

híd

tudomány irodalom művészet társadalomtudomány irodalom művészet társadalomtudomány irodalom művészet

5

IRODALMI, MŰVESZETI,
T Á R S A D A L O M-
TUDOMÁNYI FOLYOIRAT
XXI. ÉVF. 5. SZÁM 1958.
M A J U S
SZERKESZTŐBIZOTTSÁG
ACS KÁROLY / MAJOR
NÁNDOR / SAFFER PÁL
/ VEBEL LAJOS /
/ VUKOVICS GÉZA /
FELELŐS SZERKESZTŐ
M A J O R N Á N D O R

Az emberinek a dokumentumai

Sinkó Ervin

Nem vitás, hogy a komikum a közönségesből, a mindennapiból, abból nő vagy robban ki, ami a valóságban általános, s hogy ez és csak ez a talaja, a háttere, az éltető levegője.

Nem vitás az se, hogy a komikum iránti érzék, a humor, az ironia, a nevetés, az embernek az a különleges szellemi tehetsége, mely által, ha csak pillanatra is, fölébe kerekedik a tompa tények és hatalmuk brutális zsarnokságának. S a saját képzelete rémképeinek is.

A középkori passziójátékok bizonyítják, hogy az ember, aki hitt az ördög hatalmában, iszonyodott és félt tőle, képes volt rá, hogy komikus figurának is lássa és szívből nevéssen rajta — és ezzel a maga iszonyán és félelmén, magamagán is.

De nemcsak a nevetés az ember megkülönböztető sajáttsága, hanem ettől elválaszthatatlanul, a tragikum iránti érzéke, az a képessége is, hogy átélje a tragikumot. Egyik is, másik is az emberi öntudatnak azt a hatalmát tükrözi, mellyel az ember szemléltői minőségben vagy szenvedélyes állásfoglalással szembe tudja helyezni a maga emberi mértékét a tények, követelmények és kényszerek mechanikus világával. Ezért fér meg jól a komikum a tragikummal a valóság művészi ábrázolásában. Shakespeare és Brueghel a tanúja, hogy a komikum és tragikum szimbiózisának kidomborítása az emberinek és az ő világának a teljes megjelenítésével azonos. A komikum és a tragikum nem tagadják egymást, hanem szervesen összetartoznak, mint ahogy hozzátartoznak a gólgotai kínszenvedőhöz a keresztet tövében a köpenyéért kockázó legények.

Az emberi életben a tragikum nem a rendkívüli, nem a szabályt megbontó kivételes tünemények közül való. Éppúgy, mint a félreértés, mely komikusan hat, a tragikum is a mindennapiból, a közönségesből, abból nő vagy robban ki, ami a valóságban általános, s ez és csak ez a talaja, a háttere, elkerülhetetlen élet — illetve halál-eleme.

Ha nem így volna, a tragikus sors nem lenne emberi. S ha nem volna emberi, nem lehetne más mint látvány, kuriózum, mellyel szemben a kívülállók megmaradnának személy szerint nem érintett, bámsz idegeneknek. Nem lehetne kívülállót is megrendítő élmény. Akkor csak valami

»istenit«, csak valami csak az illetőre tartozó elképesztő kivételt jelentene, amihez személyünkben nekünk többieknek nincs közünk, nekünk halandóknak, akik a mi nem-kivételes, közönséges emberi életünket élve érünk meg nem-kivételes, közönséges halálos óránkra.

Az igazság azonban az, hogy a tragikummal és tragikus fordulatokkal szemben eleve immunis, átlagos, »közönséges« emberi élet pusztá fikció. Annak az elkorcsosult, szegényképzeletű, a valóságtól elvonatkoztató szellemi és lelki eunuchságnak a fikciója, mely kicirkalmazott elméletek (voltaképpen szavak, szavak és szavak) élettelen árnyai közt élve, nem jut el a valóság ízéhez, a húsból és vérből való valósághoz és a gondolathoz, mely a személyesen és a szenvedéllyel és szenvedéssel átélt életnek a szóba foglalása.

Ez a szellemi és lelki eunuchság állítja szembe a fiktív átlagos embert, »a tömegeket« a tragikus emberivel. S éppoly vak akkor, mikor »a tömegeket«, »az egészséges, józan s egyedül mérvadó tömegeket« magasztalja a differenciált egyén s az egyéni szenziabilitás rovására, mint amikor a kivételes egyént, a differenciált emberi szenziabilitást s általában az embert helyezi külön piedesztálra »a tompa tömegek« rovására.

»Tömeg«: nincs. Emberek vannak. Kívülről »tömeg«, belül, magában a tömegben emberek. Ismeretlen emberek sokasága. A mennyiség a szembeötlőbb, s a sokaság úgy jelenik meg, mint valami másik, különleges valóság; nem látszanak tőle az egyes emberek, a számtalan, annyira lényeges árnyalat, melyből — kívülről nézve — egyetlen alaktalan s megközelíthetetlen hatalmas folt alakul ki. Ez az alaktalan, különbségeket eltakaró hatalmas folt: fata morgana. A valóság az, ami »a tömegetől« nem látszik: az árnyalatok, a külön színek, egy-egy külön világot jelentő arcok, körvonalak, egyéni sorsok, a magukban egész és önálló egységek.

A »tömeg« s a tömeg fölött álló »isteni« egyén éppúgy pusztá fikció, mint az »isteni tömegek«, s mint ahogy pusztá fikció az átlagos, a közönséges emberi élet, mely eleve immunis volna a tragikus lehetőségekkel szemben.

Ez természetesen nem jelenti azt, hogy az egyéninek ez a realitása valami módon tagadása volna vagy lehetne az egyének közötti kapcsolat, az emberi közösség realitásának.

Az a felindulás, mellyel részt veszünk személy szerint sose látott, élő vagy régesrég elporladt emberek drámáiban, ez a mi felindulásunk önkéntelen vallomás. Vallomás arról, hogy bármily éles körvonalakkal van is elhatárolva az én a te-től, az ember a más emberek személyétől, nemcsak hogy nem vagyunk egymástól áthatolhatatlan határokkal különválasztva, hanem együtt vagyunk, együtt éppen azért, hogy mindegyikünknek egyformán megvan a magunk külön élete.

A magányosság élménye nélkül nem juthat ember az élő közösséghez való tartozás felszabadító élményéhez és e közösség megvalósításának a vágya nélkül nincs és nem lehetne szenvedés magányosságunk miatt. Mindig rólunk van szó, mindig emberi drámában és ugyanígy minden legszemélyesebb drámánkban másról is szó van, mint rólunk.

Nem érdekel, hogy »megismerjem önmagamat«. Ez a delfoszi temp-lom bejárata fölé írt tanács, parancs vagy buzdítás — ismerd meg tenmagad — éppoly kevéssé számol az emberi lehetőségekkel, mint a bibliai parancs, mely szerint szeretni kell a felebarátainkat. Elhatározásból lehet cselekedni, de nem lehet elhatározás által érzelmekre szert tenni. Bőségesen sok az alkalom arra, hogy tapasztaljam magamat, vágyaimat, szükségleteimet, düheimet és ellágyulásaimat, üntig eleget vagyok a magam társaságában, túl sokat ahhoz, hogy kedvem legyen firtatni a számomra csöppet sem izgató kérdést, hogy vajon milyen vagyok. Viszont nincs izgatóbb kérdés, mint a *mások* személye, nincs izgatóbb mint az a kérdés,

hogy mi vagyunk, mi lehetünk egymás számára, hol és hogyan válhatunk egymás számára ismeretlenből ismerőssé, átélt realitássá. Van egy közöség, tudniillik az életben és halálban való részesezés közössége, az élet és a halál, amely nekünk élőknek közös kalandunk, közös élményünk, közös dolgunk és nincs kérdés, mely annyira izgató volna, mint az, hogy mit tudunk magunk és egymás számára kihozni ebből a közös médiumból, az életből és a halálból, a magunk emberéletéből.

Bizonyos az, hogy nem tudnám felindulással és megértéssel nyomon követni egy küzdelem vagy szenvedély kifejlődését és katasztrófáját, nem tudnék rezonálni mai vagy évszázadok előtt elhangzott távoli emberi sikolyra, ha nem hallanék ki belőle valamit a magam élő rémületéből is, valamit a magam szenvedélyéből, sejtett vagy tán nem is sejtett titkából vagy igazságából. Valamit az én legszemélyesebb dolgomból, ami nemcsak az enyém, hanem közösen emberi, mert az enyém.

Lázadva vagy aláztatosan, ujjongva vagy kétségbeesetten, vagy azon igyekezve, hogy valamiképp elrejtőzzünk a sodró áradat elől, melynek részei vagyunk szubjektív szándékainktól és kedvüinktől függetlenül vagyunk mindnyájan örökösök, folytatás és folytatók. Vagyunk egyenként meghatározott esemény a meghatározott események ritmusában. A magunk legszubjektívebb felindulásaiban is objektíven meghatározott és objektíven ható tényezők az életnek ebben az emberi közösségében. S ez az emberi közösség, ez a mai maga is csak mozzanata az égtájakat és földrészeket és minden időbeli távolságot átfogó és a mindenkori jelent túlélő kölcsönhatások megbonthatatlan közösségének.

A görög tragédia abból a megismerésből indul ki, hogy az ember áldozat; a saját akaratából befolyásolhatatlan összefüggéseknek és hatalmaknak áldozata. Ebből a megismerésből kiindulva épp a görög tragédia teremtette meg az emberi szépség patétikájának, az emberi méltóság öntudatának művészi kifejezését. A görög tragédia szerint az ember áldozat, de nem nyomorult áldozata a sorsnak. A görög tragédia szerint az ember a sorsnak olyan áldozata, aki fölötte áll az ő saját, az ő hajlamaitól és vágyaitól független életfeltételeinek, fölötte áll a sorsának akkor, ha szenvedélyesen tudatos emberként reagál rá, s ad az esztelennek és múlóknak, ami az élet, emberi értelmet és dacban fogant emberi szépséget. A görög tragédia a megismerésnek adott művészi kifejezést, hogy nem »a szerencse« a döntő, legfőbb instancia, s hogy egy nagy szenvedély tüzeben elégni, csatát veszteni és elpusztulni lehet beteljesülés és lehet diadalmas áttörés a szűk határokon.

A művészet, képzőművészet, zene, éppúgy mint a költészet, minden művészet: kifejezés. Szubjektív kifejezés, mely közös emberi tapasztalatokra élményekre, képzettársításokra appellálva szuggerálja a művész élményét az élet valóságáról. A művészi alkotás nem »helyettesít«, nem reprodukál, hanem kifejez egy objektív valóságot. S kifejezni mindenkor annyit jelent, mint értelmezni, interpretálni, mert minden »kifejezés« eleve magában foglal egy meghatározott viszonyt az objektív valósághoz, állásfoglalást vele szemben, minősítést, értékelést. Krónikaszerűen se »reprodukálható« valamely esemény anélkül, hogy valami módon meg ne szólaljon a krónikás személye vagyis a viszonya a »reprodukált« eseményhez.

Minden művészi alkotás ilyképp emberi dokumentum, a művész legszemélyesebb vallomása az ő viszonyáról az élethez és a halálhoz. Erupatív őszinteséggel szegezi szembe az ő kérdéseit ott, ahol a látszólagos, a konvencionális feleletek üressége és hazugsága hallgatást parancsol. Mer hangot adni a kétségbeesésnek, s merészsége és kifejezésének intenzitása oly könnyörtelenül hamvasztja el az alkalmazkodó, langyos kis vigaszokat, hogy a közlésnek ez az ereje és ez az őszintesége, ez a feltétlen szenved-

dély, ez az *így* kifejezett kétségbeesés üzenetként hat, mely felemel és bátorít s felszabadít minden kicsinyes aggodalom alól. Szinte szomszédos a nevetéssel, azzal a nevetéssel, mely atavisztikus kísérleteket riasztva el, világhossá teszi az ember látóhatárát.

Az ember él és eltűnik, s a művész az az ember, aki megteremti az eltűnő élet maradandó emberi dokumentumát. A művész, a szenvedéllyel, melynek elementáritásában mindig van valami irracionális, az elkerülhetetlen halált is arra tudja kényszeríteni, hogy az embernek, az emberi harcnak, akaratnak, dacnak, szenvedélynek az apothéozisát szolgálja.

A homályba vesző legtávolabbi évezredekől mind e mai napig így teremti a művész köben, hangban, színben és szóban egy egész sajátos, számtalan világból álló egyetlen *emberi* világot, ahol a megoszthatatlan szenvedés se marad meg némának, ahol minden vallomássá válik, a szabaddá tett titok világát, mely tanúság az ember mellett, aki úgy tud élni, harcolni — és halni, mintha nem lenne a halálban. Vagy — ami a gyakorlatban, végső fokon ugyanezt jelenti: tanúság az ember mellett, aki tud úgy élni s úgy alkotni, mintha a pillanat, minden pillanat mindig a halál előtti pillanat volna, az a végső feszültség, melyben az embernek ki kell mondania, s először és utoljára tudja és akarja kimondani a legszemélyesebbjét magáról és a világról, melyben él. Nemcsak lenni és tenni, hanem kifejezni magáért és mindenki más helyett és egészen és mindent és véglegesen.

A világban, melyet ennek a mi világunknak anyagából, ennek a mi életünknek témájából a maga egyéni törvényei szerint alkotott és alkot meg a művész, az ember a maga »közönséges« világra, önmagára ismer rá.

A dologi világ valóságai és feltételei közepette élve tudjuk, hogy nem pusztá ünnepi képrázat az az emberi valóság és az *emberi* dolgoknak az a valósága, melyet a művész revelál — mert a művészi valóság nem idealizálása s nem ellentéte a közönségesnek és a hétköznapiinak. Hanem felfedezése, átvilágító értelmezése — és meghódítása. A művészi valóságban önmagára ismer rá az addig ki nem mondott titok, az addig be nem vallott félelem és kétség. A vágy is, melynek nem volt önmagához való bátorsága. S a magány is, melyet a megszokás reménytelensége úgy betemetett, hogy még a megváltásnak a reményét is elfeledte.

A művész azt az emberi világot teremti meg, mely azelőtt is itt volt az emberben, és mégis csak akkor lett és lesz valóság, mikor megszületik a szó, mely nevén nevezi, és mikor az alakatlan sejtés is látható alakot és olyan hangot kap, melynek színeiben és ritmusában hallhatóvá válik a csend minden félelmes és édes mélysége.

A művészi alkotás mindig meglepetésként hat, az ismerőssel lép meg, mely nélküle ismeretlen maradt volna. Amint nekünk a művészi alkotás végső fokon revelál, az voltaképp a mi tulajdon szenzibilitásunk.

II.

A tengernyi írott szó közül tehát a költői szó azzal válik ki, hogy benne a közvetlenül emberi, a szubjektív élmény s ezzel az embernek az elevenül konkrét élménye áttör a dolgok, sémák és fantómok személytelen zárt világán. Ez történik még akkor is, ha egyébként maga a költő az ő társadalmi létében, értékítéleteiben, nézeteiben és előítéleteiben teljesen a maga korának vagy osztályának az eszével gondolkodik.

A XII. és XIII. századbeli trubadúrok a maguk személyében nem képviselnek más mentalitást, mint ami általában a középkori lovagok mentalitása. De költők. S amint költőként szólalnak meg, költői szavukban felhangzik valami, ami már nem egyszerűen a középkori lovag, hanem egy

meghatározott egyszeri ember — Arnaud Daniel, Bertrand de Born vagy Bernard de Ventadour — külön, saját hangja. Felhangzik valami, ami közvetlenül emberi, s ami az egész lovagi mentalitást, az egész középkori valóságot médiummá teszi, mely a költők szubjektív emberi vágyait, örömét és bánatát fejezi ki. Az emberi szenvedély szólal meg. Ez az emberi szenvedély, mely az egyéni és a közvetlenül emberi valóság emanációjává teszi még azt a vallásos költészetet is, amelynek — ideológiáját és témáját tekintve — a magát megtagadó embert, az emberfelettit, az istenit és csak az istent kellene dicsőítenie.

A költői szó lényege az, hogy benne az elementáris emberi emóció áttör a megmerevedett formákon, és hogy általa az emberinek az élménye, a konkrét emberi izzik fel és világít át mindenben, ami az életben gépiesen szabályozott, személytelenül általános és automatikus.

Az ember a maga legszemélyesebb, legintimebb élményeiről általában csak egy meghatározott viszonyban, csak egész közeli, meghitt emberéhez tud, ha tud, beszélni. A költői szónak, ennek a legszemélyesebb emberi szónak azonban paradox sajátága, hogy nem konkrét meghatározott személyhez, hanem mindenkihez akar szólni. Ez a legszemélyesebb szó, s mégis az jellemzi, hogy a személytelen »mindenkihez« szól, az egyoldalú viszony, épp a nem kölcsönös, épp a magányos, a viszonzatlan intenzitás az, ami jellemzi. S épp azért, mert az ismeretlen és személytelen »mindenki« az, aki a legszemélyesebb élményét kinyilvánító költővel szemben áll, a költői szó nem meztelenül, hanem mint Pallas Athene páncéllal és sisakkal, a költői szó a megronthatatlan művészi forma objektívításában jelenik meg. Így és csak így tud a szubjektivitás betörni és áttörni a dolgok, sémák és fantómok személytelen zárt világába és világán.

De nemcsak a költői szó jelenti ezt a betörést és áttörést. Rokona a költői szónak minden olyan szó, melyet valami gyökerekig megrendítő élmény, a fájdalom, az öröm, a vágy teljessége szakít fel az egyébként konvencióknak alávetett emberben. Az élet olyan pillanataiban, melyekben egy adott helyzetnél fogva vagy valamely végzetes benső konfliktus következtében az ember az élet valóságára fokozott, féket tépő intenzitással reagál, az ember nem lesz ugyan költővé, de ha dadogva is, ugyanazt teszi, amit a költő. Ugyanazt teszi mint a költő, amikor ha csak pillanatra is, de találkozva a saját külön egyéniségével, szembetalálja magát egy kimondhatatlan magányossággal, melyet, noha kimondhatatlan, valami módon mégis revelálnia kell. S mennél mélyebb megrendültséggel éli át a maga külön fájdalmának, a maga külön énjének megoszthatatlan valóságát, annál szenvedélyesebben fogja átélni a süket távolságot, mely az én és az ő, az ember és a dolgok világa, az én és a te közt ugyan addig is megvolt, de nem mint átélt, hanem — addig — csak mint megszokott, normális, tehát észre se vett adottság.

Vannak helyzetek, konfliktusok vagy pillanatok az ember életében, amikor felfedezi és átéli, hogy »a normális« valami más normának felel meg, de nem az emberinek. S akkor egyszerre kiderül, hogy az, ami addig magától értetődőnek látszott és megszokott volt, elviselhetetlenül esztelen. Annyira az, hogy már egyszerre érthetelenné válik, hogy miként lehetett vagy lehetne hozzászokni.

Ezek azok a helyzetek, konfliktusok vagy pillanatok, melyekben az egyéni norma s egy-egy ember annyira szembekerül, annyira összeütközik »a normálissal«, vagy annyira kívül kerül rajta, hogy a magányosságának a kimondhatatlansága, épp a kimondhatatlanság kényszeríti arra, hogy megkísérelje kimondani a legegényibbet — a közös szóba bele nem férőt, a közös szóval át nem fogható, magát a kimondhatatlant.

Ezek azok a pillanatok, melyekben az ember szemtől szembe kerül

azzal a hatalommal, melyet nem lehet megengesztelni, s mely nem ismer alkut, a rejtett összefüggéseknek azzal az egyszerre nyilvánvalóvá váló könyörtelen konzekvenciájával, melynek ananké, fátum, magyarul sors a neve. Mint Hamlet királyfi azon az éjszakán, »csípős, kegyetlen éles levegőben« egyszerre csak »sorsa kiáltását« hallja az ember. S ha egyszer meghallotta, nem élhet már úgy, mint azelőtt. Hallani »sorsa kiáltását«, szemtől szembe kerülni a sorssal voltaképp nem más mint adott helyzetben, külső vagy belső okok miatt egyszerre csak megtudni s átélni, hogy a világ, melyben élünk, nem emberi világ, megtudni, s átélni, hogy mi magunk se vagyunk azok, akiknek eddig véltük magunkat. »A sors kiáltása« nem más, mint találkozás egy igazsággal, mely elől többé nem lehet elfutni vagy elrejtőzni. S mindig megrendítő meglepetés, hogy mennyire egyedül van az ember nemcsak a halála órájában, de akkor is, amikor egyszerre valami az ő minden egyéni erejét és értelmét meghaladó hatalom teszi kérdésessé élete eddigi formáját, élete minden eddigi eredményét és tartalmát, s fenyegeti megsemmisítéssel másokba és magába vetett hitét, magát az életét.

Akár kívülről, ellenséges materialista erők, vak erőszak alakjában csap le az emberre, akár egy magában az emberben támadó szenvedély a démonikus hatalom, a vele való találkozás az emberben mindent próbára tesz, mindent felkavar, minden erőt és minden gyengeséget megmozgat, minden titkot lemeztelenít. És a kiszolgáltatott védtelenségben magára és végső magányára eszmélő embert a fokozott életérzés addig nem sejtett megismerések és addig nem sejtett kérdések elé állítja. Már semmi se magától értetődő s legkevésbé az, ami eddig annak látszott. S hogyan értesse meg magát másokkal, mikor neki magának is racionálisan felfoghatatlan a saját drámája, mely mint minden dramatikus fordulat, felkészületlenül érte? Sose kellett inkább a szó embert emberhez közelhozó varázsa, sose kellett jobban a dialógus, mely több a társalgásnál, mely valóban kölcsönös, valóban felszabadító közlés, és épp ekkor az embernek végső fokon csak egyetlen egy partnere marad a dialógushoz, olyan partner, akit nem lehet meggyőzni, nem lehet ellágyítani, nem lehet semmiféle közléssel közlékennyé tenni, partner, aki mint maga a szenvedély, hajthatatlanul csak követel és diktál — egyetlen társa marad a nagy párbeszédhez, a tragikum, ami hatalmába ejtette, a tragikum, ami a sorsa. A sorsa. Ezt fűrkészi, ezt kell megértenie, ennek próbál ellenállni, ez ejti kétségbe, ezt faggatja, ez nyugózi le, ezzel viaskodik.

A görög tragédiák költői, éppúgy mint Shakespeare és mint minden nagy művész tudta, tudja és művével és a művében mutatja meg: ahol bekövetkezik, s ahol tart ez a patétikusan egyenlőtlen dialógus az ember és rázúduló sorsa között, ott minden beszéd egyetlen nagy monológ marad. Még ha ez a beszélő az ő legeslegközelebbi emberéhez szól is, a legtöbb amit el tud érni, csak az, hogy benne odaadó, hű, együttérző *tanúra* talál. De semmiképp se talál valakire, akinek odaadása, hűsége, együttérzése változtatna vagy változtatni tudna azon, hogy ez az ember szemtől szembe került a sorsával, s hogy egy ebből következő monológnak mindenki más csak tanúja lehet.

Ha igaz is, hogy a művész azért művész, mert nincs az az élmény, mely el tudná némitani, a kiváltságnak, melyről a goethei sorok szólnak

»Und wenn der Mensch in seiner Qual verstummt,

Gab mir ein Gott zu sagen, was ich leide«

még a leghatalmasabb alkotóművészek esetében is megvannak a határai.

Amint a művész kifejezi, hogy mit élt át, nem maga a meztelen élmény az, mely hanggá vagy képpé válik, hanem a művész, aki átélte. Aki átélte, s nem aki átéli. Amíg átéli, a művész is »elnémul«. Amit kife-

jez, az már múlt, s nem maga az élmény, hanem az élményhez való viszonya. Minden művészi alkotás azért, hogy kifejezi az élményt, azt egy mindenki más számára hozzáférhetetlen, benső, egyéni szubjektívitás homályából látható, hallható tárgyi valóságba emeli ki. Még a leglíraibb művészi kifejezés is megfosztja az eredeti élményt az eredeti kimondhatatlan intimitásától azzal, hogy kifejezi, vagyis — mert ezt jelenti a kifejezés — valami általánosba transzponálja. Minden művészi alkotás a stílizálásnak egy fajtájával jár együtt.

A művész igazmondása csak megszámlálhatatlan konkrét helyhez, helyzetekhez, pillanatokhoz kötött »részlet« feláldozása révén válhat művészi igazsággá. Ez az ára az igazság művészi kifejezésének, ez a feltétele a kiváltságnak, melyről a goethei sorok szólnak.

Ebben az értelemben azonban a kiváltság valóban valóságos. A művésznek köszönhető, hogy az egyéni élmény, az emotív ember legdifferenciáltabbban egyéni szubjektívítása sem marad néma, hanem emotív élmény-nyé válhat és válik mások, milliányi ember és nemzedékek hosszú sorsa számára. Új emóciók forrásává válik az élmény a művészi alkotáson, azon a művészi *realizáción* keresztül, mely az emberinek önmagában megálló, önmagát maradéktalanul »megmagyarázó« szuverén egészként, önmagában teljes, külön és zárt univerzumként jelenik meg.

Ámde épp itt van, épp ebben rejlik a művészi alkotásnak, mint az emberi valóság teljes dokumentációjának a kérdésessége. A művészi alkotás mindig más, mint a közvetlen emberi, mindig más, mint egy pusztá gesztus, spontán örömrivalgás vagy jajkiáltás. Hasonlíthatatlanul többet — és ugyanakkor hasonlíthatatlanul kevesebbet foglal magában, mint az élő emberi valóság, amely létre keltette.

Többet, mert az átélt múltó pillanat tartalmát időtlen relieffel menti ki az idő sodrából. Meg-megismételve a bibliai Józua csodáját, aki megállította az égboltozaton a napot, a művészi alkotás a megreformált, a megörzött, a *megállított* pillanattal diadalmaskodik az élés processzusának elementáris és vak folytonosságán. Többet foglal magában, mint a közvetlenül élt élet, mert a közvetlen élménye artikulátlan, egymással ellentétes részletekre széthulló vagy alakatlanul elfolyó kaotikus sokasága helyett, azoknak a szintézisét, a benső összefüggésüket, a lényegüket tevő tartalmukat hozza intenzív napvilágra. A művészi kifejezés koncentrált; konstruál, hogy rekonstruálhasson; mindig kiválaszt és mindig kiselejtez meghatározott momentumokat s mindig egy posztulált egységnek, valami *egésznek* a víziójából kiindulva.

A művésznek tehát megvan az a különleges képessége, hogy a pillanatot és a pillanatyit oly intenzitással és úgy rögzítse meg, hogy az egy egész mögötte rejlő kozmosznak legyen a végleges szuggesztív jelképe.

Ámde magából a művésznek ebből a különleges képességéből következik a művészi produkciónak a benső ellentmondása is: önmagában, külön bármily befejezett is valamely művészi realizáció, mégse több, mint elért határ abban a határtalanban, mely maga a meg nem álló, kimeríthetetlen s még művészi realizációra váró élet. Mindig marad még a művészen s mindig tovább terem, burjánzik élményeknek megszámlálhatatlan sokasága, árnyalatok és benső hullámzásoknak megfoghatatlan sokfélesége, amit a művészi realizáció még nem foglalt magában. A művész egy-egy alkotásával közli és mélységben, tartalomban s a távlatban, melyet megnyit, messze túlszárnyalja a közvetlen élményét azzal, hogy megtalálta a kifejezési módját. De nem egy, hanem valamennyi alkotása együttvéve, egész életműve csak egy kicsiny hányadot tud utólni, s csak egy kicsiny hányadot tud megrögzíteni, magában foglalni s közölni mindabból, amit az ő közvetlen élete magában foglalt.

Még ha egy-egy nagy alkotónak sikerül is, hogy művével élete döntő korszakainak végső konklúzióit szuggesztív monumentalitással közölje, s hogy így élete nagy és kis élményeinek, egy egész élet megszámlálhatatlan viharos, fájdalmas és boldog emócióinak és megismerésének summáját teljesen, vizionárius intenzitással objektiválja, akkor is ez az eredmény, a summa, »a végeredmény« mégis mindig absztrakcióként viszonylik azokhoz a konkrétan átélt napokhoz, órákhoz és percekhez, amikből a hónapok, évek és egy élet végösszege kerül ki. S ha egy a legnagyobbak, egy a legmunkásabbak nagyok közül — és épp az, aki tudta és akarta, hogy költészete ne legyen más, mint transzponált önéletrajz, »alkalmi költészet« — az életben és munkában fáradhatatlanul Goethe nyolcvanéves korában visszatekintve arra a megállapításra jut, hogy »az irodalom a töredékek töredéke«, s hogy »abból, ami történt és ami elhangzott csak a legkevesebb lett megírva« s hogy »az irodalom eredeténél fogva (von Haus aus) töredékes« — ez több, mint tárgyvilágos megismerés. Ez vallomás. Arról, hogy aránytalanul több az, amit átélt, gondolt, látott, sejtett, mint az, amit megírt és arról, hogy még egy igen hosszú és igen dolgozó írói egzisztencia is túlságosan kevés ahhoz, hogy a művészet síkján többet megőrizzen, mint az átélt élet »töredékének töredékét«.

Nem mintha a művészetbe nem férne bele minden, amit ember él át, de az élet, az egyéni élet az, amiből nem futja. Nem futja az időből, ha az idő nemcsak az életre, de azonkívül annak az időtlenítő kifejezésére is kell. Az életet minden motivumaival, a motivumokat egész eredeti szubjektív hamvasságukban és bőségükben transzponálni az objektiváló kifejezés, a művészet valóságába? De a kifejezés és az élmény közt mindig ott az idő és ott a perspektíva, mely nincs, mikor az ember csak ember, aki él és van, mikor az ember már a posteriori szemlélője és megformálója annak, aki volt és amit átélt.

A legteljesebben adekvát kifejezésben is van valami hűtlenség azzal szemben, amit kifejez. És még inkább mindazzal szemben, amit emiatt ki nem fejez. A művészi egzisztenciának ez a sziszifoszi karaktere, az élésnek és a művészi produkciónak ez az antagonizmusa onnan ered, hogy a művész közvetlen szubjektív élete elválaszthatatlan művészi produkciójától és hogy épp ezért a legnagyobb művész titáni produkciója se győzelem, hanem csak egyetlen tartós és mindig előlről kezdődő küzdelem az életnek a művészetnek, az emberinek és a kifejezésnek ez ellen a kettőssége ellen.

III.

Van-e valami olyan közösen emberi, ami mindennek ellenére mégis kapocs ember és ember között pusztán azért, mert emberek?

A fogalom: emberiség, nem egyéb-e, mint elvont intellektuális fikció vagy valóban valami erkölcsi és szellemi kvalitásnak és követelménynek a mindennek ellenére létező egységes hordozója? Lehet-e létező egy egyetemes emberi közösség annak ellenére, hogy mindaddig a tapasztalható objektív világban nem tapasztalható s annak ellenére, hogy ennek a tapasztalható objektív világnak az állapota félelmes erővel az emberi szolidaritást feltételező emberiség léte ellen bizonyít?

Nem a Pangloss fogatlan és vak bölcsességéhez méltó-e csak a hit, hogy van egy egyetemes emberi közösség függetlenül attól, hogy mi, akik állítólag valamennyien tagjai vagyunk, tapasztalhatjuk-e a létét vagy sem?

Nem tudom. A hit nem kevésbé érthető, mint a kétségbeesés és »bizo-

nyítékokban» egyik se szűkölködik. A hit értékét, éppúgy mint a kétségbeesését, az dönti el, hogy kicsoda az, aki hisz és kicsoda az, aki kétségbeesett. Lehet némely kétségbeesésben nagyobb, termékenyebb, tevékenyebb és felemelőbb igazság, mint némelyek hitében. Embere válogatja. S úgy vélem, hogy rablóknak és kiraboltaknak, kízóknak és kízottaknak, hóhéroknek és áldozatoknak, atavisztikus gyűlöleteknek és irgalmatlan fantáziátlanságoknak ebben a permanensen és automatikusan embertelen világában, ahol azonban közben mégse, pillanatra se szünetelt és nem szünetel a harc az emberiség ideájának megfelelőbb életfeltételek kialakításáért, ebben a világban a feltett kérdésre adott feltétlen pozitív válasz nem kevésbé önkényes, mint a feltétlen tagadó és egyik éppúgy vitatható mint a másik.

Az egyes ember az, akinek a maga számára minden egyes esetben újra el kell döntenie, hogy mit tud ő kihozni magának egy-egy helyzetből, egy-egy gondolatából, az egyes ember az, aki által valamely gondolat cselekedetté és a vitatható és vitathatatlan tényé válhat. Valahányszor szubjektív egyéni élmény megtalálja a kifejezésnek azt a formáját, melytől az egyébként idegen emberben, akitől időben és térben óriási távolságok választhatnak el, a más, az idegen élményében ráismerünk önmagunkra, vagy megremegünk tőle, mintha mi éltük volna át, minden ilyen szubjektív rezonanciánkban a vitatható, a csak potenciálisan létező emberi közösség eleven és termékenyítő realitássá válik.

Végső fokon a költő se tesz az ő munkájával egyebet, mint hogy új és vitathatatlan objektív faktumként az objektív tények sorába vagy az objektív tényekkel szembehelyezni az ő egyéni földi jelenlétének ezeket az ő múltó jelenlétét túlélő szuggesztív dokumentumait. Mindmeggannyi érvert és tanúságtételt amellelt, hogy a benső ellentmondásoknak az a feszültsége és gazdagsága, az a különleges esztétikai és erkölcsi szenzibilitás, amit az emberben emberinek nevezünk, láthatóvá, hatóvá, külön életéből mások számára is élővé akar és tud válni.

S épp azért, mert csak »töredékek töredéke« az, amit az évezredek s egy-egy emberi élet folyamán a tudatos költői munka kiemelt a múltó, nyomtalan és néma szubjektivitásból és tett szuggesztív közléssel közössé, épp e »töredékek töredéke« nyitotta fel a szemünket s tett bennünket képessé, hogy felfedezzük költői, tehát emberi értékét minden olyan művészi szándék nélkül, spontánul termelt emberi dokumentumnak, melynek éppúgy az átélés intenzitása, éppúgy a magány és az eruptív emóció adja meg autenticitását, mint magának a költői műnek és minden művészi alkotásnak.

A művészen, a művészi alkotáson kívül önkéntelenül ilyen egyedülállóan hiteles emberi dokumentumot hagyott és hagy maga után mindenki, aki valamely végzetes helyzetben megfosztva a hozzá legközelebbálló lény testi jelenlététől, élőszó, tekintet, gesztusok és közös hallgatás helyett csak írhat. Papírra vetett szavak, a levél az egyetlen, amivel *minden* helyettesítenie, magát a kimondhatatlant is — a fájdalom mindig közölhetetlen — közölnie kell. Az ilyen levélben éppúgy mint a költői alkotásban, a legegységesebb, a legmagányosabb, a legintímesebb felindulás, a maga teljességében megrendült, közlésre éhes ember törí magát szóba. S az levélben nemcsak egy ember, nemcsak az, aki írja, hanem egy meghatározott viszonynak a lelke is jelen van. Ellentétben a művésszel, aki monológban él és művében a forma objektivitásában imaginárius címzettnek küldi üzenetét az ismeretlenbe, a levél írójának a hangját, gondolatait, szavai ritmusát ketten szabják meg, írja és az, akinek ír, az írójának a címzetthez való konkrét és tartalmaiban meghatározott viszonya; a levél csak egy hirtelen

dramatikussá vált folytatását vagy befejezését jelenti egy már elkezdődött vagy kialakult dialógusnak.

Léven egy már élő dialógus része, minden személyes jellegű levélnek — éppúgy mint minden emberi viszonyoknak — megvan a maga külön nyelve s egy-egy szónak, csak a beavatott, a címzett számára hallható különleges csengése, érzelmi és képzettársítási jelentése. Mint ahogy már maga egy-egy név is — annak a neve, akivel, a levél szól s azé is, aki írja — mást jelent valamely aktán és általában mindenki más részére, mint az ember ajkán, aki vele egy egész, semmi más világhoz se hasonlítható külön lát-hatatlan világát nevezi meg. Ami a levele nem avatottak, az idegen olvasó-nak pusztán név, az egy élő dialógus viszonyában zárt, senki más kezében ki nem nyíló, varázslatos szelence, tele a távolság fájdalmaival, tele éjsza-kák és nappalok, egykori tájak, évszakok, mámorok, vágyak, egymáson ütött sebek, remények, bánatok, mulasztások és csalódások, ízek, színek, hangok és illatok hallgatólagos emlékeivel.

Ellentétben a költői művekkel, melyekben a legszubjektívebb s leg-intímebb élmény is metamorfózison ment keresztül, s így vált önmagát maradéktalanul kifejező alkotássá, ellentétben a lírikus, epikus vagy drá-mai költeménnyel, mely akkor is teljes életet él, ha írójukról semmit, még a nevét se tudjuk, a személyes levelek önmagukban mindenképpen cson-kák. Kommentárta szorulnak, s hogy két ember külön ügyéből emberi do-kumentummá váljanak, tudnunk kell, kicsoda az írójuk, rekonstruálnunk kell írójuk viszonyát ahhoz, akivel, akihez szólnak, a helyzetet, az időt és az alkal-mat, mely kiváltotta őket.

Csonka emberi dokumentumok. Ki kell egészíteni őket. S ennek elle-nére, azok a levelek, melyekben máig, évek éppúgy mint évszázadok távo-lát is túlélve elevenen borzongat egy ember borzongása, aki szemtől szembe került a sorsával, ezek az életnek drámaian intenzív órájában írt levelek, bármennyire is különböznek egymástól íróik és a kor, a társada-lom, melyben éltek, külön-külön és valamennyien együtt elutasíthatatlan meggyőző érveléssel lepnek meg bennünket egy igen jelentős igazsággal: amint az emberből az átélés drámai intenzitásában kiütközik az egyéni emberi, amint az ember a határvonalra, az életet a haláltól elválasztó félel-mesen ünnepi határvonalra kerülve a maga legmélyéből szólal meg, egy-szerre csak nyilvánvalóvá válik, hogy a költői, mint életérzés, mint szük-séglet és mint képesség, szubsztanciálisan hozzátartozik az élő emberhez. A dolgok rendjének kényszere, a társadalom, ideológiák, a szokások és a megszokás mechanizmusa, az életmód automatizmusa elvetélheti, megnyo-moríthatja, el is némíthatja az emberben az egyénnel és az intenzív embe-rivel együtt a hozzátartozó költői erőt is. De amint valami végzetes föld-rengésszerű benső megrendülés következtében szembesítésre kerül a sor az ember és egész eddigi élete, az ember és minden között, amit az élet ered-ményének és értékének tekintett vagy tekint, akkor kiderül, hogy mint a félelem, a szenvedély és a vágy, az emberinek életeleme a képzelet kínzó hatalma s a képzelet teremtő ereje, életének eleme a költői erő is, az, mely nélkül nincs közlés és nincs és nem lehetne emberi magány, emberi szenzibilitás és élő, kínzó és teremtő emberi közösség sem.

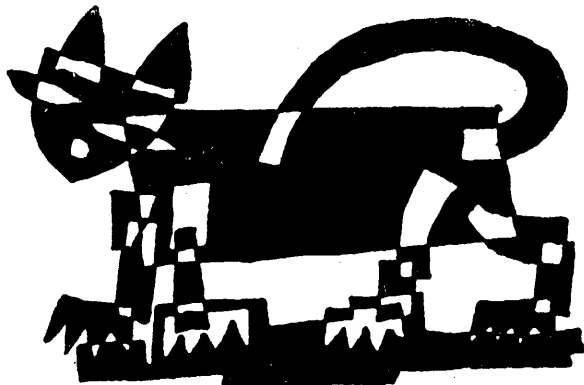
A levelek nem költemények. Ha költemények volnának, nem lenné-nek levelek. De ahány a sorssal terhes levél, annyi alakban tör fel ben-nük valami lírikus forrás, melytől a szavaktól egyszerre csak leolvad minden, ami pusztán »conversation écrite« — feltámadnak a maguk elhasz-nálatlan és elhasználatlan teljes eredeti jelentőségükben. És aszerint, hogy ki írja őket, illetőleg kihez szólnak, van egy csak az írójuk egyéni-ségéből és csak az írójuk és a címzettjük viszonyából következő, megha-tározott, minden esetben más és más, de mindig feszültséggel teli benső

melódiájuk. Az élet monoton. Egyhangú ismétlése születésnek, harcnak, temetésnek és halálnak. A szerelem mindig ugyanaz és a halál is mindig halál, de minden egyes ember ugyanazt a szerelmet és ugyanazt a halált a maga külön módján, a maga külön vérével, a maga külön testével éli át. Semmi se kevésbé monoton, mint az élő élet. Mintha »a harc általában«, »a szerelem általában« és »a halál általában« nem is volna. Mindig csak egyetlenegy van, mindig csak először és mindig újként vannak, amikor az ember nem racionálisan elmélkedik felőlük, hanem mikor megbűvölten vagy megdermedve a szemükbe kell néznie.

Levelekből, melyek egy-egy sorsdöntő esemény élményének bélyegét viselik magukon, betűk sorából vagy a sorok közül áthatóan hangzik fel az összetéveszthetetlen szubjektív hanggal valami, ami több mint csak szubjektív: a *vox humana*. Mert az »én« csak addig jelenti a kicsinyest, a parányit, a szűket és szűkkeblűt, amíg az ember nem fedezte fel magát s a világot, amelyben él, amíg kívül marad mindenben, ami veszélyezteteti vagy problematikussá teheti élete hamis egyensúlyát, csak addig, amíg személyes biztonsága okából, anélkül hogy észrevenné, ő maga zárja tömlőbe magát. De még az ilyen »én« is, amint valami rátörő »túlerő« következtében minden óvóintézkedés ellenére rákényszerül, hogy átélje a a valóságot, azt, hogy a félelem nem óvta meg a félelmestől — ebben a pillanatban még ennek az embernek a szubjektív vallomása is több lesz, mint csak szubjektív érvényű.

Az »én«, a sokat becsmérelt, csak akkor jelenthetné a közös emberi tagadását, illetve csak akkor jelenthetné »a mások«, a »többiek« számára közömbös vagy privát egzisztenciát, ha a »mások«, a »többiek« valami külön fajta, csak mások és többiek és nem mindmeggannyi »én« volna. Az is csupa én, ami nem-én. A *vox humana* éppen ezért sose lehet egyéb, mint egy meghatározott, mint egy élő emberé, amilyenek mindnyájan vagyunk, azért egyben magának az emberinek is hangja. S nem egy elvont, kigondolt, általános emberinek, hanem meghatározott korban és társadalomban élő embernek a megnyilatkozása. Amióta tart a történelem, amióta tartanak, múlnak, alakulnak és teremnek korok és társadalmak, az eseményekben, melyek közt élünk, a világban, melytől függünk, melynek részei áldozatai és alakítói vagyunk, túlságosan, fűlsiketítően jelen van a nem-emberi, az embert tagadó, az embertelen. Ami éjjel és nappal zúg körülötünk, az még mindig a régi morál őserdeje. Még mindig messze járunk az emberivé vált tájaktól. A szépség még mindig nosztalgikus.

Az emberit dokumentálni kell. A sorsdöntő levelek az emberek és az emberinek a dokumentumai, a közösségé a magányosságban.

Melletted halkán pereg a falról a régi mész

Gulyás József

I.

*... Egy éjszakára hazajöttem
míslingek
és kukoricák között.*

*Ócsém, én későn jöttem,
már az álmok
keblükre vettek,
korán megyek,
míg az álmok nem adnak vissza,
ébredj!
ez a bátyád, ismered még?...*

Most hallgass ide:

II.

*Ősz lesz, s te kicsike leszel,
játszol az utcán...
Csöndesen ülsz és nem verekszel
senkivel sem
a szerencsétlenek jussán...
Majd tüsköket szórsz az útra,
de csak apád
és a testvéreid
jönnek mezítláb az alkonyattal,
nem tudod?...*

III.

Lesz egy iskolatársad,
rongyos, mindig-nevető gyermek.
Aztán elmegy...
Egy napon találkozol vele
a Kossuth-utcán:
seprével a vállán
jön veled szemben,
emberként,
a tegnapioknál is csendesebben.
Gondolkozol
és nem emlékszel vissza,
hogyan nevet...

IV.

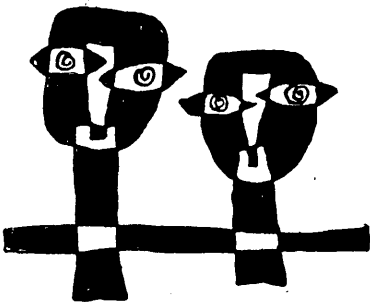
Lesz egy barátod,
kalauz a Szabadka-Palics
közti távon...
A neve valamilyen Sándor.
Tudod róla még, hogy román,
nincsen testvére,
nincsen apja...
Belép. Aprópénzt számol
s nem kérdi: meddig...
„Jó ember” mondják
„a féldinárokat is visszaadja...”

V.

Lesz egy szomszédod,
napszámos, püpos, kis ember:
a fiaival, hallod,
hogy mindig verekszik...
Egy napon eljön a temetőcsősz,
azt mondják
a béréért jött: négy éve,
egy fekete téli délutánon
sirt vágott
a nyomor tüdőbajának...

VI.

Lesz egy ismerősöd: fuvaros...
éjjelenként,
ha a kiskocsmá ablakán át
benéznél – látnád...
Meggúvó, csöndes ember –
lovát a gyerekek hajigálják:
nem nyúl az ostorához,
nem szól,
csak néz, néz az alkonyat alá,
mint aki álmos...

VII.

Ülsz a kávéházban,
más ember poharát nézed

s ha rajtakapnak
elfordulsz
és talán sírnál,
de mintha messziről hallanád
azt a régi zajt:
foggátok meg! foggátok meg!
megőrült
a nyomorult ember!...
Kötözzétek meg,
hogy ne bántson,
tömjétek be a száját,
hogy ne kiabáljon,
mert alusznak...
És csöndesen elmész haza...

VIII.

Hazafelé mész...
aki éjszaka megy hazafelé
ne bántsátok...
mint a többi ember: olyan,
csöndben megy az úton,
minek bántanátok?...
Bús, mint aki
mindenfelé hazafelé megy:
egyszer itt, máskor ott
de mindig otthon —
sok kilincs,
mind az övé és egy sem...
(sokan vannak
jaj, sokan!...)
És rohan, rohan
az időnél is sebesebben...

IX.

Sírnod lenne jó
s csak száraz ujjaid csorognak
végig arcodon —
mintha nevetnél...
Vetkőzől
és úgy szeretnéd,
ha a Nap nem jönne föl
egyszer, amíg kívánod:
hosszú sötétség
lenne itt a földön,
hogy kinyújthasd jól az ujjaid,
a gerincedet, a lábad...

X.

Lesz egy álmod, folytatásos
nagy álmod:
egy görnyedt asszony
ebédet hord
kosarában a folyó irányából...
Sok év után
egy délben majd nem jön,
az emberek ülnek,

várják és
csönd fú a tengerekről...
A gyermekei majd kihozzák...

XI.

Megállsz a kútnál
és keresed a lenti embert:
a mélyben
nevetés volt, most
sárral, homokkal összefreccsent
vér zajlik,
csöndesen vádol...
Lentről indulva
számolod a téglát:
egy, kettő, három...
aztán fentről indulsz:
egy, kettő, három...
tovább a kútrovást nézed
s gondolod:
ágnak talán elég lesz...

XII.

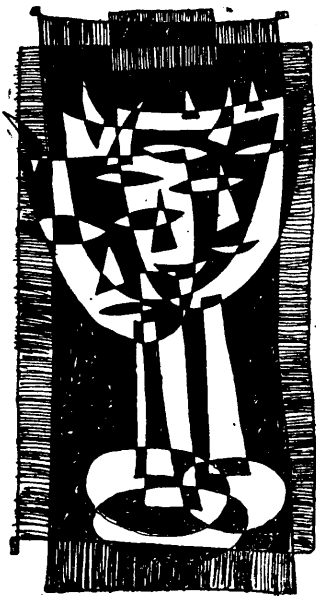
Gépnél leszel:
valaki majd neveden szólít,
akit sohasem láttál:
„nehéz? bírd!
szakadj belé!
vagy estére
fölfalnak a kukoricások...”
Reggel az ember, lehet,
hiába keres,
csak azok a rudak,
átkos, eldobált, virágtalan
rudak maradnak...

XIII.

Boltban dolgozol,
zsákokat, ládákat hordasz,
és sok mást
az asszonyok után...
Holnap már
más ajtón kopog a kezéd
s megköszönnéd
ha akkor is megismernének,
úgy mintha te lennél
a liszt, a só, a víz...

XIV.

Tavasz felé lesz,
hogy mekkora szalonnád van
két tenyéren
fölmutathatod...
Rügy-rengeteg alszik a fákon –
a költő barátod
úgy fáj,
mint egy-falat kenyér;

hallgatsz itt bent,
tülsökszúrása ég a szádon –
isztok, isztok,
egyszer majd elfelejtek
mindent...
és egymásra sem emlékeztek...

XV.

Ülsz Újvédéknél a Duna szélén
csöndes délutánon,
rakodómunkásokat nézel...
valaki hozzájuk vág:
„húzd meg!
nincs iskolátok!..”
elnézel amerre elhúz a tenger
s mire visszanézel –
késő tél lesz,
és nem maradt meg semmi
csak emlékezetben...

XVI.

Művész leszel:
fehér könyvvel a hónod alatt
bolyongsz
az őszi tarlón
és mindig csontvázakat rajzolsz...
úgy szereted,
hogy az arcon
ne lásd az élet-nyomot...
Te sem tudod
és senki sem tudja
miért,
de azt mondják: bolond...

XVII.

Erdőőr leszel,
tudod rejtékét az ordasoknak,
az út, mely hozzájuk vezet,
ismeretlen bár,
mint az esőverte nyomok...
Bújj el az erdő fáiban,
a szelid őzek
tekintetében bújj el,
mert talán
ismer és téged keres a farka
legőrületesebb vadja
a halál...

XVIII.

Szembeteg leszel,
lassan áradó, nagy, végtelen
sötétség fog át...
Körötted mondogatják
az emberek: tavasz lesz...
megérezed

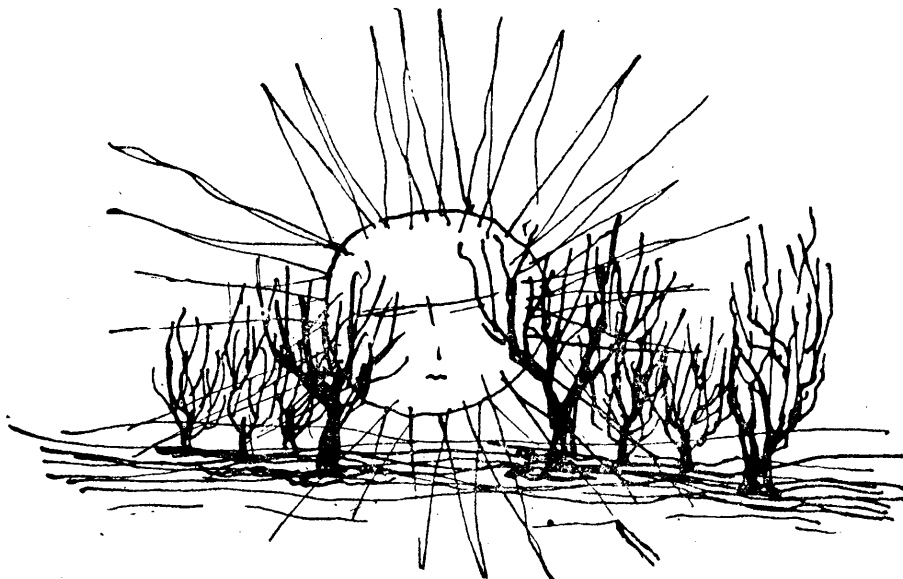
s mész az ablakok felé
önmagaddal szemben...
közeledtek —
s a szemek üresen néznek,
mint a vermek,
mint a szobák,
melyekből elhurcolkodtak
az éjszakával vertek...

XIX.

Öcsém, így jársz majd,
s a könny kié
lesz, amely félrecsorog...?

XX.

... Ünnepe lesz:
hanyatt nyújtózol el az ágyon,
melletted halkán
perreg a falról a régi mész,
a padláson valaki fent zörög,
hallgatod... nem,
a te beteg tudód hörög
a dalra, mely
fájó, mély emlékbe vész...

Áruház

Majtényi Mihály

Az áruháznak nyolc bejárata volt. De reggeltől késő estig sohasem állt be rajta egyetlen ajtó

Nyolc bejárata volt és két emelete, a két emelethez külön-külön lépcsőházzal, azonkívül tizenhat kirakata. De kirakat volt belül minden osztály is, s aki végigment a vitrines asztalok hosszú sora között, igazán úgy érezhette magát, mint a mesebeli gyerek a kacsalábon forgó várkastélyban.

Igen, volt valami mesészerű az egészben, valami csodálatos harmónia, ahogy az osztályok — élesebb határvonal nélkül — egymásba nyúltak. A csokoládéhegyek, a cukorkadombok a színes italok hosszú sora. Déligyümölcs és csemege, jófalatok útege a pultos-jégszekrényben. A pörkölt kávé állandó illata beolvadt a háztartási osztály ezer apró és hívogató tárgyának célszerűségébe, aztán váratlan ceruzával (szinte szagfogónak, hogy az illatok egymásba ne botoljanak) néhány szagra közömbös vitrin és pult apró dísz tárgyakat kínált, apró filigrán munkákat. Oldalt a villamossági osztály csillárai, rádiókészülékei és zseblámpái hívogattak... itt folyton próbáltak, égettek valamit, mintha az áram játékcélokot szolgálna. De már jött a pacsuliszag a parfümosztályról — a finomabb illatok zárt dugó alatt vannak, — hogy az egész beolvadjon a szövet- és vászonhegyek sokféle csodáiba.

Olyan volt az egész, mint egy nagy szimfónia. A csokoládé és a cukorka csilingelt, az arany és ezüsttárgyak muzsikáltak, a porcelánosztály lágy legatóval beleolvadt a bútorosztály bombardóiba. A bútorosztályon háromfalú szobák álltak elrendezve, nem kelle-ne csak egy lakásvégzés és már be is költözhet a család! Talán azok a nélkülözhetetlen apró tárgyak is ott vannak a fiókok mélyén, amelyek az életet kényelmessé teszik. Miért ne

lennének ott, amikor a szőnyegek a helyükön vannak és a párnák is az ágyban, miért ne lennének ott? A fürdőszobába is be lehet lépni egyenesen a hálóból. . . fürdőkád, tus meg minden kínálkozik itt. Az áruház, mondom, mint az emberi jólét összetett szimfóniája mindent kínál, de igazán mindent. Tíz dinárért savanyúcsukrot és százezres szőnyeget, hogy a motorke-rékpárokról — amelyeket vágyó szemmel gusztált a férfinép — ne is szól-jak.

A színek, anyagok, vágyak és formák találkozásában mindig halk zene szólt; mintha messziről jönne, ugyancsak valami álombirodalomból. Hal-kan hullámozott, hogy ne zavarja a csendes, reggeli forgalmat, de ahogy kö-zeledett a délelőtt és egyre hangosabb lett a zszibongás, ez a muzsika is fel-erősödött, mint a tüzhelyre feltett víz, (Ne mulassa el megtekinteni villa-mos takaréktüzhelyeinket!), egyre jobban felforr. Most már zsuborog egy vüzes callypso-ütem, az emberek fejüket ingatva kigyóztak a vitrinek előtt,

a zene aztán hirtelen megszakadt és a hangszóró szárazon közölte, hogy a fűszerosztályról jöjjenek haladéktala-nul az új szállítmány narancsért.

Ravaszul elbújtatott hangszórók muzsikája és lihegése uralkodott az áruházban, reggeltől késő estig.

A harmadik ajtónál növendéklányok rakosgatták az árut a textilosz-tályon.

— A kiszolgáló keze sohasem áll meg, — magyarázta Simon bácsi, az öregséged — a kiszolgáló sohasem teszi hasára a kezét, mint maga, Elly és nem piszkálja a fogait sem, mint a Béla mostan. A kiszolgáló mindig se-vénykedik és ezzel nyeri meg a vevő bizalmát! Van-e hibátlan pult, hibát-lan áruöngyöleg. . . helyén van-e minden, úgy hogy azon már változtatni nem kell? Nincs! Az árucikket mozgatni kell, mint ahogy a hadihajó mo-zog a tengeri ütközet idején.

Simon bácsi tanácsait nevetgélve vagy el-elkomolyodva hallgatta az ifjúság. Simon bácsinak annyi arca volt, amennyit csak akarsz, annyiféle. Élete különféle korszakaiból mindig mást-mást idézgetett (a kereskedelem csodálatos metamorfózisait takargatta fel) — könnyen felkapott egy ma-roknyi emléket és tanulságul a fiatalok elé szórta. Simon bácsi félhango-san tanítgatott mindenkit, ha nem volt vevő a pult előtt: most éppen arról beszél, milyen csodálatos dolog is az árucikk, a portéka! „Most lőcsölnénk ugye mindenkire, csak vigye. . . de nem volt ez mindig így. . . háháhá. . .”

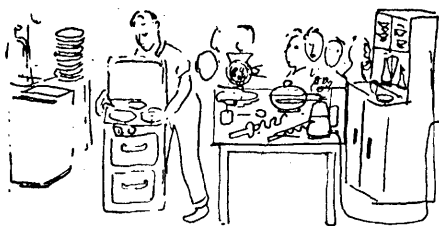
Úgy kúszik a hangja, az öregsegédé, úgy jön elő, mint Münchhausen báró csodálatos kúrtjéből a megfagyott trombitaszó, amikor a meleg szo-bában felenged. Kúszik és néha felemelkedik szigorúan, néha lehalkul, mintha titkot közölné:

— Ott kigyóztak sorban a bejárat előtt a vevők. . . árut akart mind. Jöttek lépésben, tizesével eresztették be őket. Nem volt válogatás. . . kell vagy nem kell? Mert már fogta a másik. Aki kapkodott, habozott vagy nagy pénzzel akart fizetni — váltani akart — azt maga a nép intette rendre. . .

A hangszóró elbúsulva zokog, a lányok most odafigyelnek inkább, a

nótákat hallgatják. A Marica mind csupa szomorút muzsikál, mert szerelmes, ezt tudja mindenki. Szerelmes a Marica, a lemeztár kezelője, az áruház szpikere. Nylon hálóingekre költ a Marica... olyanra, amely ott feszül a negyedik kirakatban Kleiderstock kisasszony testén (Kleiderstock kisasszony műanyagból van, éppen mint a nylon rajta). Jaj de borzasztó is ezzel a szegény Maricával, a szemét is kisírja, és szidást is kapott a múltkor. Bírálták, mert a feltett lemez mellé egy-egy hosszút sóhajtot... majdnem sírást prezentált a közönségnek.

– Néptársnő, ha mást nem tud, mint sóhajteni, arra nem kíváncsi a publikum – mondotta az értekezleten az osztályvezető. A lányok egy része nevetett, de csak azok, akikben nincs jóérzés meg szív. A jóérsűek lehajtották a fejüket és maguk is sóhajtottak egy rövidet, de persze nem a hangszórón keresztül.

Az utolsó ajtónál, a bútorok között egy mezítlábas férfi lépkedett a vastag szőnyegen, a kirakatban.

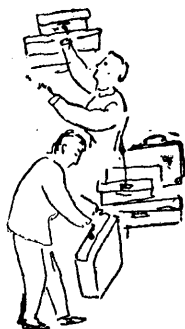
Nem is mezítlábas volt, harisnya volt rajta. (Legkitűnőbb nylon-zoknik a harmadik pulnál!) és konyhát rendezett be. De micsoda konyhát! Rajta volt mind az alumínium fazék a takaréktűzhelyen és áram hajtotta a lámpákat. A konyhaasztalon szétterítve állt a sok csodálatos konyhaszerszám, mind üzemben. Répát szeletelt, krumplit tört és húst veregetett a sok villamoszerszám, a sarokban pedig egy bekapcsolt villanymosogató a vizet cserélgette a tányérokra.

Ezért a produkcióért külön tapsot kapott volna Kulhanek úr, a strimflis ember a szájtató közönségtől... csakhogy le volt még húzva a kirakat védővászna. Kulhanek, a mesterrendező egyébként korlátlan ura volt a ruhabáboknak is. Ha egy báli est jelképeit odavarázsolta – megfelelő hópelyhekkkel – valamelyik kirakatban, a nőkben elállt a lélegzet. Mert nemcsak azt lehetett érezni, hogy bál van, a bálnak oly tökéletes hangulatát tudta adni néhány odavetett tárggyal, hogy fájni kezdett a szív. S a kirakat folytatásából nyalka táncos indult first class feketében és csokornyakkendővel az ezüstlamé krómbaba felé, hogy akár el sem kell menni semmilyen bálba. Az ember egy pillanatra megáll itt a kirakat előtt és konstatálja, milyen szép az élet mégis, s mellette halkan megpendül a Kékduna-keringő.

Juditnak a rövidáru osztályon nem stimmel a kasszája és kétségbe van esve. Pedig ott csupa kis tétel van, hogy lehet ott nagyot tévedni? A regiszterkasszák aggodalmasan csilingelnek mindenütt, a pénztárosnők kétszer is kezükbe vesznek minden pénzdarabot: jaj vigyázni kell! Az osztályvezetők merev tekintettel járnak a csodálatos nagy akváriumot.

Dél felé megjött a hír: megvan a differencia. Mindenki felsóhajt: rossz összeadás volt csupán. Mindenki felsóhajt, a zene vidámabban szól, a lépcsőkön az emelet felé állandó a topogás és dobogás, mintha cipőosztályra tódulna most mindenki! Margalicsot keresik már harmadszor, hol van, biztos a raktárba ment, a pincébe; abba a raktárba még nem szerelték be a hangszórót.

A játékszerosztályon a kirakat előtt gyerekek nyomják tompára az orukat a kirakatüvegen és vágyó szemmel bámulnak egy szüntelenül forgó körvasutat. A vonat váltókon csattog át, alagutakon robog keresztül. Talán azt lesik, hogy valahol mégiscsak összeütköznek a robogó mozdonyok és vasúti karambolt láthatnak végre.

Az útibőröndök közt elmerülve egy férfi válogat fent a második emeleten.

– Talán ezt tessék, valódi disznóbőr – kínálják az árut neki.

Emelgeti, de visszateszi hamar. Bőröndre ennyi? Akkor miből fog elutazni?

– Hitelre is adjuk – támad rá merészen az árusítónő, a férfi azonban legyint és piszkálni kezdi az olcsó koffereket. A vevőnek kék szeme van, – gondolja a lány –, olyan, mint a tenger színe, lehet hogy a tengerre utazik! Ez a bőrönd pedig, ha ázni fog az esőben ott a tengeren... akkor a kék szem haragos lesz és őt átkozza majd. Mert szétmállik. A bőrönd. Megint megpróbálja a bőrárúval a lány, de nem megy a dolog! Oldalt fordul, egy nő táskát kér, azzal foglalkozik. A férfi tűnődve válogat tovább... talán már ma utazik? Sürgős neki.

Most egy házaspár vonul, a férfi sántít. Szűk lesz, mondom. Nem mondtam? Nem lesz szűk – hallatszik, majd kivágatom a tyúkszememet.

A tükör előtt egy férfi bőrkabátot próbál. Pipiskedik és illegeti magát. A bőröndöt válogató férfi rámosolyog az elárusítónőre (Margalicsot még mindig keresi a hangszóró, hová lett ez az ember?)

A férfi mégis megvette a bőröndöt. Jó nagy koffert vett, és az elárusítónő álmódzó tekintettel néz utána. Milyen szépen elférne az ő holmija is ott abban a bőröndben! Kettesben. Egyetlen útra, két hétre... aztán lesz ahogy lesz!

De eltűnt a kék szempár. Nincs többé.

A délután párát és ködöt teregetett a kirakatok elé. Ő ezek a délutánok, ezek az alkonyatok! Nyolc ajtajával és tizenhat kirakatával olyan volt az áruház, mint egy mesebeli, kacsa lábán forgó várkastély. (Vagy ezt már mondtuk? Mindegy, olyan volt éppen!) Aki kint volt az befelé vágyott, aki meg bent árult a pult mögött az éppen kifelé nézett vágyó szemmel.

Gyerekek irkára alkudoztak a papírosztályon.

– Mutasd a kezed, van elég pénz nálad? – mordul fel egy mérges árus. Az meg – a gyerek – kitérta piszkos kis kezét a dinárkákkal.

– Vigyázni kell kérem – magyarázta az árus egy férfinak, aki a töltőtollak közt válogatott. – Megfogják az irkát, lecsapják a pénzt és elrobnognak. Én meg fizethetem a magaméból...

A töltőtollra alkudozó hümmögött. „Mont Blanc nincs?”

– Azt kérem már évek óta nem gyártják!

Az áruház a nagy fénytengerével szüntelenül integetett nyolc ajtón és tizenhat kirakaton keresztül: gyertek, gyertek, kicsinyek és nagyok. Minden,

amit az emberi elme kitalált, az mind kapható nálunk. S ha nem kapható, pár nap alatt meghozatjuk. Figyelje a kirakatainkat, figyelje a szpikernőnk hangját!

A szpikernő hangja meleg és érzelmes. Olyan, mint a lány tavalyi alkonyat kevés neonfényvel... nem is értem azt a férfit, hogy tudott elmenni tőle!

Az áruháznak nyolc bejárata volt, nyolc bejárata és két emelete (a két emelethez külön-külön lépcsőházzal). Késő este, amikor mindent bezártak és mindent lelakatoltak, az udvar felől megnyílt a kilencedik ajtó, — sokan talán azt sem tudták, hogy létezik —, és bejött egy bekecses ember.

Bejött nevezetesen, vasbottal a kezében — ki tudja, talán fegyver is van nála — és keringeni kezdett a nagy-nagy áruházban. Olyan volt, mint az egér, ha beszabadul a spájzba, amikor a háziak már lepihentek. Szalag volt a karján, nem gyászszalag, amellyel sirat valakit az ember: piros szalag volt és az állt rajta arany betűkkel, hogy **ÁRUHÁZ**.

Körülszimatolta a hosszú földszintet, mögéje nézett a pultoknak, aztán letelepedett a sarokban egy székre és megkezdte hosszú árvaságát. Ő volt az egyetlen élőlény a hatalmas nagy csarnokban, ezer portéka és ezer tárgy között a reflektoros éjszakában: ez volt a társa egész éjjel, a nagy világosság.

Tíz óraker még sodródtak a járókelők odakint a széles járdán, megálltak egy kirakat előtt és megbámultak valamit. Ő meg figyelte őket, arcukat a sarokból. „Nézd — vonszolta oda férjét egy fiatal nő... nevetgélő fiatalok a félmeztelen bábura tettek megjegyzéseket. Egy magános, éjszakai sétáló módszeresen és lassan haladt előre, kirakatról-kirakatra. Apróra mindent megnézeit, betűzgette az árakat és olykor fejét csóválgatta. Régi boltos volt talán, aki átszíri lelkén az árukalkuláció izgalmait... Szorzott és osztott talán, összeadott és kivont... ki tudja mire gondol most. Aztán őt is elnyelte az utolsó kirakaton túl az utcasarok.

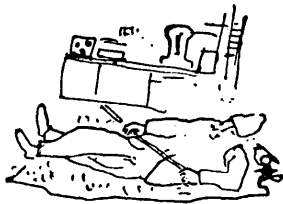
A karszalagos ember is odébbvándorolt, csak hogy ő odabent. Aztán fel az emeletekre.

Tizenegy felé az automatikus órapcsolók fél fényre csökkentették a kirakatvilágítást, de még ez a félhomály is odavonzott néha valakit az áruház elé. Éjfélkor azonban a vonatra siető emberek, úgy látszik, már nem éreztek semmi vonzerőt az áruházi kirakatokból. Mogorván baktattak, nekik az áruház már csak száz métert jelentett, amivel többet kell megtenniök az állomás felé vezető hosszú úton.

A vasbotos ember ott lapult a széken, talán már bóbiskolni is kezdene, de valahányszor rárohant ez az érzés, mindig felállt és csontjait ropogtatta. Járt egyet, hogy odébb ötven lépésnyire megint leüljön valami ülökéire. Néha fülelt, figyelt. Megmagyarázott minden zajt és minden neszt magának... társainak kongó lépteit az udvar felől — az odakint őrködik — bámulta egy lámpa fényét tűnődve, aztán a kirakatokat amelyeket ő fordítva, hátulról látott. Mi lenne, ha most egy bábu megmozdulna és feléje indulna? Állj ki vagy!

Legyintett. S itt a nagy csöndben, ahol nappal ezren keringtek, ahol senki sem ér rá soha semmire — ebben az áruházagban, ebben az össze-

tett szimfóniában – ő volt mindennek az egyedüli élvezője. Kezdhette elől a csokoládéosztályon (anélkül persze, hogy egy szem áruhoz is hozzá merne nyúlni!) képzelete végigfuthatott az ízek, színek és szagok száz csodáján... játszhatott a csillárfénnyel, hempereghetett – elméletben – puha ágyakon... őt nem sodorták odébb a báméskodók a vitrinek elől. Megtanulhatta ezer meg ezer cikk csodálatos rendeltetését, követhette a divat alakulását... furcsa Krózus volt ő minden éjszaka!

S a modern technikának és a mai életnek ebben a csodálatos tróntermében, az áruházban, végül is hajnal felé – na csak tíz percre, szólt magához – leterítette subáját a parketta szélére és végigfeküdt rajta. Hogy nyitott szemmel megvárja a hajnalt. Amikor majd biciklijén hazakarikázik és alszik igazán vagy délig, otthon az ágyban.

...Vasbottal a kezében feküdt ott, olyan volt, mint egy öreg-vén juhász, aki vigyáz a nyájra... még annak a kis báránynak, a legkisebbnek ott a porcelánosztályon, annak a kis nippnek, annak sem történhet semmi baja, ha ő örökdik!

És lőn: melankólia

Részlet

Sveta Lukić

Mikor? Talán a háború első, talán utolsó évében, egy decemberi napon, a decemberrel és az esővel és vele jelképes összefüggésben rakódott le, éppúgy, mint más fagypont alatti szellemi hőmérsékletek. Esett, megint esett, míg csak el nem tűnt egy másfajta élet minden reménye, s ami megmaradt, az ez: fiatal, vidéki öngyilkosjelöltek verseiben megénekelte nyirkos szürkeség, és — sár, ősi, agyagszerű, meghatározott, ragacsos sár, és bár semmittevő, nem közönséges, — majdnem földöntúli kínok a falun.

Hát jó, egy ilyen napon, jönnek vissza a háborús menekültek a városba: Költözködnek, végre. Összevert bútorok, már-már használhatatlanok, szerzetesét, soha sincs mind egy helyen. Ők meg, a menekültek, kivéve a kerékvágásból, ki tudja hányadszor. Pedig jó volna már valami tűzhelyet összeeszkábálni.

A vasútállomáson, ó, megható, megrakott tehérkocsi, bútorokkal és emberekkel tetézve már egy hete várja, hogy egy kicsit felszabaduljon a vonal, hogy a háborús felforduláson, mozgósításon, bakanótákon és bármelyik front útján a semmibe tessékelő bátorító szózatokon túl, hogy az egyenruhás halál hivatalos szállítmányai mellett, meginduljanak — milyen fényűzés! → a rendes vonatjáratok, mi több, hogy a civileknek, a magánembereknek is megengedjék a költözködés.

Kis vasútállomás, magány, amelyen nem segít a téglagyár gögös képménye sem, itt mindjárt szemben vele a konstantinápolyi úton, se a kiskocsmá, se ez a néhány idetévedt ház — bolond falu. Ez, kétségbeesésünknek ez göcca, itt a síkság közepén, amint siváran, a kanyar és az akácok mögül előbukkan, ez a falu, ahol még békeidőben is, amíg a vonat két percet áll, igyekszünk belekapaszkodni a nagyvilág kabátujjába, hogy elra-

gadjon, mindegy hova, a pokolba, az örvénybe. Még jó, ha ez a sorsunk! Jellegzetes hely, állomás, mellékvágányon, három sín pár mindössze; a két szélső vastagon rozsdás, s csak a középső fényes — az is a helyi érdekű vonatoktól és lényegében azért, hogy nagyobb legyen a család. Vidék mindenütt, kifelé, befelé, bármerre fordulsz is, tehát: dudva, idétlenség, elhanyagoltság. Kihaszínlatlan területek, szabadságukban leggyalázatosabban kötöttek, mert még azt sem lehet velük tenni, amit belátható időn belül lehetne. A süket csendben békák brekegnek. Árterület, nádas hullámzik. Vigyázat! Veszélyes.

Cukorrépat rakodnak egy hosszú kocsisorból, csúnya, sáros, iszonyúan bűzös cukorrépat, a késő őszi utolsó termését, a sár egyetlen gyümölcsét. Hát ebből, valóban ebből csorgatják azt a zsíros, édes levet? Ebből kerül elő a bútor és az asszony? Hatalmas villákkal dobálják a vagonokba; törvényes úton nyomják, taszítják előre, frontokon keresztül, a gyárak felé. De nem adják oda mind. Ottthon is hagynak valamennyit belőle a disznónak, birkának, lónak-marhának, — hadd rágja a jószág, mézédés, sűrű harapásokkal mint, az asszonyok, roppanjon a foga alatt; egyenlítődjünk ki ismét mi, egyetemes élővilág, rangsor nélkül, ugyanahhoz a jászólhoz kötve, és úgy együk ezt az átkozott cukrot a leölt marhában, lovakban, birkákban, disznókban, — házi állatvilágunkban fedezzük fel a növényvilágot.

Aztán, eljött az is (az az idő is), amikor behúzódnak házaikba. Igen, ők, a falusiak, — halljátok szómat! Nem megbékülten. Mert csak azok békülnek, akik békétlenek voltak. Nem, a házakba mintegy velük összenőtten, úgy mennek be. Hogy ki ne bújjanak belőlük véletlenül, egészen a talán-meg-se-érjük tavaszig. Igen rugalmas álláspont. A fagytól megdőlt udvaron tengenek-lengenek értelmetlenül, és örülnek, hogy majdnem egészen feleslegesek. Azaz, hogy mégsem egészen, mert mindennap megégetnek, aztán kölcsönként metszőollóval levágják a szopósmalacok tejfogait, meg hát kéznél vannak minden szülésnél. És fát vágnak, kicsoda ügyesen, ferdén, nagy lendülettel, vastag akácokat egykettőre. A kisfejszével a hónuk alatt, kalandormódról lopják a kerítéseket (lopnak mást is), lóhalálában haza, megrakják a tüzet egyszer, kétszer, hogy csak harmadszorra, amikor a bádogg-kályha szinte gurul a szobában a forróságtól és vérvörösen majd felrobban, a jéghideg takarók mögül a nagyszámú, félájultan heverésző familia ajkán felzengjen az elégedett a-ha-ha.

Gubbasztnak. A falusi élet finomságai. Lelke rajta! »Felépitmény.« Mesék születnek, féltve őrzött emlékeik tarsolyából merítenek, a hiányos történeteket kikerekítik. A keresztelőtől a menyegzőig, a katonakor és a háborúk, a lakodalomtól a temetésig, közben legyeskedés az asszonyok körül pásztorokukban, majd mint vízimolnárok, legények, házasemberek, meg mindenféleképpen. Mindegyike egy-egy úr, az értelem és a tapasztalat ellenőrzésének lehetetlensége. Hallucinációk, hajdani suhogások hazafelé jövet a tarlóról, tündérek táncának villódzása a százados tölgyek körül, ördög kapar a kunyhó padlásán. Mindez áll szilárdan, hagyományokkal megkaróztatva. Különösen a halál, a nagymama, az eladó lányé, a kisgyermeké, mindegy kié. És amikor a vidék védszentje, Szent György, tévedésből valakinek a névrokonát viszi el Mihály arkangyalhoz, még hozzá a szomszéd faluból, vagyis annak a hasonmását, akinek valóban az úr ítélőszéke elé kellett volna állnia; és amikor a halottasházban, éjjel, a fára háromszor felakasztott tők háromszor leesik — biztos jele, hogy Ő maga-

hoz veszi a Ielket. Ám maga az a tény, hogy nincs valaki, aki élő is, meg élmény is, meg élesztő is, már maga ez, a többivel együtt, hajmeresztő képtelenségeket szül.

A házastársak, apák és a fiúk, bevallják nyári vétkeiket s kölcsönösen megbékélnek velük. Fejüket csóválják. A hosszú éjszakák leplében újra gyerekeket csinálnak.

Pihenés. Makkoltatnak, a renyheségtől eliszaposodott erejüket hizlalják, hatujjnyi kukoricamáléval, kövérdisznóval, új borral-pálinkával. Istenem, itt a tűz mellett, itt járják be életük állomásait.

Egy-egy vendég is akad, a házőrző szórakozottan vakkant egynéhányat, míg amaz bekiált a kapuból. Pálinkával kínáljuk, mindegy miért jött, szegért-e vagy patkóért, egy liter borért-e, hitelbe, vagy csak egy pohárra ingyen, akárhogy is idetévedt, elüzte unalmunkat, ám unatkozunk most együtt, a melegen. És megindul a terefere, kitergegetnek holmi hőstetteket, kalandokat, ha nem mezei akkor szerelmi húszárnvágásokat. És amit megálmodtak, amit álmukban előre tudtak. Jarac Mihajlo például, a legközelebbi szomszéd, szabó, volt szocialista és szervezett munkás az első világhéges után, ő például, nagy feneket kerítve neki, előadta, hogy milyen szépen előrelátta a dolgokat, most a legutóbbi megszállás idején, mert világosan megjelent neki álmában: nagy fekete felhő emelkedik onnan a Moraván túlról, beborul az ég közepe a falunk felett, egyszer csak megáll. Fölpislant Mihajlo, hát a felhő tetejében egy szék. De nem akármilyen ám, hanem — trónszék. Ingott-ringott egy ideig, majd hogy fel nem borult. A köd megtámasztotta. Egyszer csak egy ember — kiköpött, ez a mi mai fejünk, megismerte később Mihajlo, mindjárt az első szempillantásra, az úságokból, — felkapaszkodott és beleült a trónba. Eltűnt a csoda, el a felhő, elvitte az embert, királyi udvarba, bizonyosan.

Dohi ül meg rajtunk, a hófúvások hozzák, mindegy kik vagyunk, egyként álmosak vagyunk, mindegy: gazdag tűzhely körül melegedők, jeges kosavától dermedtek és egészen szegények, meztelenek mint az ujjam, — egyre megy.

A gyerekek pedig, egyetlen kapcsolatunk a világgal, a tájjal, éppen hogy megérkeztek az iskolából, alig hogy bekukkantottak a házba, táskájukat a kerítés tövébe vágják, felakasztották a sövényre vagy viszik tovább magukkal, csörgetve a palatáblát meg a tolltartót, és sötétedésig kengetnek egy kant meg egy szukát, télelői szerelemben összeakaszkodott két kutyát, táskákkal, kavicsokkal dobálják őket, uszítják és üldözik, az út közepén sárban és vízben taposnak, csakúgy csobban a víz, átbújnak kerítéseken, rohannak árok fenekén, az egész falun végig kergetőznek a kutyákkal, mint akik féltékenyek, mint akik dühösek, szórakozásból, mert éppen úgy tartja kedvük, mint az unalomtól kikezdett, kétségbeesett vénemberek, és visítoznak, a kerítésekből karókat szagatnak ki, utolérik azt a szerencsétlen szimbiózist, csépelik a kutyák ázott húsát, folyik a hajtóvadászat az ebekre, akiket a jó ég tudja melyik utcában kaptak rajta és zavartak meg békés duettjükben, most rémültek, megmeredtek, összeragadtak, nem tudnak elszakadni egymástól, úgy maradtak, ahogyan rájuktaláltak, egymáson, nem, képtelenek rá, — a kis szadisták legnagyobb öröme — pedig akarják, húzzák-vonják, rángatják egymást minden irányban, vonítanak és vinnynognak, aztán mégis csak elválaszthatatlanul tovább talics-

káznak előre-hátra, majd sehogy, majd hangtalanul, majd estig, majd holnapig.

Egyáltalán, van-e ennek valaha is vége?

A kutyát, a répát, a mellékvágányon a vasúti kocsit — a melankóliát, igen ezt a melankóliát, miért ne ragadhatnánk meg ezen a decemberi napon, a háború mindegy melyik, első vagy utolsó évében. Miért is ne? Akkor ismertük meg a legfenekéig. Felragyogott a láthatáron, a sár és a hatalmas térségek kései hajtása, a távolságoké, melyeket semmi sem tölt ki, üresek és ezért valójában szűkek, igen ezen a területen, különös, mintegy játszi módon csavarognak háborús és békés nomádok, minden szálláshelyen rendetlenséget, zúrt és néha egy-egy tartósabb nyomot is hagynak maguk után. (Akadtak olyanok, akik szekrényeiket és székeiket hagyogatták el, és könyveiket, hadd rágják az egerek). Felfogás született, semmi sem végleges, minden bizonytalan, megszületett az eszme, de úgy, hogy nem gondolták végig, koraérett volt, túlzott; folyó, előntött, elárasztott árterületek, megrepedezett földek hektárjai a víz közelében, tócsák a mélyedésekben. Milyen gyönyörűség ez az ördögmalmos, egyhelyben forgástól való erőtlenség. Senki sem halt meg, nem kongott a lélekharang. Véletlenül azon a napon még csak nem is ágyúztak. Messze, az országúton és a sínpár acélszalagján hangtalan hadosztályok kúsznak az ismeretlenbe: kishíján eljött a lakodalmi ünnepek ideje, emitt meg a háború tánca járjarat a halál.

Égzengés, parádé nélkül, a melankólia körülbelül azokban az órákban költözködött hozzánk, amikor köröskörül mindenütt, és a falun túl is a síkságon kő-kövön nem maradt, mindent elpusztítottak, minden elevent csontig, a fűvet, fát, vizet a földdel egyszínben, nem is a földdel, — a sárral, a sűrű, nehéz, ragadós, fekete, legsárosabb sárral. Mindenütt, kinn a síkon is — még a kút gödrében is. Egy darab eleven hús, hanyagul levágva, hagyták, hadd folyjon el a vére úgy ahogy van, — hogy miért? Valami elemiségért-e (energiák cseréje, vagy valami hasonló)? És a vastag vérsugarak alól áttetszik a történelem, elejétől fogva, mind a mai napig és visszafelé, Karadjordje zászlóbontásáig, Lazar cárig és tovább, addig a tizenegyedik századbeli templomocskáig itt a szomszéd faluban, és végül, az első feltételezett, de még mindig rousseau-i emberig, aki sohasem szabadul meg önmagától, és így eljutunk a csillangósokig és a fehérjékig, a tenger fenekén. Minden tiszta volt tehát, érintetlen, megszabadítva minden barokk ornamentumtól, a fiatal füzesekhez volt hasonló a Morava partján és ebben az évszakban; a hántolt kérgű topolyfákhoz, kélfoltos fűzekhez. Máról-holnapra lehullott fejükről a bojtos sapka, elhullott a hajuk, levetkeztek bőrüket. Megkönnyebbülés. És eljött az esztelen melankólia.

A fiú megjelent a küszöbön, kiüldözve a szoba szédületéből, hogy egy kissé kiszellőzzön; vagy azért, mert a cukorrépa bűzlük, mint a szemétdomb; az állatok nemi aktusától való túlérzékeny útálkozás hatása alatt, nem ment el a többiekkel — testvéreivel és a szomszédgyerekekkel arra a hajtóvadászatra, a szerelmes kutyák ellen, — nem a fiú nem ment el, hanem talán most először életében, teljesen önállóan önakaratából lecsapta kártyáit, otthagya a játékot, de megmaradt szemlélődőnek, társtalanul, árván a jelképekkel teli tájban (amely gondolatársításra készlet), álldogált a kapuban és az útkereszteződésen majdnem estig. A csendben úgy

érezte, hogy agyát különös, nagy, elválaszthatatlanul tapadó valami borítja el, elér mindenhova, idegeiben dül, úgy, hogy vérfolyamai összekeverednek...

II.

(Nyugalom. Adott jelre. Hogy higgadtabban hajítsd a szakadékba az elvetéltet?)

Ha a napok fontosak, vannak még ilyen melankólikus napok, korábbiak, a lélek viasza tekintetében ennél is sorsdöntőbbek. Városon ezúttal, nem falun. A falut mi cserbenhagytuk, valahogy mégis és viszonylag régen, kihúztuk a lábunkat belőle és elléptünk a város felé. A faluba most már nemcsak mint falusiak térünk vissza, inkább nedvekért-gyökerekért, régi képekért, élelemért, meg azért a felismerésért, hogy milyen átok ez a levetkezhetségtelen paraszti orgazdaság bennünk. Hacsak..., hacsak a falu nem irodalmi kalland csupán. Megkeseredik a szám íze, ha rá gondolok: »kaland«, melynek tárgya ez ország lakosainak kétharmad része.

Ojjé, volt rá idő is, mód is, alkalom is elég, hogy kivirágozzék, igen, a melankólia.

Vedd például a saját születésed, hitetlen Tamás! No, sokat segít majd, ha csak azt veszed újjaidra, amit megboldogult babád mesélt. Egy-két részlet, a frissebbek, eszedbejut, — semmi több. Jó, rendben van, a csíra lehullott, eleve meghatározott hajlamokkal; ez nem minden, de adj csak hozzá néhány jellegzetességet, — s ami ebből lesz, az valami amőbaszerű, mintegy kísérleti csodabogár, retortalény, szörny, emberi alakzat helyett. Amikor pedig eljött az ősz, ugyanebben az időben, amikor emlékezni kezdett, az újjászülött feje fölé hajló első két tükör közül az egyikben apja szemét láthatta, s amit látott, az kék volt a melankóliától. Az apák ültették el, mindenesetre a melankóliát és azt, hogy szeretsz félrevonulni, el a többitől; hajduk elutasító bizalmosságát, akik minden titkukat rábízák a véletlen útitásra, de ugyanakkor betegesen zárkóztak, nem mondtak semmit; alaptalan gőgös öndicséréte csupán. De ezt örököltük neveltetésünk révén is. Az igazi átöröklés, különösen, ha nem sokat törődünk vele, kevésbé hathat. Mindössze másfél évszázada van azonban annak, hogy két édestestvér megérkezett erre a helyre, ahol most ez a zsíros, nagy, gőgös falu van. Dél felől szöktek ide, miután, csárdások lévén, megölték alvó vendégeiket, néhány törököt, és kirabolták őket. Itt letelepedtek, ebben a háborítatlan magányban, két falu között. (Az egyikben már akkor félszázada működött a legrégebb szerb elemi iskola.) Behúzódtak az erdőbe, távolabb az országúttól és közelebb a folyóhoz, nekiláttak az irtásnak, elviharzott vérviharok után, békés földműveseknek álcázták magukat. Mit hoztak magukkal? Európa vagy az őslakók vérét? vagy ellenkezőleg, ázsiai gyökereket? a három évszázados vándorlásoktól és kereszteződésektől felforgatott egész Balkánt? Ki az ördög jött ide velük: álomszuszékók? fáradtak? degenerált faj? renyhe vér? vagy talán mégsem? Az erdők, a frissen feltört földek hogyan váltak második énjükké, hogyan ivódtak lényükbe ezek sumadijai-pannonalföldi decemberek, melyek közvetlen tilalomfái tulajdon magasbalendülésüknek, gúzsbakötöttségüknek, rabságuknak, vagy tudj isten minek. A szomszédság folytán, onnan felülről, a homolyai oláhokkal cserélték ki zavaros sejtjeiket, azokkal ott a vízen túl. Talán tőlük ered az a félelemekkel teli csökönység, amellyel ellenállnak minden változásnak,

összeharapott fogakkal, a társadalmi kiskorúság egy raffinált változata jegyében

És ennek a túlságosan hosszú bizonytalanságnak és tudatlanságnak, amely nyaktörő mutatóvonalakat végez, a magasba, többek között azért is, mert nem hisz bennük egészen, nem hiszi el, hogy ez valóság; ennek az irdatlan hálónak, melybe minden utódok belekényszerültek, — ennek a neve ifjú náció. Nem, ennek a neve közönségesen elmaradottság!!!

Százsor kimondott szavak nyelvünk hegyén, fejfájdító ahogy tolonganak, de megszabadulni tőlük, hogy mélyebbre ássuk magunkat a problémába, egyhamar nem fogunk. Hol a megoldás? Megint keresztút és némaság. Vigye el az ördög, más sem jut tovább. A járatok szűkek, megállj. Nincs mire támaszkodni. És habár bizonyos következmények nemzedékről-nemzedékre szabályosan ismétlődnek — ami óvatosságra int és gond is — a kutató lassan elfordul tárgyától. Lassan és kétségbeesetten. És állítja, hogy a melankólia születésének napja vagy éve, hiszen mindegy, — mindez eltörpül, elenyészik, a jelennel szemben. A gyermek, az »elmaradott« gyermek, rugdalózik már, kievickél valahogy, a maga kenyere, nagy mértékben, mondhatnánk úgy is, a legnagyobb mértékben elrugaszkodott a parttól, a maga látóhatárával méri magát. Nem lehet ezt másképp! Életrevaló a gyerek, nődögél, azaz: ma hopp, holnap kopp, mikor hogy. Egyetlen számadás sem állja ki a próbát az ő fő részvétele nélkül, nélküle, aki most nőtt fel szinte a földből és oly szabados. Ami történelmi táplálékra rálel, válogat benne, hányja-veti még magát. Hát így. Valószínűleg ilyenformán megy majd egy darabig, aztán megáll, mégsem lehet dolgokat csak úgy átugrani, fokozatosság nélkül. Persze, ez nem jelenti azt, hogy most aztán ölbetett kézzel, várjuk e határvonal kinyilatkoztatását, mint őseink az evangéliumból.

Nem egyetlen nap, nem egyetlen meghatározottság volt a szülőanya, az bizonyos. De mint egy szelet lakmuspapír, kimutathatták. A melankólia, önmagában, majdnem időtlen, és születésénél mindenestre régebbi. Semmihez sem kapcsolódik. Nem, hiába. Teheti. Olyan mint egy tó életünk alapjaiban. Tó vagy mocsár. Kiszáríthatatlan. Vágyainkban és rettegeteinkben eléggé sohasem pótolható.

S ami még következik: könyörgések, bátorítások, rúgkapálás, váratlanul még néhány karcsapás, sokszor erőnkön felül, úgy hogy magunk is csodálkozunk, ugyan honnan, míg csak össze nem csapnak fejünk felett a hullámok.

Borbély János fordítása

Megkérdezhetném

Fehér Ferenc

*Megkérdezhetném reggelenként a rendőrt
Mért nem ír az utcáról verset
Végül nyilván a fejébe venné*

*Megkérdezhetném két műszak között a vájárt
Mért nem megy mondjuk Operába
Nyilván csak húzásnak venné*

*Megkérdezhetném halkán a Pápa Ófelségét
Szívott-e már bányában szénport
Kezét nyilván fejemre tenné*

*Megkérdezhetném a fegyvergyári munkást
Szeretne-e netán háborúba menni
Nyilván rossz viccnek venné*

*Megkérdezhetném az állami hóhért
Szeretne-e életbiztosító lenni
Nyilván fejemet venné*

*Megkérdezhetném a sintért
Hol az én gyerekkori Buksim
Nyilván kutyába se venné*

*Megkérdezhetném mondjuk von Braunt
Hallott-e netán Hirosimáról
Nyilván a térképen keresné*

*Megkérdezhetném a holt hős édesanyját
Elfogadná-e egyszervolt kisfiát
Nyilván két karjába temetné*

*Megkérdezhetném reggelenként a rendőrt
Mért nem ír az utcáról verset
Végül nyilván a fejébe venné*

*Más országban csücsülnék tán e versért
Az irodalmi közvélemény
Nyilván észre sem venné.*

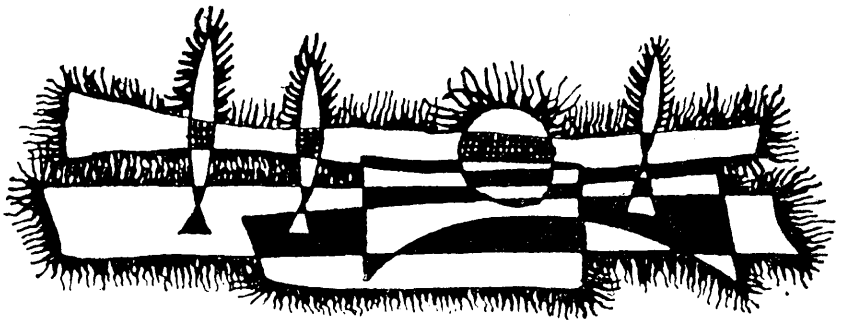

Nagyvilágnál nagyobb tenyered

Fehér Ferenc

Fűbe
fába
virágba
Rejtőzik
a versem
hiába
Elvesztett
csigaház
a világ
Csalogatom
hívom
keresem
Fűszál hegyén
tündökölj felém
Leány-mell-kemény
szerelem
Vérszívó
indák
soraim
Tintám
mészharmata
méreg
Zöld gyíkok
a vesszős
ékezetek
Szemüreg
csak a
pont
Leveles
szavaim
hűségben

Immár meg ki pihenhet
 Suttog-e még aki csókol
 Elámul-e még aki ír
 Húzódj hát puha szív
 Összébb a köpenyben
 Mérges avarban
 Még kék ibolyácskát
 Ingat a szél
 Hajolj le hozzá
 Holnap lepereg
 Az utolsó virág melegítse át
 Nagyvilágnál nagyobb tenyered.

Két part között

Urbán János

A folyó túlsó partjáról rőzsével megrakott csónak indult útnak. Nyugat felől száguldó szélrohamok borzolták a folyót. Erre felé az ilyen fajta szelek mindig esőt hoznak. Télen pedig olyan havazást, hogy jaj annak, akit a puszták világában ér utól. A víz most is erősen tarajosodott és szinte pillanatról pillanatra nőttek a hullámok.

A csónakban egy öreg, borostás arcú apó ült, mellette cseperedő gyerkőc. Az öreg megérezte a készülő őszi vihart és a rőzsekévéket két oldalra rakta, a kis emberkéből csak a sapkája hegye látszott ki. Ő maga úgy helyezkedett el, hogy mindkét oldaláról márthatott az evezővel. Ismerte már a folyót, tudta, hogy ha szépen, kíméletesen bánnak a hullámokkal, akkor ha kissé meghintáztatják is a csónakot, nem bántják. Azt tartotta, hogy bolond ember az, aki erősebb akar lenni az elemi erőknél. Most is kímérten, szinte minden hullám futást előre megérezve mozgatta karjait. Kémlelte a távot, és csak néha pillantott a gyerekre, aki ott ült, látszólag nyugodtan, a fészkeében. Mikor a gyerekre siklott az öreg tekintete, arra gondolt, hogy talán jó is ez a kis viharocska, hadd edződjék a gyerkőc. Mert, csak gyerkőc volt a neve az unokának, aki, ha tehette, mindig elszőkött otthonról az öregapjával. Nyáron át minden nap megjárták az utat odaát. Egy darabka homoki földjük volt. Megtermett abba dinnye, paprika, kukorica, meg minden, ami a konyhára kellett, még a piacra is jutott. Szőlő- és gyümölcséréskor csalogatni sem kellett a gyerkőcöt, mert hamarabb elindult otthonról bárkinél. A késő őszben pedig, mikor már a téli fűtéshez szükséges rőzsét, a földecske utolsó ajándékát vitték haza, apó hívta a gyerkőcöt beszélgető társnak, hogy jobban teljék az idő.

Mert szoktak ők beszélgetni is. Nem mindig ilyen bolondos ez a

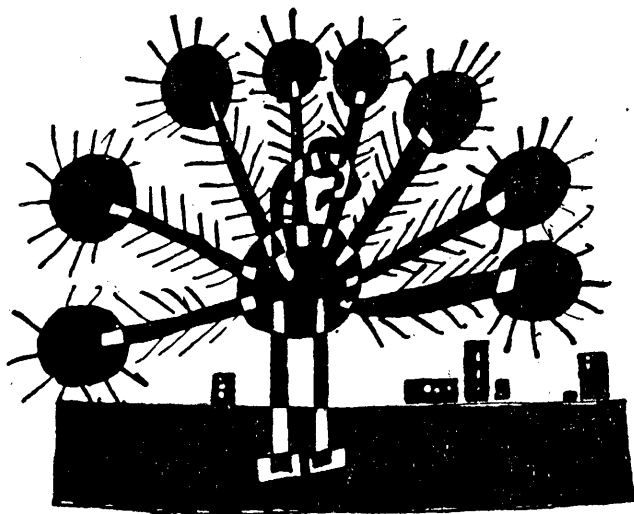
folyó, hogy többet kell az evezőlapátra bámulni, mint a gyermekre. — De azért nincs hiba, nincsen — morzsolgatta gondolatait az öreg. — Nincs hiba, nincs bizon, miért is lenne. No nézd csak, hogy tolakszik ez a hullám. . . Úgy ni szépen, most átsiklasz alattunk, megnyalod a csónakot és azután elmész hullámocska arra le délnek, ahol talán nem jár ilyenkor átkelő ember. Így küldözgette az egyre erősödő hullámokat a csónak alá az öreg, hogy azután elébe nézzen a másik víztarajnak, megismerkedjék vele és azt is tova küldje. Mentek is meg jöttek is a játszadozó vízdombok, mert hát itt nincsenek vízhegyek, csak dombok. A szél pedig mintha valakire vagy valamire nagyon megharagudott volna, csak bolondozott, fújt, fújt, de úgy annyira, mintha a nyári lustaságát most akarná helyrehozni.

A gyermek ráúnt a hallgatásra, azt kérdezte apótól, hogy messze van-e még a másik part. Apó szerte kémlelt a megáradt széles és hullámos folyón és csak úgy, halkán, inkább magának, mint a gyermeknek eldörmögte, hogy hát van még néhány hajításnyira. A gyereket hajtotta a kíváncsiság és fölállt a fészkeből. Alig nézett szét, amikor egy hirtelen szélroham levitte sapkáját a fejről. . . Kiáltott egyet és már kapott is a sapka után, amikor hirtelen megbillent a csónak, és a másik pillanatban már egy hullám úgy nyakon loccsintotta, hogy azonnyomban visszaesett a fészkebe. . . A sapka pedig, mint nyáron a dinnyehéj, úszott, úszott lefelé. . .

A váratlan esemény kimozdította egyensúlyából a csónakot, de az öreg lelkiegyensúlyát is. Hirtelen azt sem tudta, hogy a gyerekre ügyeljen-e, vagy a távolodó sapkát figyelje. A csónakot pedig hol az egyik, hol a másik hullám kapta oldalba, és inkább a víz gyors folyásával haladt, mint a part felé. A gyermek ugyan ott szepegett a fészekben, az öregről mégis csorgott a veríték. A leselkedő szerencsétlenség járt az eszében. Nem tudott megszabadulni a gondolatoktól, újra és újra felrémlt előtte az a kép, amikor a gyermek kihajolt a csónakból. Már nem beszélgetett a hullámokkal, hanem szembenézett mindegyikkel, fogcsikorgatva nyomta beléjük az evezőt. . . azt érezte, hogy szíven dőf minden hullámot, ami feléjük tart. Amikor visszahúzta az evezőt, látta, hogy milyen messze van még a part. . . A csónak mintha nem akarna partot érni, csak megy, megy lefelé, csak síklik, mintha az ördögök hajtanák. . . Már messzi elmaradt a hely, ahol ki szoktak kötni, már beértek a meredek partok alá, ahol ha ki is érnek, nem köthetnek ki, menni kell tovább a vízen, addig, amíg arra messze, lent ismét akad erdőség. . . De az még messze van. . . Addig még megszámlálhatatlan örvényen kell átsiklani a csónaknak. . . Talán jobb is, hogy nem kerültek egészen a partok alá. . . Megtörténhetett volna, hogy egy bolondos, játékos hullám, valamelyik erős sodrásban úgy oda vágja a csónakot. . . igen, jobb, hogy itt mozog a csónak. . . Igen, most így jó, de arra lejjebb már látszik a kanyarulat, ahol a szél és a felkorbácsolt víz ilyenkor szaggatja le azokat az óriási földdarabokat, amiből aztán a túloldalon hatalmas természet-teremtette gát keletkezik. . . Furcsa ez, de így van: a víz egyik helyről elhord mindent, hogy a másik oldalon béklyót rakjon önmagára. A csónak pedig csak megy, megy a kanyarulat, a part felé, ami-

ről azt mesélik, hogy valamelyik régi település maradványából domborodik a közeli síkságra... Mindenkitől távol, itt fészkelnek a partifecskek. Most is itt vannak és mintha már éreznék a rettenetes tragédiát, eszeveszetten röpködnek az öreg feje fölött, lecsapnak a lucskos, didérgő gyerkőchöz a csónakba.

Fenn a parton, a szántókon, a forgószélben keveredett szárhulladék és ballangó susog. Az öreg már nem figyel semmire, csak arra a hatalmas sárgászöld partra ott a kanyarban, ami rettenetesen közeleg... Csak birkózik az evezővel, a vízzel, azután, váratlanul, szinte egy evező mozdulásnyi idő alatt zuhogni kezd a zápor. A gyerek is megmozdul, fölül, félénken szénéz és szinte érthetetlen hangon azt kérdezi „Hová megyünk, apó?” Az öreget váratlanul érte a kérdés, rábámult a gyerekre, szinte elfelejtette evezőjével szíven döfni a közelgő hullámot, a csónak kissé megbillent, azután lassan, szépen elsímult a víz... Az öreg mindezt nem érezte, szinte észre sem vette, hogy a hullámok elmaradnak... csak nézte, nézte a gyereket, aki feleletre várt, aki csak bámulta az ismeretlen tájat, meg az öregapja arcát. Apó pedig hangtalanul leengedte karját, az evezőt az ölébe vette és értelmetlen csodálkozással nézett a gyerkőc arcába, aztán a vízre. Gondolatai cikáztak... Mit mondhatna a gyerkőcnek? Hirtenlen ismét erősen megmarkolta az evezőt és a meredek part felé tekintett, hogy messze van-e még, amikor villanásszerűen rádöbönt, hogy a csónakja lassan ring... a vihar elült... Ahogy nézte a partot, a vizet, önkéntelenül felkiáltott: „Hát ezért jöttünk erre felé, te gyerkőc!”... És odamutatott a meredek part felé, ahol a gyerek sárga, subaszórú sapkáját lágyan mozgatta a víz...

Kék vadgalamb

Bányai János

Magas volt és sápadt. Úgy állt a kútnál, mint aki magából facsarja a vizet; állt és nézte a macskaköveket az úton, amelyekre kifolyt a víz. Ha a víz elönti a macskaköveket, azt jelenti, hogy megtelt a kanna, s indulhat hazafelé. Vette a kannát a kút csövéből, kék kanna volt, nagyon kék, amikor belenézett, szürke szemeiből kihulltak a fénycsíkok, s lesiklottak róla, mint a tükörről, amikor belenéz vagy a tórol, amikor kitárja keblét a napnak. A kút kereke mozgott még néhány percig, aztán megállt, az utolsó csepp víz is elhagyta a csövet, mintha utána szeretne menni a kék kannának; s az árnyék, amelyik végighalsalt a macskaköveken, elvitte az asszonyt, a kannával, a vízzel, elindultak ketten, mintha hosszú idő óta először találtak volna egymásra.

Az iskola mellett haladt el és hallotta az ablakon keresztül a zsi-bongást, amely végigfutott az osztályon, amikor meghallották a csöngést. Arra gondolt, jó lenne megvárni most a gyereket, jó lenne most csak néhány percet várni itt az ajtónál és látni a gyerekeket, amint elrohannak minden irányba, anélkül hogy őt észrevennék.

Elindult mégis, és a péküzlet mellett befordult a mellékutcába. Eltűnt mint a távolodó emberek szoktak a ködben, halvány volt először, aztán csak a köd mozgása látszott s eltűnt, úgy eltűnt, mint ahogyan a kúthoz ment, váratlanul, félénken és halk mosollyal arcán. Holnapra nagy hablabdázásra készül a sikosra ázott fateknő felett.

II. Újra kijött a ködből s megint a kút felé indult. Lány arcán vékony csillagsugár futott végig. Kimelegedett. Nehéz a vizet hordani a kannában. A kanna szép, de nehéz benne a víz. Olyan mint az olaj, meg a homok, meg a só. A fiacskája azt kérdezte tőle, miből készítik a sót, hogy annyira sós íze van. Nem tudott felelni, nagyot nevetett, föl-emelte a kezét, a szeméhez tette és nevetett. Igazán nem tudhatta, mi-

ből készítik a sót, meg miért sós a só. Annyira nevetett akkor, hogy kicsordultak a könnyei, s végigfutottak az arcán, mint apró homokszemek nyáridő hajnalán a szederbokorban, (honnan jut eszébe a szederbokor?), s csiklandozzák a könnyecseppek, ahogy végigfolynak az arcán, (tényleg, szedret volt szedni hajnalban, s már nem is emlékszik), a könny befutott abba a mélyedésbe az arcán, ami mint egy árok bevésődött a szája felé, (a falun járt szedret szedni, nyaranként sok szedret szedtek, a lábát mindig összecsikargatta az indákkal, sírt is néha), igen, a könny keserű, igazán keserű a könny, érzi, végig a szájaszélén a keserű meg sós ízét a könnynek, (ilyen volt a könny mikor sírt a szederinda miatt), azért jutott talán eszébe most a szeder. Szép gyümölcs a szeder. Nem is vette észre, hogy újból megtelt a kannája és visszafelé indult már, mellette gyerekek rohantak el, most gyújtott világasságot a pék üzletében, ennyi idő van már? talán nem is kell több víz. Elég ennyi, van egy kevés a hordóban is, eső, jó esővízben mosni, de nincs belőle elegendő, a szennyes meg annyi, hogy holnap sokáig tart majd a nap.

III. Ahogy a víz beleloccsant a kádba, felcsapott egy cseppet az arcára. Letörölte, minden érzés nélkül. Túlságosan fáradt volt már, semmit sem érzett; hordta a vizet egész délután, nem is tudja, hányszor ment el a kútig meg vissza, de sok volt, azt most karján érzi, ahogy emelné. Kinyílt az ajtó, a konyhaajtó, és látja a fiát ahogy feléje közeledik. Valamit, valamit mond halkán, csak nem a sóról kérdez megint valamit? észreveszi, hogy nem tud nevetni, egy hegedűszóól minden hangja feszül a fülében, egészen távol hajol a hegedűtől, de nem hallja, nem hallja, hogy mit mond a fia, csak látja, hogy szól, valamit mond, talán kiált is, s visszhangzanak a falak körülötte, de nem érez semmit, semmit sem hall, csak várja, hogy induljanak valahova, mint mikor mellére ül a rádió minden melódiája, úgy érzi nincs kiút, egyetlen út sincs, amelyen elhagyhatná azt a vasárnapdélutáni fülledséget, amely átöleli az ablakokat és az ajtót bilincskarjával. Lép egyet és eszébe jut, hogy semmi baja, csak nagyon fáradt, nagyon hosszú volt az út a kúttól egészen eddig. Lábai akaratlanul viszik be a könyhába és bent szeme párosul a halvány villanyfényvel, amikor leül a székre, amit fiacskája tett elébe. Fiacskám, hol vannak a szemeid, miért félsz, nincs anyukának semmi baja, nincs, igazán nincs semmi baja, hol vagy fiacskám, szedd össze magad, látod semmi bajom, csak túlságosan fáradt vagyok, talán nem is annyira, amilyennek látszom, fiacskám nyugodj meg, kérlek légy nyugodt, ma hazajön apukánk is, nem történhet semmi bajunk, csak várnunk kell egy kicsit, csak pár percet, hogy anyuka kipihenje magát, igazán, fiacskám, csak ennyi az egész. Nevesünk, kicsit. Nem tudta, hogy mondta-e mindezt és így-e, nem tudta, semmit nem hallott, egészen eltűnt, egész testével eltűnt a szoba pillantásában, mint a múlt, amelyre soha sem gondolt. Nem látta a fiacskáját. Karja görcsös volt, mint a csók, úgy fogta a szék karját, aztán amikor egyszer nagyon megszorította a szék támláját. meghallotta, egészen hangosan hallotta, ilyen hangosan még semmit nem hallott, hogy

a tűz pattog, vidáman pattog a tűzhelyben, vidámsága most áterjedt rá is, felugrott hirtelen a székről és keresni indult fiacskáját.

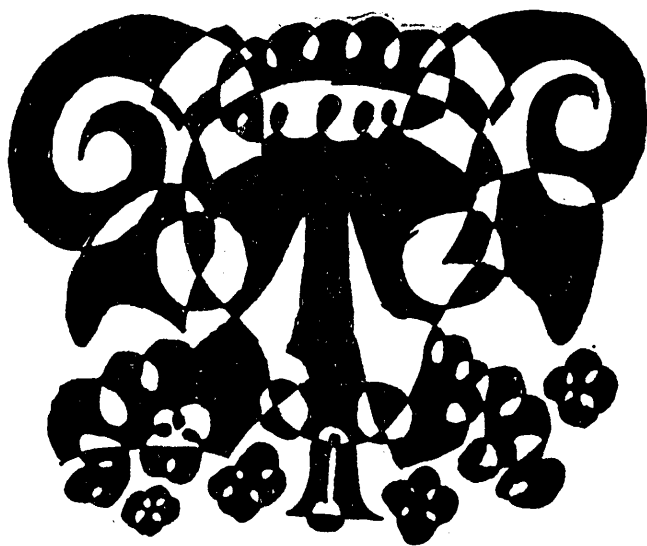
Ott feküdt a földön, olyan volt mint a Bobi, mikor megverték, a tűzhely előtt, s zokogott.

Felvette, karjába vette és csókjaival súgta fülébe, hogy anyukának semmi baja, igazán semmi baja. A baj nem itt kezdődik, igazán nem, fiacskám.

IV. Hallotta, hogy kinyílt a kapu. A léptek, amelyek az embert hozták bizonytalanok voltak. Nem találta az ajtókilincset. A gyerek nyitott neki ajtót. Mikor belépett, az asszony nem figyelt feléje. Valahova messzire nézett. nagyon távolra, mintha látott volna valamit, valamit, amit széppel szoktak jelölni, s eltűnt egy pillanatra ebből a konyhából, távolra, maga sem tudta, mit keres oly messze, s érezte. sohasem kíván visszatérni a konyhába. A férfi csak állt az ajtóban, nem mozdult, mintha lábai ólomból volnának, úgy állt ott az ajtóban, talán nem is látott semmit, vagy mindig elfutottak szeme előtt a konyha bútorai. Csend. Nincs nagyobb csend a tó partján. A tó csendje nem lehet faragatlanabb, mint a konyha csendje. A tűz ellobbant a tűzhelyben. Valami csúnyát kiáltott az ember, nem hallotta, intett, hogy mondja mégegyszer. „Mi van?” a férfi hangja kemény volt, mint a tenyere. „Megkukulatok?” Lerogyott egy székre. A gyereket sehol sem látta az asszony. Az ember feje himbálódzott a levegőben, mint annak a lába, akinek eltört a csontja. A gyerek nincs sehol. Kiáltana utána, de tudja, hogy majd visszatér. Megnyugszik. Újra csend. „Enni!” hallja. Kinyitja a kredenc ajtaját. Ennivalót szed elő. Kenyeret tesz mellé, kést keres, meg zöldpaprikát. „Gyere!” int, de az nem tud felállni. Segít neki. A székét is hozza. Nem tud enni a férfi. Nem tudja szájába rakni a falatokat. Az asszony az ablakhoz lép és kitekint az udvarra. Két világító szemet vesz észre a fa mögött. A szemek indulnak feléje. A gyerek bontakozik ki. Csak az ajtóig mer eljőnni, ott megáll, nem indul befelé. Az asszony nem is int neki. A folyosón a fiú nekidől egy oszlopnak és folyó indul az arcáról. Az asszony elfordul az ajtótól. Hallja, hogy az ember feje nagyot koppan az asztalon. Int a gyerekeknek, hogy jöjjen be. Kint mély sötét van, lassan ereszkedik a köd.

V. A szobában savanyú a levegő. Mély horkolás rázza a falakat a szoba tulsó felén. A horkolás végigfut minden tárgyon és belemosódik az ablak táblái közé. Az asszony hason fekszik az ágyban és zokog. Sós a könnye mint mindig, de nem tud semmire sem gondolni! Semmire, csak látja amott a falakon túl, látja az öregasszonyt, aki integet neki, s mondja, súgja, nyugodj meg, ilyen az élet, ilyen az élet, nyugodj meg, s a szavak visszhangzanak az üvegfalak között. A szoba négy fala most fekete üveggé változik, mint a távolság, amely a szavak igaza közé fészkelte magát. Indulni kellene, indulni. Minden este végigélni ugyanazt, nagyon nehéz. Most igazán indulni kellene. A gyerek még mindig nem jött be a folyosóról, már intett neki egyszer, hogy bejöhet, de újabb hívásra vár, csak áll ott kinn, mintha elavult volna, mintha mély, gyerekesen mély álomba merült volna. S neki most nincs ereje kimenni, nincs egy csepp erő sem a tagjaiban. Elaludt. Minden elhalt

mellette. Semmi sem volt már a közelében. Hajnalban, amikor felébredt, kiment a folyosóra és intett a gyerekeknek, hogy induljunk fiacskám, most már erősek vagyunk, induljunk fiacskám, kialudtuk magunkat, ma újból olyan nap lesz, mint minden másik. Ma is elindulunk, mint eddig minden hajnalban. Egymás kezét fogva indulunk ma is. S visszatérünk ma is. Tudod, fiacskám, addig kell indulnunk, míg végre egyszer nem térünk vissza. Talán ma lesz a visszatérés nélküli indulás. Talán holnap. Talán saha sem lesz. Fiacskám, lehet, hogy túl gyengék vagyunk ahhoz, hogy tegyünk valamit. Fiacskám, semmit se tanulj meg ebben a házban (újra a szedret látta, meg a hajnalt, meg a folyót otthon az erdőben). vigyázz magadra, (nem is olyan sós ám a könny!), te okos és szép fiú vagy, (örömkönnyek?), indulnunk kell, reggel van, (otthon mindig ilyenkor indultunk az erdőbe), add a kezed kicsim, (elsiklott a halász csónaka a víz felett), add a kezed, hogy utóljünk mindent, fiacskám, megfoglaljuk, meglátod, megfoglaljuk a kék vadgalambot, meglátod, hogy a miénk lesz, hisz sohasem láttuk még, most a miénk lesz. A fiúban valami keserű íz matatott, nem akart indulni, hideg volt és szürke minden, a házak, a falak, az út, minden hideg volt s rajtamadt a tenyér bőre, ha hozzáérték. Aztán mégis felszedte lábait s hal-kan hallotta: kék vadgalamb.

Kati balladája

Zákány Antal

Kis, ázott, rongyos kuvasz vagyok:
dalos, meleg vackom volt a kocsmá,
igéző „stílusos” mosollyal,
kissé úrimód-megkopottan:
vártam a jószívű pasasokat —
Ó, mi nehéz most a szívem
éjjelente így hazavinnem —
Frankie Lain, csak nekem dololj ma...

Kis, ázott, rongyos kuvasz vagyok,
de, nagy-nagy dáma voltam!
biztos volt minden „tippem”
ki csókkal, vagy borral lerészegítsen:
kérdeztem mindig — az hol van?
Ó, mi nehéz most a szívem
éjjelente így hazavinnem —
Frankie Lain, csak nekem dololj ma...

Kis, rongyos, rügött kuvasz vagyok:
De nem olyan régen úgy szerettek...
Úgy mondták nekem, örjögő szerelemben: —
Ó, egyetlen Kitty, lelkem!
Tündér lakja te szép tested...
Ó, mi nehéz most a szívem
éjjelente így hazavinnem —
Frankie Lain, csak nekem dololj ma...

Kis, rongyos, elhagyott kuvasz vagyok:
Büszke szívemet megöli a szégyen...
éjjelente nálam, olykor négyen is voltak:
szerettek, ittak és daloltak,
s állatmód verekedtek értem...
Ó, mi nehéz most a szívem
éjjelente így hazavinnem —
Frankie Lain, csak nekem dololj ma...

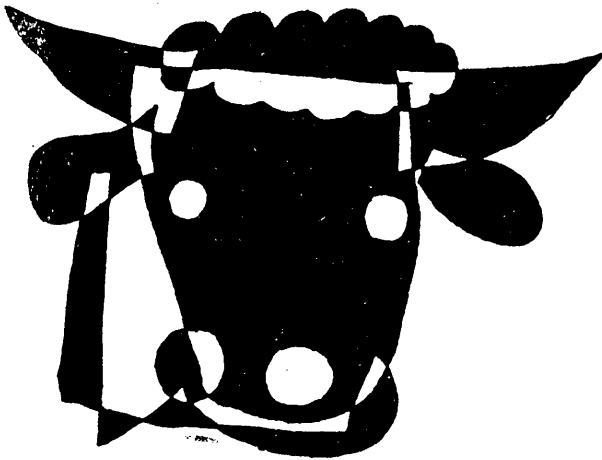
*Elhagyott, árva kuvasz vagyok,
de nem sírok, hitvány bosszú se dermeszt,
és nem fáj a szégyen-kórság,
mert keblemet: e tiszta rózsát
meghagytam eljövő gyermekemnek...
Ó, mi könnyű most a szívem
e mocsokból így hazavinnem!
Milyen förtelmes lett ez a kocsma!
Dalolj, Frankie Lain, zokogva — dalolj ma!...*

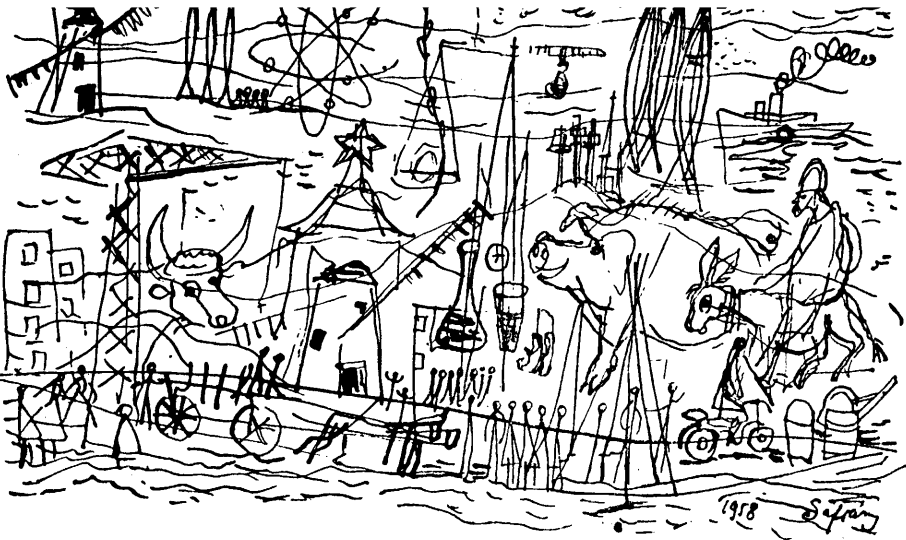
Rock and Roll

Zákány Antal

*A világ véres terein,
hol elveszett millió élet:
(eddig hiába hullott,
s mindmáig meg nem térült)
a világ mocskos terein,
im, fölzúdult a véruink —
táncolunk, mi:
álcás — jampecok,
okos, büszke,
és művelt.
félkegyelműek,
bölc-majmok,
józan — ámokfutók:
tüzelő lázban, bőszen,
eszelősen,
a pokolba zsugorodva,
az égbe nyúlva,
rikkantva, tébolyulva,
mint okádó,
részeg céda:
előttünk, bennünk
a parancsoló — példa
Elvis Prislej,
az örült — utód!
A lélek sír, amikor nevet,
milliárd éhes
romgyökben remeg
a vér, amott
folyamként ered —
röhögj, csibe fölött
vérengző kánya! —
átkos, nagy felleg alatt
halálos Nap sűt,
áll, nem közeleg a gomba alatt,
holnapi sorsunk,
borzalmainknak kísértet-árnya!
Ember, testvér: örült!
leendő-seb,*

szenes-cajtot,
gennyes, alaktalán foszlány!
ki millió évek órán,
rémbeli szurok éjben
s az állat életével
már-már emberré okosodtál:
add a kezed!
dobd föl a fejed,
görnyeszd a hátad,
kisimulva meg-megtörve,
te tunya, esetlen,
botor — törpe!
Add át magad a
táncoló-Oriásnak!
Apánk, anyánk, fiánk
'korhad, rothadt
csontja, hallod hogy zuhog?
nincsen bú és nincsen dráma!
az Oriás azt kiáltja!
véres a szeme, habzik a szája!
nincsen bú: az élet — tréfa!
előttiünk,
bennünk, im,
a példa:
Elvis Priskey
az örült — utód!

Sáfrány Imre szövegrajza

Kettőn áll a vásár

Sáfrány Imre

Óriás amőbák az ég kék cseppjében; fehér kumuluszok. Tavasz hírnökök. Jókedvűen szedem a lábam. Megyek a vásárba.

A kálvária körül, a drótkerítés alatt a keskeny barázdában már dagadnak a vadnarancs magok: tegnap vetette el őket a temető őr. Két év múlva tövises sövény is segít majd a szögesdrótnak. Együtt védik majd a szent stációkat, a pázsitot, a krisztus- és latorkereszteket és a kápolnát.

A távolban, lenn a völgyben, az állomás mellett már felhúzták az új malom nyolcadik emeletét. Felhőkarcoló szerű szilüettje farkasszemet néz a dombon pipiskedő kápolna toronnyal.

Az epres mellett báránybőrkuccsmás juhász üget számárháton.

A fák között, szép barnapiros tyúkok kapargálnak a szemétben. Fényes zöld sarló farokkal kakaskodik közöttük a háremúr.

Pihent lovak ficáknak a könnyű kocsik előtt. A fejlők nikkelen csusszan a reggeli nap. Jönnek a kocsik az országúton. Az ülésen az ember mellett az asszony, mögöttük a gyerek. Jönnek a kocsik Bajsa felől,

Csantavérről, Hegyesről, Szabadka felől... És kerékpáron is jönnek, de mennyien!

A Patócs-féle kocsmából asztalt hoztak ki és széket a kövesútra. Az asztalnál ül az egyik rendőr és szorgalmasan jegyzi a kerékpárosok nevét, igazolványszámát, a másik rendőr meg a kerékpárok számát, diktálja. Akkora a torlódás, hogy a szemfülesebb kerékpárosok a dombról jövet nem állnak rá a fékre, hanem gyönyörű iramban illannak el a furcsa sokadalom mellett. Az autóbust várók állnak és derülnek.

Vajon sikerül-e lopott kerékpárra akadni?

Egy-két öregasszonyt látok barkaággal. Egy-két kisgyereket is látok barkaággal. És egy-két fiatalasszonyt is látok barkaággal.

Eszembe jut, ma virágvasárnap van.

Az újságosbódénál megveszem a lapokat és beülök az üres kávéházba. Itt ma barkát szentelnek a nagytemplomban. Algériában kétszázhetven francia zászlóalj harcol. Itt ma vásár van, jönnek a szekerek Tornyosról, Teleskáról, Pacséról is, Zombor felől... A Bundeswehr-nek pedig már csomagolják az Óceán túlsó partján az atomfegyvereket. Itt ma virágvasárnap van és vásár. És Európában — az Adria túlsó partján is — egy köpésre tőlünk rakéta támaszpontokat építenek. Holnap a Holdra röpködnek és itt az iskolásgyerekek fele bevallotta, hogy hittanra jár az apácákhoz.

Mielőtt a kávéházba léptem, egy harmincöt év körüli férfit láttam az utcán. Hosszú sötétkék télikabátban és barna kalapban. Begombolt ing nyakkendő nélkül. Ünnepelesen, bambán lépkedett. Jobbjában vigyázva, tisztelettel tartotta a barkaágot. Lehet, hogy éppen az ő fia volt az, aki arra a kérdésre hogy miért jár hittan órára, ezt válaszolta: »Le kell járni a száz dinárt, amit a tata befizetett!«

Újra az utcán vagyok.

Üdvözlöm a tanárt, aki gyerekeivel sétál. Már régen levetette a reverendát. Üdvözlöm a kőművest, akinek nehezemre esik a szemébe nézni, mióta új lakásomban lakom. Ő feleségével és két gyerekeivel egy kis szobában lakik, és az előszobájának nincs mennyezete. Pedig a lakás-hivatal alkalmazottja. Ha kell új házakat épít, ha kell régi lakásból lakoltat ki, »maholnap, — mondja — odajutok, hogy az ismerőseim elfordítják a fejüket, ha meglátnak, pedig ha én nem, hát más csinálja meg. De mondjuk meg úgy ahogy van, én sem néznék szívesen arra, aki kihordja az ágyamat az utcára. Unom már a zegézet. Ha az idén sem kapok legalább egy szoba-konyhást, otthagynom őket.«

Megyek a vásártér felé.

A vásár nemcsak a sátrakat jelenti, hiszen a nagyáruházak is nyitva vannak, meg a boltok is. De mégis, az »igazi« vásár, a vásártéren van. Ha nem tudnám is, merre van a vásártér, oda találnék. Hallgatag, magános férfiak bandukolnak a vásárból: kinek kezében új kapanyél, kinek vödör, kinek bocskor, de legtöbbször egy-két gyümölcsfát is visz hazafelé. Biztosan már előre kinézte, hova fogja elültetni. ebéd után vagy még ebéd előtt, aszerint, hogy betér-e még valahova egy kortyintásra hazafelé menet.

A traktorállomás előtt, nagy szürke hernyótalpasok sorakoznak, sokvasú ekék sorakoznak, kultivátorok sorakoznak és két ember épp az egyik hernyótalpas hernyótalpát nézegeti.

A kövesút most hajlik a vásártér felé. Fűrge motorkerékpárok előzik a fogatokat és gyalogosok lépkednek ki a vásárba, ki a vásárból.

A vásár meg éli a maga életét, játssza a szerepét ezen a mi sokszínű

színpadunkon: régen ez a szerep sokkal nagyobb volt, fontosabb, de ma úgy látszik epizódszereppé zsugorodott. De a kulisszák ugyanazok mint régen: szalmakazlak, szélmalom, sátorponyva, körhinta.

A vursli régi melódiákat áraszt, forog a körhinta és a koratavaszi szél himbálja a kiaggatott bocskorokat. Egymás mellé állították a frissenvasalt, könnyű kocsiakat, tarkállnak a szíjgyártók remekei, rudak, nyújtók ágaskodnak, gúlákba tömörítve, bádogos holmi tarkul a gyöp új zöldjén.

»Üres a vásár« — mondja bognár ismerősöm. Végignézek a sokadalmon és kérdőn nézek vissza a bognárra. »Üres a vásár«, mert kevés a vásárló kérem.»

— Pedig — mondom — az idő szépen megmutatkozott...

Végigkérdeztem a kútvödöröket a bádogosoknál és megvettem egyet.

— Ez nem gyári munka kérem, — mondja a bádogos felesége — nézze meg a vasalását, igazi kézimunka. Agyon van dolgozva.

A vödör tényleg agyon volt dolgozva, jó vasalás, erős bádog. Meg kellett venni, mert a vaskereskedésben vett gyári vödör meg sem merül a kerekeskútban. A nénik veteménymagot kínálnak. Meg virágmagokat. Szélesszoknyás tótasszonyok vászonárút és rongypokrócot. A sor végén használt ruhadarabokat, kitaposott cipőket és régi cifra selyemkendőket kínálnak.

Került a vödörbe dughagyma, zöldségmag, sárgarépmag, retekmag, szegfűmag, meg estikemag. Került a magok tetejére gyékény lábtörő (csantavéni gyékény!), és mentem tovább a sátrak felé.

A sátorponyvákat éktelen zenebona feszíti. Nyikorognak a hangszerek és sehol egy talpalatnyi hely. Mindenki tolong, kiabál, iszik, eszik vagy dalol. A sátrak mellett a lacikonyhák rostélyáról inycsiklandó illatok terjednek. Sül a kolbász, hurka és cigánypecsenye. Élénkszerű ruhákban, lompos cigánylányok ólálkodnak sátortól sátorig.

Viszem a vödört a magokkal, és holnap a kávéházban, ha megkérdem a pincért, elmondja, hogy nagy vásár volt. »Rengeteg disznó és malac kelt el. Az idén senki sem vitte vissza a malacot.« És a barkaágakat odatűzik a szépszobákban a szentképek és szenteltvíztartók mellé, hogy ötvenkilenc virágvasárnapjáig tisztelje a család és randítsák a degyek. És holnap talán újra egyszerű hétköznap lesz, és nagy zajt csapnak a hernyótalpasok, és csengő szól az iskolákban, és zúg az építők liftje ott a hotelhomlokzat alatt, sétál a nagydarú karja az állomás mellett, új sírt ás ki a sírásó a vadnarancs sövény mögött és új életet fürdet a baba a szülőotthonban: mégis ez a vásár annyira sátras, lacikonyhás, röfögő, nyerítő és virágvasárnap, hogy úgy érzem, ha végigmennék rajta, ha egészen végigmennék rajta, valóra válna a vén hazudozó báró füllentése. Ha a végére érték, ott kulisszái mögött, a sátáni szélmalom vitorláin innen és a tespedt szalmakazlakon túl odaélnék a világ végére. Letenném a vödört a magokkal. Leülnék a vödör mellé. Lelógnám a lábom a semmibe.

Ó, bár köpetem a Matador rakéták atomfején csattanna!

Jó lenne, ha zsíros, és porhanyó humusszá változna át minden alkatrészük. Beleszórhatnám a magokat, hogy új hétköznapok illatozzanak mindenütt.

Az oroslán

Slawomir Mrozek

Caesar már megadta a jelt. A vasrács fölemelkedett és a sötétben ásító üregből, egyre erősebben, mennydörgésszerű hang hallatszott. A keresztények egy csoportba verődtek az aréna közepén. A közönség felemelkedett helyéről, hogy jobban lásson. Dühös morgás hallatszott, majd a rémület sóhaja. Valaki felsikoltott. Az üreg tonkájában felbukkant az első oroslán, egy nőstény, mancsait egymás elé rakva, mint aki láthatatlan cérnaszálon jár, gyorsan és némán közeledett. A játékok megkezdődtek.

Caius Bondani, a felügyelő, hosszú vaspálcával felfegyverezve, arra ügyelt, hogy ott van-e minden bestia a véres lakomán. Már éppen könnyebbülten odébb állt volna, amikor észrevette, hogy a kapu tövében egy oroslán üldögél, és fittyet hányva az arénának, nagy nyugalommal egy sárgarépát rágcsál. Caius elkáromkodta magát, mert az ő kötelessége volt vigyázni, hogy egyetlen ragadozó se csavarogjon a cirkuszban csak úgy haszontalanul. Megközelítette, de nem közelebb, mint ahogy a biztonsági és egészségügyi rendelkezések megengedik, és megbökte az oroslánt, hogy felingerelje. Legnagyobb csodálkozására, az oroslán éppen csak hogy megfordult és csapott egyet a farkával. Caius másodszer is megdöfte, most már erősebben.

— Tágulj! — mondta az oroslán.

Caius megvakarta az ütökét. Az oroslán félreérthetetlenül tudtára adta, hogy nem kér az agitációból. Caius nem volt rossz ember, de félt, hogy a főfelügyelő észreveszi hanyagságát és még majd odatuszkolja az elitáltak közé. Másrészt, nem volt kedve az oroslánnal veszedeni. Megkísérelte tehát rábeszélni.

— Megtehetnéd a kedvemért — mondta.

— Olyan marha nem vagyok — felelte az oroslán még mindig a répa mellől. Bondani egészen suttogóra fogta a hangját:

— Nem mondom, hogy faljál is fel valakit, de azért mozoghatnál egy kicsit, egyet-egyet ordíthatnál is, tudod, az alibi miatt.

Az oroslán legyintett farkával.

— Mondtam már jóember: annyira marha nem vagyok. Meglátnak

hogy senkit sem ettem meg, nem fogják elhinni.

majd és meg is jegyeznék maguknak, aztán mondhatom, akinek akarom,

Caius felsőhajtott. Egy árnyalati szomorúsággal a hangjában, megkérdezte:

— De hát miért? Miért nem akarod?

Az oroszlán figyelmesen ránézett.

— Azt mondtad: »alibi«. Hát még sohasem jutott eszedbe, hogy ezek a patriciusok itt ni, miért minket oroszlánokat használnak erre a célra, ahelyett, hogy ők maguk nyargalásznának le-föl a keresztények után és maguk is falnák fel őket?

— Nem tudom. Különböben ezek nagyobbára idősebb emberek, asztma, tehetetlenség...

— Idősebbek — mormogta az oroszlán sajnálkozva. — Látszik, hogy nem is konyítasz a politikához. Ők csak azt akarják, hogy alibijük legyen.

— Ki előtt?

— Az új előtt, ami most van születőben. A történelemben mindig a felé kell igazodni, ami új, ami még nem volt, csak lesz. Nem gondolkoztál még sohasem azon, hogy a keresztények egyszer hatalomra kerülhetnek?

— Ők, hatalomra?

— Bizony. Csak tudni kell a sorok között olvasni. Valami azt súgja nekem, hogy Nagy Konstantin előbb-utóbb megegyezik velük. No és akkor? Jönnék a revíziók, rehabilitációk. Akkor ezek itt a páholyokban, könnyen mondhatják majd: »Nem mi voltunk, Az oroszlánok voltak.«

— Valóban, erre nem gondoltam.

— No látod. De ne beszéljünk róluk. Én csak a saját bőrömmel törődöm. Ha valami lesz, mindenki látta, hogy én sárgarépat ettem. Bár, maradjon köztünk, útálatos ez a répa, mondhatom.

— Kollegáid mégis úgy eszik ezeket a keresztényeket, hogy gyönyörűség nézni — mondta a felügyelő rosszmájúan. Az oroszlán felnevetett:

— Mert primitívek. Rövidlátó konjunkturisták. Belemennek akármibe. Nincs taktikai érzékük. Gyarmati elmaradottság.

— Idehallgass — kezdte bátortalanul Caius.

— No?

— Ha ezek a keresztények, tudod...

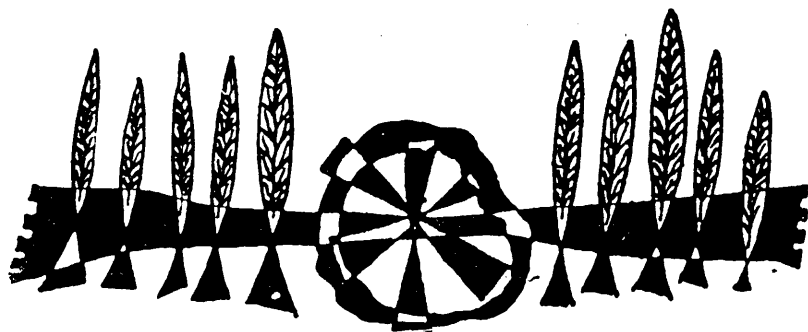
— Mit, a keresztények?

— Hát hatalomra kenülnének...

— Akkor?

— Tanúsíthatnád, hogy én nem kényszerítettelek arra, hogy nekik menj.

— *Salus Reipublicae summa lex tibi esto* — mondta az oroszlán bölcsen, és ismét nekilátott a sárgarépának.

Az állatkert igazgatósága karrieritsának mutatkozott. Az állatok — nézete szerint — csak arra valók, hogy ő felkapaszkodhasson. Azzal sem törődött, hogy milyen felelős szerepe van az ifjúság nevelésében. A zsiráfnak nála rövid nyaka volt, a borznak hiányzott a verme, a tengelicék meg, mély lelki közönyükben, túlságosan ritkán hallatták hangjukat s valahogy kedvetlenül. Ilyen hibáknak pedig nem lett volna szabad előfordulniuk, mert ezt az állatkertet igen gyakran látogatták iskolásgyerekek, tanulmányozás céljából.

Szegényes kis vidéki állatkert volt ez, sok minden hiányzott belőle. Többek között egy — elefánt is. A hiányt oly módon igyekeztek pótolni, hogy tenyésztettek helyette háromezer csikót. Ez azonban nem vált be. Mégis, hazánk általános fejlődésével összhangban, a hiányokat tervszerűen, egyiket a másik után, pótolták. S végül, sor került az elefántra is. Július 22-e alkalmából leirat érkezett, hogy az állatkertnek egy elefántot juttatnak, és hogy ez most már végleges. Az állatkert alkalmazottai, őszinte ügyszeretetükben, bizony megörültek neki. Nem is győztek csodálkozni, amikor meghallották, hogy az igazgató levelet irt Varsóba és lemondott a juttatásról. Tervet terjesztett elő, hogyan lehetne gazdaságosabban elefántra szert tenni.

»Én és egész munkaközösségünk — írta levelében — tudatában vagyunk annak, hogy egy ilyen elefánt milyen nehéz teher bányászaink és munkásaink vállán. Attól a kívánságtól vezérelve, hogy minél inkább csökkentjük az önköltséget, javasolom, hogy a levélben említett elefánt egy saját elefánttal helyettesíttessék. Gumiból is elkészíthetjük például, megfelelő nagyságban, kiszabjuk, felfújjuk levegővel és drótháló mögé állítjuk. Gondosan befestve olyan lesz, mint az igazi, senki sem fogja megkülönböztetni az eredetitől, még figyelmesebb szemügyrevétel esetén sem. Gondoljunk csak arra, hogy az elefánt súlyos állat, nem ugrándozik és nem is hempereg. A hálóra táblát függesztünk ki, mely mindenkinek tudomására hozza, hogy ez rendkívül súlyos példány. Az ily módon megtakarított összeget sugárhajtású repülőgépek gyártására fordíthatjuk, esetleg egyházi emlékművek konzerválására. Felhívom szíves figyelmüket, hogy mind az eszme, mind pedig a tervezet részletes kidolgozása az én szerény hozzájárulásom közös munkánkhoz és harcunkhoz. Maradok alázatos tisztelettel...« — aláírás.

A levél, kétségtelenül, valami lelketlen hivatalnok kezébe került. Bürokrata lehetett, nem mélyedt el a dolog lényegében, s csak az önköltségek csökkentésére vonatkozó általános irányelveket tartva szem előtt, elfogadta a tervet.

Ahogy a jóváhagyás megérkezett, az állatkert igazgatója elrendelte, hogy készítsenek egy hatalmas gumitömlőt, és töltsék meg, fújják fel levegővel. Ez utóbbit az állatkert két hivataloszájára bízta. Nekik kellett a tömlőt, két oldalról nekiveselkedve, felfújni. Méghozzá éjszaka, hogy a dolog ki ne tudódjék. A polgárság egyébként már értesült róla, hogy egy igazi elefánt érkezik a városba, és szerették volna már látni. Ezenkívül,

az igazgatóságának is sürgős volt a dolog, mert abban reménykedett, hogy ha elképzelését siker koronázza, jutalmat kap.

Bezárkóztak a kamrába, — ott volt a javítóműhely is — és nekiláttak a fűjásnak. Kétórai nehéz munka után azonban megállapították, hogy a szürke tömlő éppen csak hogy megemelkedett. Lapos krumpliformája volt, semmit sem emlékeztetett elefántra. Múlt az éjszaka, a világ elcsendesedett, csupán a kertből hallatszott egy-egy kutya ugatása. Embereink kifulladásra megálltak hát egy percre, ügyelve arra, hogy a levegő el ne illanjon a tömlőből. Idősebb emberek voltak, nem is szokták meg az ilyen munkát.

— Ha ez így megy tovább is, csak reggelre leszünk készen — mondta az egyik. — Mit mondok az asszonynak, ha hazaérek. Nem fogja elhinni, ha azt mondom, hogy egész éjszaka elefántot fűjtam.

— Csakugyan — bólogatott a másik — elefántokat ritkán fűjnek fel. És mindez azért, mert ilyen kétbalkezes igazgatónk van.

További fél óra múlva, megint elfáradtak. Az elefánt törzse, igaz, megnőtt, de hol van még az igazító!

— Egyre nehezebben megy — állapította meg az első.

— Mi tagadás, nehezen — felelte a másik. — Pihenjünk egyet.

Amíg így pihengettek, egyikük észrevette a falban a gázcsapot. Miért ne lehetne az elefánt fennmaradt részét levegő helyett gázzal megtölteni? — fészkelte meg benne a gondolat. Megkérdezte társát is, mit szól hozzá.

Elhatározták, hogy próbát tesznek vele. A tömlőt ráhúzták a csapra, és legnagyobb örömükre, a bestia hamarosan ott állt előttük életnagyságban a kamra közepén. Olyan volt, mintha élne. A fara csapott, a lábai oszlopok, két nagy füle és az elmaradhatatlan ormány, — minden megvolt rajta. Most, hogy nem kellett semmire sem tekintettel lennie, az igazgató gondoskodott róla, hogy a modell jó nagy legyen. Azt akarta, hogy neki legyen a legszebb elefántja.

— Elsőrangú — jelentette ki az, akinek eszébe jutott a gázzal való megoldás. — Mehetünk haza.

Reggelre az elefánt a helyén volt, az állatkert központjában, a majomketrecek közelében. Természetesen sziklatalapzaton állt, méreteivel ijesztő volt. Előtte egy tábla volt kifüggesztve: »Rendkívül súlyos példány — egyáltalán nem mozog.«

Éppen aznap, az első látogatók között, tanítójuk kíséretében, eljöttek a helyi iskola tanulói is. A tanító a szemléltető oktatás híve lévén, kitűnő alkalomnak találta ezt előadást tartani az elefántról. Megállította a csoportot az elefánt előtt és megkezdte az órát.

— ... Az elefánt növényevő. Ormányával kitépi a növendékfákat és lombostul megeszi.

A gyerekek tekintete csupa elragadtatás volt, ahogy nézték az elefántot. Egyre csak azt várták, hogy most, no most fog kitépni valami fácskát. De az csak állt, meredezett a kerítés mögött, mozdulatlanul.

— ... Az elefánt egyenes leszármazottja a ma már kihalt mammutoknak. Természetes tehát, hogy az elefánt a legnagyobb valamennyi szárazföldi állat között.

A figyelmes tanulók jegyezték.

— ... Csak a bálna nagyobb az elefántnál, de az a tengerben él. Bátoran mondhatjuk tehát, hogy az elefánt az őserdő királya.

A kert fái között könnyű szellő suhant végig.

— ... Egy-egy kifejlett elefánt súlya 4000-tól 6000 kilogrammig terjed.

És ekkor, az elefánt megremegett s fölemelkedett a levegőbe. Egy pillanatig még itt, földközépen lebegett, majd a szélről úzva, mind feljebb emelkedett és teljes nagyságában felrajzolódott az ég kékjére. Négy lába, innen alulról nézve mint négy korong, látszott kigömbölyödő hasaalja,

még egy darab az ormányából is, aztán a levegőáram elkapta, elröpült a kerítés felett és eltűnt a fák lombjaiban. A majmok bambán bámultak utána.

Az elefántot a közeli fűvészkertben találták meg. Rápottyant egy kaktuszra és kifakadt.

Azok a diákok, akik ott voltak az állatkertben, azontúl füttyültek a tanulásra és elkanászodtak. Valószínűleg rákaptak a votkára és bevernek minden ablakot. Az elefántokban egyáltalán nem hisznek.

A legutolsó huszár

Sławomir Mrożek

Lucus személyének súlya volt és titokzatosság vette körül. Az emberek, ismerősei, tudtak róla egyet s mást, ki többet, ki kevesebbet, de minden titkát csak igen kevesen ismerték. Mindent csak Lucus felesége tudott, továbbá Lucus anyja és nagymamája. A többiek, Lucus rokonai, sőt édes gyermekei is, csak találgathattak.

Minden este, amikor a gyerekek már aludtak, Lucus pedig papucsban, újsággal a kezében ott ült a lámpa alatt, odabújt hozzá az asszony, fejét térdére hajtotta, és hosszan, hosszan a szemébe nézve, ezt sutogta: — Az istenért, Lucus, vigyázz magadra...

Lucus tudniillik nem szereti a borjúcsontlevest és a rendszert. Lucus hős.

Néha sugárzó arccal toppan be, mégis hallgat. A háziak azonban tudják, ha akarna és ha tehetné, sok mindent mondhatna. Esténként az asszony félénken, de leplezetlen csodálattal a hangjában, megkérdezi:

— Hát megint...?

Lucus bólogat és nyújtózkodik. Egész alakjából sugárzik az erő és a férfiasság.

— Hol? — faggatja az asszony, büszkeségtől dagadva.

Lucus felkel, odasettenkedik az ajtóhoz, és hirtelen kinyitja. Így ellenőrizi, nem hallgatózik-e valaki. Megnézi a redőnyt is az ablakon. Tompított hangon mondja:

— Ugyanott, tudod már...

— Te... — mondja az asszony.

Ebben az egy szóban benne van minden.

Mint ahogy már említettük, Lucus közelebbi ismerősei között valami homályos, de éppen annyira izgató szóbeszéd keringett: Lucusra vigyázni kell... Csak nincs valami baj Lucusszal...? Ó ez a Lucusz... Lucus megadja nekik a magukét...

Az anyja aggódik érte, de büszke is rá. Nem beszél róla másképp, csak

így: „Az én fiam.” Lucus nagymamája azonban csak büszkélkedik vele. Ez a szikár, egyenes tartású matróna, aki különben nem lakik velük, a félelemnek semmi tanújelét nem adja. Így beszél lánya. Lucus anyja előtt:

– Ezekben az időkben kiállásra van szükség, rettenthetetlen emberekre a tett mezején. Ha Eustáchy élne, ugyanazt tenné mint Lucus.

Dédunokáival beszélgetve, szintén tesz néhány célzást:

– Örüljetek, hogy ilyen apátok van – mondja és képeket mutogat nekik, amelyek vágató, tollas kalpagú rittereket ábrázolnak. – Apátok ugyanezt tehetné. Rettenthetetlen.

Lucus pedig be-besurran a nyilvános klozetba. Gondosan magára zárja a fülkét. Az üldözött vad tekintetével még egyszer körülnéz, hogy egyedül van-e, majd villámgyorsan ceruzát ránt ki a zsebéből és felrajzolja a falra: „Le a bolsevizmussal!”

Aztán kiront a klozetből, bevágja magát az első fiákerba vagy taxi-ba, és nagy kerülővel hazatér. Az asszony este félénken faggatja:

– Megint...?

Lucus régen csinálja ezt, de habár ez a tevékeny életmód rontja idegeit és éjszakai álmatlanok, nem hátrál meg.

Lucus igen óvatos, gyakran változtatja kézírását. Néha még azt is megteszi, hogy a főnöke tollát kéri kölcsön. „Ha rájönnek, hogy kié az a toll, amellyel ezt írtam... ha-ha-ha...” – És nevet, nevet hátborzongatóan, arra a gondolatra, hogy jár majd az irodafőnök. „Jól megjárja majd” – és már most nevet Lucus azon, hogy miképp vezeti félre üldözőit. A hőhérokat.

Egy-egy helyzetben, néha, megfagy a vér Lucus ereiben. Úgy tetszik, nincs kiút. Egyszer például amikor azt írta a falra, hogy a „Katolikusok nem hagyják magukat”, – valaki erősen megdöngötte az ajtót. Lucus megdermedt. Biztosra vette, hogy ők azok. Lázassággal törölte le a még friss felírást. Még gyorsan lenyelte a ceruzát, s csak azután nyitott ajtót. Egy hatalmas izomkolosszus dobbant a fülkébe, vörös arccal, táskával a kezében (olyan, mint egy ügyész – szaladt át Lucuson a gondolat). Egyszerűen, szó nélkül kidobta Lucust és magára zárta az ajtót. Lucus sokáig nem felejtette el ezt az esetet.

Ugyanígy, nyugtalanították a klozetosasszonyok is.

Egy téli napon ismét arrafelé vette útját, ahol mindennapos harcát vívta. Földbegyökerezett lábbal állt meg harcmezeje, a klozet előtt. Ajtaja be volt zárva és rajta, keresztben, krétával, a hőhérok kezeírásával kétség-telen, ez állt: Javítás alatt.

Lucus úgy érezte magát, mint az a huszár, akinek kezéből a harc tüzeiben hirtelen kiütik a kardot, s most tehetetlenül forgolódik keresve fegyverét.

Elhatározta, hogy mégis folytatja a harcot. Elindult a vasútállomás felé. Oda meg éppen abban a pillanatban érkezett egy század katona, úgy hogy sokan igyekeztek arra a helyre, ahova ő is. Lucusban felébredt a gyanú. Mert nemcsak hogy áruló módon javítást hirdetnek és így keresztetik terveit, hanem, lám, bevezetik az ostromállapotot is. Lelki szemeivel szinte látta, ahogy valamennyi klozetot és vasútállomást megszáll a katonaság. Á nem, Lucus ennél ravaszabb, Lucus átlát ezen. Őt ilyen könnyen nem lehet lóvá tenni. Már szinte biztos volt benne, hogy a hőhérok megszállták a vá-

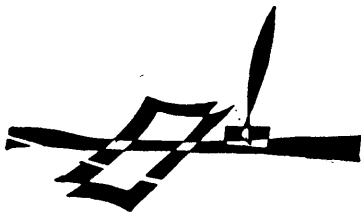
roska valamennyi középületét, mi több, ott ülnek már a szállodában, a „Polóniában” is, meg a közlélmzési központban, a „Gasztronom I.”-ben. De szilárdan elhatározta, hogy övé lesz az utolsó szó. Vonatra ült, de ebben is, olyan óvatos volt, mint mindenben. A következő állomáson leszállt. A közelben nyomorúságos kis falucska volt. A falu szélén bekopogtatott az első házba és megkérdezte, hol van a klozet.

— Micsoda? — csodálkoztak. — Mink, uram, az erdőbe járunk...

Az erdőben már sötétedett. — Annál jobb — gondolta Lucus. Bement a bokrok legsűrűbbjébe és egy heverő ággal belekarcolta a hóba. „Majd Franco tábornok megmutatja nektek.”

És hazatért. Azon az estén sokáig nézegette magát a tükörben. Azt vizsgálgatta, hogy állna gallérján a lengyel sas.

Borbély János fordításai

Újságírók a kongresszuson

Vébel Lajos

Egyazon írógépeken kopogtuk a jelentéseket, egyazon gyorsírói egyazon helyiségben tartózkodtunk napokig, egyazon székeken ültünk, jegyzeteket böngészünk, ugyanazok a csinos szlovén lánykák kínálta szendvicseket rágsáltunk, egyazon termet tekintettünk be a számunkra kijelölt karzatról, egyazon esemény szem- és fültanúiként, és mégis aligha futott világgá két teljesen egyforma tudósítás a hús pazarul berendezett egyazon telefonfülkéből.

Persze: különféle újságírói iskolák, stílusok, szerkesztőségi elvek, ambíciók, érdeklődési körök, párt-, állam- és ki tudja milyen más szempontok riportereiként találkoztunk itt, de azért egyben, így együtt csak újságírók, egy szakmabeliek voltunk, dinárban, dollárban, frankban vagy jénben fizetett sajtómegbízottak, kedélyes vagy gyomorbajos, nőtlen vagy családos, fiatal vagy öreg, szemfüles vagy kevésbé leleményes, jobban vagy rosszabbul öltözött sajtóemberek, és, ismétlem, mindannyian ugyanegy esemény tanúi, mert azt azért el kell ismerni, hogy egyféleképpen hangzottak el a beszédek, hozzászólások, tapsok, felmordulások, tökéletesen egyféleképpen, a fizikai és egyéb törvények (eddig még) el nem vitatott általános érvénye alapján.

És most már csak azért is (ugyanilyen kollégiális) kíváncsisággal olvassuk egymásnak időközben kinyomtatott, sikerült vagy sikerületlen jelentéseit, és az újságdalakon a sorok között felidézgetjük egymás alakját, amint a gép fölé görnyed, a fülkében izzad, bújja a jegyzeteket, sétál a szlovén főváros zászlós és valószínűtlenül tiszta utcáin, törli az idegen nyelvet, kérdezősködik, szimatol: melyik is volt ennek vagy annak a híradásnak a szülőatyja?

Lám, mondom én (ők nem tudom mit mondanak), ez nyilván annak a szemüvegesnek a nyögeléke, vagy mégsem? Egészen érdekes módszerrel próbálja megnyerni szerkesztőit és olvasóit: folyton eszmetársít, vonatkoztat, összehasonlít, hivatkozik, idéz (minden mást, csak nem azt, ami itt elhangzik). Igaz, hogy az sem lényegtelen, ami a helyszínen történik. Utóvégre azért is produkálnak a lapok helyszíni tudósítást. Fontosabb azonban ennél az, amit az ember szemléltetni akar. A költséges ide-oda utazás megtérül a szemtanú-hitelesség képzetével.

A párizsi Humanité cikkírója például elcsodálkozik: Miért ez a nagy felháborodás a kongresszuson a jugoszláv programot ért bírálatért (így nevezte ezt a bojkottot) hisz a moszkvai Komunistt indokoltan hangoztatta, hogy az évekkel ezelőtt elkövetett hibák, melyek különösképpen a jugoszláv elvtársaknak okoztak nehézséget, már a történelemé, a múlté. Aztán megjegyzi azt is, hogy a programban lefektetett elv (hogy ha Jugoszlávia csatlakozik valamelyik tömbhöz, növelné az antagonizmust Európában, és kárt okozna a nemzetközi szocializmus tényleges érdekeinek) ellentétben áll a 12 szocialista országnak Moszkvában aláírt kiáltványával és az ugyanott kiadott békefelhívásával. És jellegzetesnek véli, hogy ezt a felhívást egyáltalán nem is emlegették a kongresszuson.

Az AFP párizsi hírügynökség április 25-i tudósítását sem azzal kezdi, ami az előtte való napon történt a lyublyanai vásárcsarnokban, hanem azzal, hogy csak a lengyel közvélemény tájékozódhatott sajtó és rádió útján a kongresszusról a keleti országokban, hogy a moszkvai lapok csak néhány soros hírt közöltek róla, és a nyugati kommunista pártok lapjaiban közölt kommentárokat hozták, melyek nagyobbára támadó hangúak, és hogy Prágában, Bukarestben és Tiranában még hír sem jelent meg a jugoszláv kommunisták kongresszusáról.

A párizsi Monde a lyublyanai kongresszusról írva (!), feltétlenül szükségesnek tart említést tenni holmi »belső használatra szánt levélről«, melyben Moszkva állítólag felhívta a kommunista pártokat, hogy »igyekezzenek átnevelni Jugoszláviát, és megnyerni a szocialista tábor számára«. A római Popolo 28-án átvette a budapesti Társadalmi Szemle sietve, már szombaton megjelent írását, amely támadja a kongresszusi döntéseket, és Jugoszláviát teszi felelőssé azért, hogy a szocialista erők a nagyvilágban nem eléggé egységesek. Ezután mellesleg magáról a kongresszusról is írt valamit.

A kínai Jang Sian Csen sem a Lyublyanában elhangzott beszédeket idézi a kongresszusról írt cikkében, hanem a kínai legfelső pártiskola igazgatóját, aki szerint a revizionizmus a korszerű szocializmus legfőbb ellensége, márpedig a mi programunk »határozottan revizionista«. Azután a pekingi Marx emlékünnepség utolsó szónokáról ír: Huang Jen Pei, a kínai kapitalisták pártjának (nem sajtóhiba!) 80 éves elnöke felolvasta Marx Károlynak szentelt versét. Hagyományos kínai stílusban énekelt el. Előbb azonban bejelentette, hogy néhány strófát a revizionizmus elleni harc folyó szükségleteihez idomított.

A szintén kínai Zsen Min Zsi Bao »Bírálni kell a korszerű revizionizmust« című szintén a lyublyanai kongresszusról szóló cikkében megjegyzi, hogy »alapjában véve helyes volt a kommunista pártok tájékoztató irodájának 1948 júniusában kiadott határozata«, az a bírálat, mely szerint »a Jugoszláv Kommunista Párt eltávolodik a marxista-leninista elvektől és burzsoá nacionalista vizekre evez.«

Ezt a cikket többek között átvette a Csung Ku Csing Mijen Pao ifjúsági lap is, és dokumentációs anyagul közölte a Tájékoztató Iroda Jugoszláviáról szóló határozatának rövidített szövegét is. Nem mondom, eredeti módja az objektív tájékoztatásnak!

De nézzük, mit írtak a többiek. Az alábbi kollégák messzemenő találataikkal, roppant kombinált képességükkel vonták magukra szerény és a metropolisok újságírói módszerében meglehetősen járatlan figyelmemet.

Bevallom őszintén, nekem például nem jutott eszembe, hogy mindez — mármint a Jugoszláv-szovjet viszály — meggátolhatja a csúcsértekezletet (római Messaggiéro), bár hallom, hogy emígy is elég sok minden gátolja szegényt.

Az újabb gazdasági zárlat lehetőségeire sem gondoltam azokban a na-

pokban, jöllehet az athéni Atinaiki szükségesnek találja megállapítani, hogy erre bizonyosan nem kerül sor, bár az elvi vita nem szakad meg.

Illetve az eszmecserre már be is fejeződött: Furceva pozitív nyilatkozatot tett Varsóban a szovjet-jugoszláv viszonyról, a norvég pártlap Jugoszlávia szocialista építéséről ír, a keleteurópai megfigyelők újból megjelentek a kongresszus harmadik napján, a Tribuna Ludu nem támadta a programot: mi mást jelenthet ez? — így a többi athéni lap.

Egy bostoni napilap tudósítója is nagymestere a találgatásnak. Ez a nagyjelentőségű szakadás szerinte felidézi azt a régebbit, amikor »Jugoszlávia Nyugat felé fordult«.

A párizsi rádió az okokat is tudni véli: »A Szovjetunió megpróbálta kiharaszálni az elhídegülest Jugoszlávia és Nyugat között, s Jugoszlávia elszigetelésével fenyegetőzött, ezzel próbálta meggyorsítani, hogy a keleti tömbhöz csatlakozzék. Ez egyben arról tanuskodik, hogy nem vette figyelembe a jugoszláv lélektan alapvető elemeit.«

A bonni Süddeutsche Zeitung viszont emígy elmékedik: 1948-ban sem történt szakadás a jugoszláv pártban. A mostani támadás nem is ezt akarta kiváltani, csupán a jugoszláv-barát elemek ijesztésére szánták Lengyelországban és a keleti tömb többi országában.

A londoni Manchester Guardian sem marad le a versenyben: 29-én már azt is jelenti, hogy mire célzott a Rankovics-beszámoló: a moszkvai rádió április 10-én romlott imperialista árut és két széken ülést emlegetett, igaz, csak úgy általánosságban, dehát tudnivaló... stb.

Melyik is volt az a bizonyos Erick Bern? Az az elégedett nagyapa kúpú pjárás öreg, vagy mégsem? Bemutatkozásokor csak morognak az emberek Amerikában is. Azon morfondirozik a Christian Science Monitor hasábjain, hogy Moszkva aligha tehetett volna jobb szolgálatot Beográdnak ezzel a támadással: maximális publicitást kapott a kongresszus Nyugaton.

Times-beli kartársam viszont már olyan jelekről is »tud«, hogy újabb krízis van a Kremlben, Hruscsov összeveszett a prezídiumbeliekkal. Talán Kínával is...

Aztán a megfigyelőképeesség! Párjukat ritkító teljesítmények születtek ebben is a kongresszusi újságírók jóvoltából.

»A kongresszus külseje is új jellegzetességgel ruházta fel a jugoszláv kommunizmust. Lyublyanában nincsenek hatalmas jelmondatok és képek az utcán, csak zászlókkal díszítették fel, és a kongresszusi terem a legmodernebb építkezési stílust képviseli, feltűnő dekoráció nélkül... A lyublyanai kongresszus nagy társasesttel végződött, a hajnali órákig együtt voltak a legmagasabb pártfunkcionáriusok, a küldöttek, a telefonkezelők és a segédszemélyzet. Mindenesetre ez az első ilyen méretű pártülés a kommunizmus történelmében, amely mulatsággal végződött.«

Talán mondanom sem kell, hogy az éleslátásnak ez a bajnoka is az óceán túlsó oldaláról jött hozzánk. A Reuter hírügynökség embere azonban még rajta is túltett. Nemcsak azt »látta«, hogy a szovjet tömb megfigyelőiként részvevő nagykövetek mozdulatlanul álltak és nem társultak az ünneplőkhöz a kongresszus befejezésekor, hanem komor arckifejezéseket is. Az újságírói karzat a hatalmas terem egyik végében, a külföldi megfigyelők helye meg a másikban volt. Alig vehettem ki az ott ülők alakját. A trieszi Piccolo tudósítója azonban azt is »megfigyelte«, hogy a Kardely-beszéd után csak a lengyel megfigyelő ütötte össze néhányszor tenyerét »kiemelve ezzel Moszkvától való függetlenségét«. A többiek orosz kollégájukra néztek és utánozták mozdulatait.

Így látta a dolgot a Times tudósítója is. Sőt még azt is »észrevette«, hogy a legélesebb Kardely-fejezetekkor a kínai megfigyelő levette füléről a kagylót. (Én és jugoszláv kollégáim, hiába, nem ezt figyeltük a kongressz-

szuson, így hát meg sem cáfolhatom a dolgot. Különben is a kínai sajtó írásait olvasva megállapíthatom, hogy tényleg nem volt szüksége az ázsiai megfigyelőnek fülhallgatóval lesnie a kongresszusi szöveget.)

A Reuter kofaasszonya (pedig úgy emlékszem férfiember volt) azt is a világ fülébe pletykázta, hogy: pszt! A kongresszus másnapján Lyublyanába érkezett a szovjet követség egyik tagja. Üzenetet hozott a követnek!

Bizonyos dolgokban azonban hasonlítottak egymáshoz a jelentések: »A kongresszus küldöttei ma a megelégedés érzésével hagyják el Lyublyanát: ismét megmutatták a világnak, hogy velük nem lehet játszani« (Daily Telegraph). »A világ ismét levonhat két tanulságot: Tito elnök a jugoszláv kommunisták elvitathatatlan vezetője. Tekintélye és népszerűsége roppant nagy. A másik tanulság: Jugoszlávia nem csatlakozik egyik tömbhöz sem.« (Daily Telegraph). »Nyugat számára a helyzet változatlan. Jugoszlávia az Atlanti tömb felé is független marad. A szónokok nem kímélték Nyugatot sem. Tito marsall szemükre vetette, hogy nem vonták le Sztalin eltűnésének következményeit. Az Atlanti Szövetség útján világhatalomra törekcsenek.« (AFP). »Kardely ismét kifejezte Jugoszlávia óhaját, hogy a tömbökön kívülmaradva védje a békét.« (A Drapeau Rouge, a belga kommunista párt lapja). »Tito semleges marad a tömbök között. Minden találgatás csak olcsó szenzáció hajhászás, s a jugoszláv politika és gazdasági viszonyok félreismerése.« (A nyugatnémet szociáldemokraták hivatalos közlönye). »Jugoszlávia nem a törvényekben, dogmákban és végső igazságokban keresi a megoldást, hanem saját tapasztalataira támaszkodik. Szerinte ezzel gazdagítja is a forradalmi munkásmozgalom tapasztalatait, és általában hozzájárul a szocializmus fejlődéséhez. Biztató, hogy függetlenségéhez és az egyenrangúságához ragaszkodva elhatározta, hogy a maga útján halad a Szovjetunió együttműködésével és megértésével, vagy nélküle. Ez az út lehet magányos, de távlatlan aligha.« (TOT, indiai folyóirat). »Jugoszlávia teljes joggal halad a szocializmus neki megfelelő útján, és ebben senki sem tartóztathatja fel. Ha ellenkező irányú kísérletek történnék, megsértik az egyenjogúság elvét.« (Triheten, a norvég kommunista párt lapja). »A kapitalista sajtó lárájája korai volt, egyes nyugati körök öröme hiábavaló. Mindnyájunk érdeke, hogy elmélyítsük a szocialista ország együttműködését, és erősítsük a nemzetközi munkásmozgalom egységét, ezért örültünk, hogy még a jelentős kérdésekben való nézetkülönbségek sem okoznak megrázkódtatást viszonyainkban.« (Tribuna Ludu, április 28-án) stb.

Egy dologban pedig tökéletesen egyeztünk: micsoda gondoskodás a sajtó munkásairól! Percek alatt telefonösszeköttetés a világ minden tájával. Külön tágas szép helyiség a kongresszusi terem közvetlen közelében, kényelmes székek, asztalok, írógéppel, falatozó, gyorsírói jegyzetek, információ. Hej, ha mindenütt így fogadnák az újságírókat!

Mindenben nyilván nem érthettünk egyet mi, újságíró kollégák. Bár ott a helyszínen, az esztendő első tavaszi napjaiban mintha inkább együvé tartoztunk volna, két leadott jelentés között elejtett szavainkban valahogy jobban megértettük egymást, mint a kinyomtatott cikkekben.

Vagy csak szerettük volna?

Gondolatok a vajdasági versmondásról

Gellér Tibor

„A versmondás: a beszélőművészet egyik válfaja. Művésze a versmondó; az ő feladata azonos a művészet minden más ágában munkálkodó művészével: az élet hű ábrázolása és szenvedélyes törekvése e társadalom továbbépítésére.”

(Ascher Oszkár)

*Azoknak szólok, akik bár látták,
se nem védtek, sem gyaláztak,
mert Bácskában írtam verset.*

(Fehér Ferenc: Ajánlás)

Két igazságot idéztem. A szavalóművész és a költő igazságát. Mert mindkettő igaz és való, és összefügg, mint az élet és a kenyér.

Nemcsak a magánbeszélgetéseket, irodalmi vitákat, hanem vajdasági irodalmunkat is áthatja egy jogos, nosztalgikus panasz: mit ér a költő ha vajdasági, van-e talaja a bácskai futóhomokon, a Duna és a Tisza mentén. Nem egy költőnk érzésvilágának gyökerei nyúlnak le ehhez az élményhez, hanem mindegyik írónk, költőnk lapangó vagy elemi erővel feltörő kiáltása ez. Árnyként követi vajdasági irodalmunkat, s nem lehet menekülni tőle, mint a rossz álom hatásától, mely deprimál és megkötyagosítja az embert.

Mert nem elég a költőnek a belső élmény-anyag, ami elvitathatatlanul itt van, itt van körülöttünk, itt él, mozog, csak ki kell nyújtani érte kezünket és szinte olyan erővel hat, hogy nehéz a vajdasági íróembernek elszakadni tőle. (S ez az élmény-anyag nem is vész el visszhangtalanul.) Mégis valami hiányérzet kap hangot irodalmunkban, kielégületlenség. Valami érzéskomplexum, amit nem könnyű megmagyarázni. Banálisan talán így lehetne megfogalmazni: talajtalanság, mert az írónak éltető, felfelérőpítő erőre van szüksége, talajra, hogy meggyökeresedjen benne, hogy új éltető nedveket szívjon belőle. S ezt a talajt csak az emberekben kell keresni, az olvasóban. Nem elég az élmény-anyag, nem elegetedők az impressziók ebből a mi életünkben, ezt el is kell mondani valakinek. Mert a költemény, a próza azért születik, hogy hasson, s a publikáció nem a költő hiúságának kiegészítésére szolgál. És éppen ebben a kérdésben kell keresni költőink hiányérzetének a nyitját. Kinek írnak? Keserűen kísért a kétely: Don Quijote-i harcot vívunk csupán, pedig nálunk már lejárt a szélmalom-harcok kora. Ezt nem szabad elhallgatnunk, ennek a problémának nem szabad csupán irodalmi megnyilatkozásokban felbukkannia. Mai életünk, igaz, ezer szövevényében, robbanásában is lehetőséget nyújt a vaj-

dasági frónak, hogy eljusson a közönségig, az olvasóig, csak hiányzik a szervezett irodalmi élet, a véletlenre bízuk könyveink, irodalmi alkotásaink terjesztését.

És van-e igazi tolmácsolója, harcos társa a vajdasági költőnek, akit „azért nem ismertek, mert Bácskában írt verseket”? Eddig sehol sem találtam rá erre a kérdésre: sem folyóiratunkban, sem napi- vagy hetilapjaink hasábjain, sem a rádióban.

Csak szórványosan, itt-ott, baráti beszélgetésekben merült fel a kérdés: van-e szavalónk, van-e olyan előadónk, aki a versmondást művészi magaslatra emelhetné, vagy, ha nincs — mert úgy szólván nincs — miért nincs?

Sokkal összetettebb a kérdés, semhogy egy kis írásban — nem megoldhatnánk, — hanem csak megmagyarázhatnánk. Mert a szavalóművészet együtt áll vagy bukik irodalmunkkal, helyesebben irodalmi életünkkel.

Egy bizonyos: a versmondó nem fejlődhet művészé irodalmi élet nélkül és viszont. Mert a költő megszólaltatója, költeményeinek elmélyült tolmácsolója, népszerűsítője a szavalóművész.

Nemcsak irodalomkedvelő közönségünk, de *előadóművészetünk, irodalmi életünk is nagyon megsínyli a szerzői estek, az irodalmi matinék hiányát.* Mert ezeken az esteken fejlődhet, érlelődhet a versbemondó művészé, itt kaphat jelentőséget művészete. Itt találkozhat az író, a költő olvasójával, itt találja meg a versmondó művészetének rugóját.

A közelmúltban történtek ugyan effajta kísérletek, s nem is visszhangtalanul. Gondoljunk csak a szubotícai, noviszádi, verseci stb. irodalmi estekre. Látogatottságban nem volt hiány, az író és a hallgató is elégedetten távozott. De mindez csak kísérlet maradt, s nem folytatódik. Pedig folytatni kellene, sőt előadóművészek közreműködésével tökéletesíteni.

Sajnos, gyakran itt akad meg a dolog. Vannak-e olyan szavalóink, akikre a költő bátran rábízhatja költeményének tolmácsolását?

A vajdasági versmondás is szerzői esteken, irodalmi matinékon bontakozott ki, valahol a 30-as évek táján, hogy fejlődése sok csetlés-botlás után megakadjon. Itt tűntek fel első szavalóink — színészek vagy műkedvelők — de mindkettő a maga álpátoszával, hatásvadászatával. A színész a versmondásban is „szerepet” látott, szavalás közben is „alakításra” törekedett. Arcjátékkal, taglejtéssel, testmazdulatokkal

kísérte a szöveget, megfélemlítve a vers hangulatának, ritmikai egységének, zeneiségének, mondanivalójának átéléséről, közléséről a vers érzelmi-gondolatai és formai egységének művészi kifejezéséről.

Másrészt a műkedvelő a szavalásban szereplési lehetőséget talált, ambíciójának kiegészítését. Igazságtalanok volnánk, ha nem említenénk meg a haladó gondolatot hirdető irodalmi matinék politikai értékét, melyekben a szavalás, a versmondás stílusa, „művésziessége” háttérbe szorult ugyan, de enélkül is megvolt termékenyítő hatásuk. Szabadkai gimnáziumi éveim alatt nem egy ilyen matinének, szerzői estnek voltam én is hallgatója a Nép körben. Ezek a hivatalos vagy zártkörű irodalmi összejövetelek voltak melegegyai a vajdasági versmondásnak. Mégsem fejlődött művészetté, mert irodalmi életünk hanyatlásával versmondásunk is lemaradt. Ezért nem beszélhetünk sajátos szavaló-stílusokról nálunk.

A múltban a haladó gondolat üldözése, a cenzúra, a nemzetiségi politika, majd a társadalmi kiábrándulás és közöny elsorvasztotta kultúréletünket is. A hivatalos irodalmi matinék, a nemzeti romantika szülte irodalmi jubileumok, évfordulók nem adták meg a szavalás, a versmondás savát-borsát, inkább elvetették éltető levegőjét. Így a versmondás fejlődésében szakadás állt be. A „régi generációból” Pataki Lászlón kívül nem kaptunk egy szavalóművészt sem.

A felszabadulás után ünnepi akadémiák, ünnepélyek, díszelőadások dobentettek rá újra a nagy igazságra: *nincsenek szavalóművészeink.* Pedig a megismétlődő szükség eléggé sürgette a fejlődést. Ez volt nálunk a versmondás „aranykora”, mégis alig vetett felszínre néhány tehetséget, s később ezek is elvesztek és hiányzik a nevelő, aki felkarolja ezeket a fiatalokat, akinek művészete irányadó művészi normát jelentett volna.

A versmondás nálunk mostoha művészeti ág. Színészeink, közönségünk, sőt hivatalos köreink is a versmondást a beszélő-művészet másodrendű vagy harmadrendű válfajának tartják. *A versmondás nálunk nem külön művészet,* nem is fejlődhetett azzá. *Már eleve nem úgy tekintettünk rá, mint egyenrangú művészeti ágra.* Ennek a megállapításnak az sem lehet ellenére, hogy epikus korban élünk.

Vajon melyik színházunk karolta fel a versmondást? Van-e ilyen irányú ne-

Velése, gyakorlati útmutatása? Sem a szabadkai, sem a topolyai színház nem adott szavalóművészt, hiszen Pataki László sem színészei alatt fejlődött azzá. Pedig színházaink hivatottak felkarolni ezt a lebecsült művészeti ágat. A rádió lírai tízpercben még mindig a klasszikus versmondó-stílus megnyilvánulásait halljuk. Pedig mai irodalmunk, a klasszikus kötöttségtől felszabadult költészetünk új versmondó-stílust, új kifejezési módot kíván.

Van néhány fejlődőképes, tehetséges szavalónk. Ha tehetségüket említjük, keserű legyintés a felelet: ki törődik velük, ki foglalkozik velük, hol bontakozhat ki tehetségük – s főleg – kinek szavaljunk? Van-e, aki egyáltalán meghallgat bennünket? Valljuk be őszintén: számkivetettségünk nem hallucináció, nem tetszelgés, hanem keserű rádöbbenés elhanyagoltságunkra. Éppen olyan igaz, mint a költő sóhaja, a vajdasági író panasza. Forrásuk is egy. Kicsiny nálunk az irodalmat kedvelők tábora. Nincs olvasóközönség, se irodalmi élet, irodalmi közvélemény. Kihez szóljon a szavalóművész, mikor közönségünk nem fogadja szívesen? Mi a jövője ennek a művészeti ágak? Fejlődhet-e nálunk a versmondás, amikor a közönség közömbösen fogadja a szavaló fellépését. Gyenge ez a talaj, hogy életerősebb fejlődés indulhasson benne, hogy a versmondás megkapaszkodhasson, s művészetté váljon. A szavalónak nincs közönsége. A szavalóművészet eljutott arra a pontra, amikor szóba sem kerül, s így az irodalom, a költészet elveszítette harcos társát.

Hol a kiút ebből a kátyúból? A szavalóművészet fellendítése nem elszigetelt feladat. Mint már elöljáróban elmondottuk, a versmondás nem verhet erősebb gyökeret életesebb, izmosabb irodalmi élet és közönség nélkül. Irodalmi életünk kérdése sem oldható meg önmagában, mellőzve a társadalom valóságos hozzájárulását. A szava-

lóművésznek, akárcsak az írónak irodalmi estékre, matinékre, szerzői estékre van szüksége. És erre van szüksége a közönségnek is.

Költőnek, írónak, versmondónak meg kell jelennie a közönség előtt. Elvinni közjük az írást, a szép szót, élő kapcsolatot kell teremtenie az olvasóval, ha az irodalom elhivatottja nem akar észrevétlenül, magárahagyatva és elfeledve elzárkózni az élettől. Meg kell találni a módját, hogy irodalmi esteken, szerzői esteken újra felvegyék a kapcsolatot az élő emberrel, az olvasóval közvetlen módon is. És teret kell adni a versmondónak ezeken az esteken, legyen a versmondó legnagyobb segítőtársa a költőnek, hogy a beszédművészet ne legyen nálunk mostoha-gyerek. És nemcsak ezért. A költő, író, írásművészete jusson el a hallgatóhoz művészi módon, csorba nélkül.

Ezzel is nevelhetünk és kell is olvasót nevelnünk: iskolában, színpadokon, irodalmi körökben, előadó esteken, rádióban. Közönséget kell teremteni, életető erőt. Talajt a költőnek, szavalóművésznek egyaránt.

Nagy segítség ebben a nevelésben a rádió. A rádió elterjedése a szavalóművészet új fellendülését eredményezheti, ha nem marad önmagára. A rádió kifejező eszközeivel új fejezetet jelenthet a versmondás fejlődésében. A rádió szokásos lírai tízperceivel megkezdte a nevelést. A közönség és a versmondó nevelését. De elegendő-e ez? Elegendő-e lírai tízpercet közvetíteni visszhang, bírálat, serkentés nélkül? Tudjuk-e egyáltalán hányan hallgatják ezeket az adásokat? Ez nem a rádió szerkesztőségének magánügye, ez közügy. Leendő versmondásunk ügye.

Elég erősek leszünk-e, hogy az irodalmi élet fellendítésével közönséget, olvasótábort és hallgatóságot teremtsünk s ezzel együtt kialakítsuk a versmondás művészetét

SZEMLE

Az erdő regénye

Bori Imre

Leonid Leonov: Orosz erdő,
Új Magyar Könyvkiadó, Buda-
pest, 1955

Immár négy éve, hogy Leonid Leonov regénye megjelent, és most magyar nyelven is olvashatjuk ennek a kiváló szovjet írónak ezt az alkotását. Leonov nem tartozik az olcsó népszerűséget hajhászó írók közé. A szovjet kritika és általában a szovjet irodalmi közvélemény egészen az utóbbi időkig, úgy látszik, nem adta meg neki azt az elismerést, amely megilleti. Ennek gyökereit pedig Dosztojevszkijben kell keresnünk. Leonov nem egyszer nyíltan nagy mestere mellett vallott olyan időkben is, amikor Dosztojevszkijt a hivatalos irodalompolitika az irodalom vulgáris felfogásával háttérbe szorította. Leonov a maga módján hű maradt a lélektani regény e nagy egyéniségéhez, akkor is, amikor a szovjet irodalomban a lélekábrázolást felváltotta az események és a hősök tendenciózus és felszínes leírásának divata, amikor nem a jövőnek készültek az irodalmi művek, nem is a kortársaknak, hanem a tűnékeny napoknak. Már 1928-ban a Tolvaj című méltán feltűnést keltett regényében így szól egyik hőse a szerzőre valló írói törekvésekről: „Engem a meztelen ember érdekel, mélyentisztelt ura!...” „Egy darab igazi életet szeretnék kitépni...” Nem tesz engedményeket sem a kritika, tehát a hivatalos irodalompolitika, sem a nagyközönség fe-

lé. A maga útján jár és a maga módján tartozik bele a szocialista realizmus kereteibe. És éppen ez a különleges helyzete biztosít neki mindig közönséget. Egyfelől bepillantást enged a szovjet irodalom valódi problémáiba, másfelől műveiből, mert a lélektan felé vonzódik, érdekes módon kibontakozik a szovjet társadalom mai élete.

Ami ezenkívül még sajátosan egyénivé teszi a szovjet irodalomban, az a személyes álláspontja, amely ott van, ott lappang műveiben és időnként hévvel csap ki onnan. Mondanivalója, témája, egész regénye, ellentétben a szovjet regények hivatalos „pártosságával” elsősorban nem politikai, hanem a legszemélyesebb emberi ügye is. Ez különösen az Orosz erdő című regényében érezhető. A regény egyik főhőse és egyben az író kedves eszméinek tolmácsa, Vihrov professzor, az egyetemi év megnyitásakor tartott beszédében 1941 őszén így beszél az összegyűlt hallgatósághoz: „Tudom, felelősségteljes feladatra vállalkozom, amikor a háborús mennydörgés közepette olyan részletkérdésről... még ha fontos részletkérdésről is, kívánok önökkel elbeszélgetni, amilyen az orosz erdő. Legkedvesebb, halaszthatatlan ügyeink is háttérbe szorulnak a vesztély előtt, mely a szovjet népet és léte minden forrását fenyegeti, az erdőt is a többi között... de nem azért gyűltek itt össze, hogy a hadisebészetről vagy a közelharc taktikájáról hallgassanak előadást, hanem azért, hogy pár szóval ismertessem a

fa szerepét az orosz életben, a jó hazafi kötelességeit népgazdaságunknak e legelhanyagoltabb ágazatában, amely idáig sohasem részesült a kellő megbecsülésben... „Azután ódai magaslatra emelkedik, s a téma szeretete nemcsak a hőst viszi tovább, mind emelkedettebb, érzelmileg fűtött gondolatok felé, hanem az író is. Itt már az író személyes, sőt lírai vallomását olvashatjuk: „Nem maradhatunk közönyösek az erdő sorsa iránt: népünk az idők végezetéig fogja lakni ezt a megszentelt földet. Szükségei növekednek, egyre több faanyagra, papirosra s bonyolultabb fakémiai termékekre lesz igénye, amíg a kommunizmus tökéletes technikája meg nem tanít rá, hogy mindentől mindent elő tudjunk állítani... tudnunk kell, mivel tartozunk ennek a védtelen, zöld, élő szervezetnek, amely nem rejtőzik földalatti fedezékekbe, kilométeres védőtakaró alá, mint a holt kőszén vagy kőolaj – s amelynek még tuskéje sincs, hogy védekezék...”

Mondanunk sem kell: a regény központjában, a tengelyében vagyunk. Innen indul ki a cselekmény hátralévő része és ebbe torkollik bele minden előzmény. Az előzmények pedig a következők: Vihrov professzor a Jenga vidékéről való, ahol hatalmas és végeláthatatlan erdőségek húzódnak. Innen hozta magával a szegénysorsú fiú az erdő szeretetét, ezért lett erdész mérnök, ezért harcol már több mint húsz éve az erdőért, a tervszerűtlen, vak pusztítás ellen. Most egyedül él nővérel. Az egykori jengavidéki földesúr fogadott leányát valamikor ide hozta fel az erdő mélyéből feleségnek és az innen szökött vissza kislányukkal együtt, mert nem szerette Vihrovot. Vihrov élete azután a magános tudományos munkáé, az egyetemé és ellenfeleié, akik siserahaként belőle élősöknek, támadják állandóan és kapaszkodnak mind feljebb a bürokrácia lépcsőin. Húsz év mérkőzése áll az ellenfelek mögött. A valamikori barátok ellenségül állnak egymással szemben. Már régen nem tudományos vitát folytatnak, hanem politikai küzdelmet. Vihrov az előrelátóbb, a haladóbb szellemű, az igazság az ő oldalán áll. Ellenségei Gracianszkij köré tömörülnek, aki valamikor a cári rendőrség besúgója volt, most pedig a szovjet társadalom előkelő és megbecsült tagja, mert ügyesen mindig azokkal halad, akik befolyásosak, akiktől előmenetele függ. Nem alkotó ember. Abból él, hogy volt barátját, Vihrovot

támadja annak minden egyes új alkotása kapcsán. Vihrov fentebb említett beszédében is kedves eszméit védi ellenségeivel szemben. A karzaton, a hallgatóság között ott ül lánya is, aki most iratkozott be a moszkvai egyetemre.

Lánya, Polja Moszkvába érkezésével indul meg a regény cselekménye. A Jenga vidékéről érkezett, s a sors furcsa véletlene már a villamosnál apja fogadott fiához sodorja, majd abba a házba, ahol apja legnagyobb ellensége: Gracianszkij él. A lány, jó komszomolista, apja harcában ellenségei oldalán áll, őt is megtévesztik azok a szépenhangzó jelszavak, hogy Vihrov az erdőt az ötéves terv megvalósítása ellen védi, tehát lényegében antiszocialista álláspontot véd. De szinte a lánnnyal együtt a front is Moszkva alá ér. És ezzel következik be a döntő fordulat a regény cselekményében és valamennyi hős életében. A frontokon a szovjet hadsereg megállítja a németeket, majd ellentámadásba megy át, a győzelem szelét érezni már, s Vihrov is megnyeri harcát. Leginkább azzal, hogy abban a másik küzdelemben, amely Polja megnyeréséért folyik, s amelyet az író szemmel láthatóan izgalommal kísér, győztesen kerül ki. Ki mellé áll a fiataltság, kinek ad igazat? Vihrovnak vagy Gracianszkijnek? A nyílt, bátor, őszinte, becsületes fiatalok megérik Vihrovban az igaz embert, és melléje állnak. Gracianszkij végül is elveszti a játszmát. Leleplezik. Fény derül fiatalkori bűneire, hosszúéves alakaskodó s végső fokon társadalomellenes munkájára, és nem marad számára más, mint az öngyilkosság. Polja a frontra megy, fontos küldetésben áttöri a frontot, szülőfalujába kerül, majd sikeresen vissza is tér, s végül találkozik szerelmével. Ekkorra már szülőföldjük is felszabadul és ott találkoznak Vihrovval, akit a szovjetállam inspekcióba küld a felszabadított vidékekre. A regény tehát majdnem idillé válik a végén, de Vihrov sorsa még sincs megoldva.

Így vált Leonov regénye optimistá tragédiává. Tulajdonképpen két ember életútját bonyolítja; Vihrovét és Gracianszkijét, a karrieristáét. Vihrov az eszmék hőse lévén, a meg nem értés tragédiáját éli át, hogy végül is eszméi ifjú szívekben éljenek tovább, Gracianszkij pedig, a fényes karriert befutott osztályaruló végű is, a fényes pálya végeként a folyó jege alatt végzi életét.

Vihrov az író hőse ebben a regényében, de a szovjet társadalomé – leg-

alább is Leonov ábrázolásában – Gracianszkij, ez az értelmiségi és magasabb szinten élő Osztap Bender, minden ilyen típus őse. Parazita, élősködő, aki úgy tapad az alkotó és tehetséges Vihrovhoz, szívja a vérét piócaként. Húsz évig csinálta ezt, de a tanulság: végül is az igazságnak kell győznie. Polja apjához pártolása szépen példázza ezt az egyéni élet síkján is.

Érdekes megfigyelni, mennyire általános kérdése ez már a szovjet társadalomnak. Hány regény foglalkozik hasonló témával! Leonov érdekes lélektani képet fest róla, ábrázolása gyakran szatírába csapva át.

Közben persze, a hősök tudományos vitái során, nem egyszer adódik alkalom ismertetni és elmondani, tüzesen védeni az író és Vihrov közös nagy szerelmét: az erdőt. Itt, ezekben a részekben néhány nagyon szép természetleírással remekel Leonov.

A fiatalok ábrázolásában és megformálásában azonban Leonov már nem tudta elkerülni a szovjet regény immár örök kérdésévé vált sematizmust. Ideálisnak mutatja be őket, felruházva mindazokkal az emberi erényekkel, amelyeket a pedagógusok szoktak kitűzni a szocialista társadalom emberének tulajdonságaiként. Ábrázolása itt ha-

missá válik, ezekben a részekben nem éri el írói ábrázolásának Vihrovban és Gracianszkijban elért magaslatait. Obulusait neki is le kellett adnia a szocialista realizmus őrizőinek.

Vannak részletek ebben a regényben, amelyek Dosztojevszkij tollára méltók. Ilyen például az a jelenet, amikor Polja a légitámadás alatt az óvóhelyen összekerül Gracianszkijjal és amíg kinn a bombák vihara tombol, Polja lelkében is vihar dúl. Ez a két pokol így együtt szép lélekelemző munka, Leonov megcsillantja benne igazi írói természetét: a nagyszerű lélekábrázolást.

Egészében azonban nem kiegyensúlyozott alkotás. A gyöngébb részekben is ott van ugyan az író keze nyoma a legtöbb hőst és az eseményeket azonban sokszor nem a jellemek viszik tovább, hanem a véletlenek, amelyeknek oly nagy a szerepük ebben a regényben, és amelyek őszintén szólva, a régi eposzok minden bonyodalját megoldó deus ex machinájára emlékeztetnek. De ez már bizonyos mértékben kortünet is, csak Leonovnál még élesebben kiütözik.

És ezzel vált a regény, olvasmányosságá mellett, erényeivel és hibáival együtt kortünetté és egy irodalom jellegzetes termékévé szemünkben.

Olvásás közben

Szabó Pál újabb regényeiről

Juhász Géza

A magyar irodalom felszabadulás utáni fejlődéséről igen hiányos ismeretei vannak a jugoszláv magyar olvasóknak, s ezért most a behozatal folytán egyszerre megismerkedett könyvpiacra nem egykönnyen tud tájékozódni. Az elmúlt tizenegynéhány esztendő alatt

sok új név feltűnt a magyar irodalomban, de a régi, ismert nevek mellett is sok az új, ismeretlen mű címe. Olvasóinkat pedig egyaránt érdeklik az új nevek és az új művek is.

Szabó Pál azok közé tartozik, akiket háború előtti könyveikből jól ismer a

mi olvasótözségünk is. A népi írók mozgalmában bontakozott ki írói tehetsége, és a parasztság, a falu életének megkapóan friss, úde s egyben reális rajzával már első regénye megjelenésekor felhívta magára a figyelmet. Izes-zamatos nyelve, egészséges humor, eleven könnyed stílusa, mondanivalójának bősége s mindemellett a szegénységgel küszködő kisparasztok pompás rajza megnyerte olvasóink tetszését, s a legolvasottabb magyar írók közé sorakoztatta. Sokan Móricz Zsigmond utódját látják benne, s nem éppen alaptalanul. Nem véletlen hát, hogy maga Móricz Zsigmond a legnagyobb elismerés és felkesedés hangján üdvözölte pályatársát első regénye megjelenése idején. „Új nagy író! küldött a falu!” — írta róla. — „Van neki egy holdja! Van egy tallpalatnyi földje! És azon a földön úgy meg tudta vetni a lábát, hogy az övé az egész falu. Övé minden embere, férfiak és nők és gyermekek, és az övé minden hangulata, a szélmalom elhordott tégláitól a földesurak szétzilált ezer holdjág...”

Első regénye, az Emberek, 1930-ban jelent meg, s a felszabadulásig nyolc kisebb-nagyobb regényt írt még. Ezek közül kiemelkedik a Lakodalom, Keresztelő, Bölcső trilógia (később Tallpalatnyi föld címen jelent meg).

Mivel a népi írók mozgalma részben mindig politikai mozgalom is volt, (szinte belőle nőtt ki a Nemzeti Parasztpárt), érthető, hogy Szabó Pál is részt vett e politikai mozgalomban. A megalakuló Nemzeti Parasztpártnak ő volt az első országos elnöke. A felszabadulás után tovább folytatja politikai tevékenységét: tagja az Elnökök Tanácsának, elnöke a Hazafias Népfrontnak stb. Emellett a magyar irodalom egyik legtenékenyebb prózaírója napjainkig. Meglehetősen rövid időközönként jelennek meg regényei: Isten malmaj (két kötet, 1949), Tavasz szél, (1950), Hajdú Klári, (1953). Jelenleg önéletrajzi regényén dolgozik (Nyugtalan élet), eddig három kötete jelent meg.

Aki az Emberek megjelenése óta figyelemmel kísérte Szabó Pál munkásságát, írói fejlődését és tehetségének kibontakozását, most lázas izgalommal veszi kezébe újabb könyveit, hogy meggyőződjön az író további fejlődéséről, hogy meglássa, milyen irányban halad a felszabadulás óta, milyen sikerek és botlások jelzik útjának ezt a szakaszát.

Ha újabb regényeit olvassgatjuk, mindjárt bevezetőben meg kell állapítanunk, hogy bizony az ő munkássága felett sem vonult el nyomtalanul a ma-

gyar irodalomnak az a korszaka, illetve betegsége, melyet sematizmusnak szoktak mondani, s amely nem egy jelentékeny író munkásságát jellemzi az ötvenes évek elején. Legkevesebbet a felszabadulás utáni első és utolsó műve — Az isten malmaj és a Nyugtalan élet — viseli a sematizmus bélyegét, s talán éppen azért, mert az előbbi még a betegség eluralkodása előtt készült és jelent meg, a másik pedig talán már az utat jelzi Szabó Pál munkásságában is, amely kifelé vezet ebből a kátyúból.

Az Isten malmaj egy magyar falu életét mutatja be 1944 őszétől 1945 tavaszáig. Rendkívül érdekes, nagy eseményekben, döntő fordulatokban igen gazdag korszak ez: a régi rend összeomlásának, az ezeréves úri világ felbomlásának kora s az új, az urak nélküli élet első lépéseinek ideje ez. Különösen a regény első részében pompázik az író (falu- és parasztabrázolásának minden szépsége, üdésége és tisztasága. Valóban úgy vagyunk vele, hogy műhelyt megszólalt, megcsap benünket a falu levegője. Olyan pontosan ismeri a hajdai hangokat, az estéli neszezést, a jószágvetés lármáját, mindent olyan plasztikusan meg is tudja jeleníteni, az olvasó szeme elé varázsolni, mint talán senki más a magyar irodalomban. Móricz Zsigmond kivételével. A jól megformált eleven paraszti típusoknak is egész sorát rajzolja meg, de aztán nagyrészüket elejti a könyv második részében vagy mellékes szemre dogradálja őket. Furcsa és érthetetlen például Mezei László alakja. A regény első részében, amikor a falu kisparasztjai, a legeltetési társulatban szembeeszkálnak a nagybirtokkal. Mezei László a vezérük, irányítójuk. Sőt a lassan kibontakozó ellenállást is ő szervezi, tőle vár utasítást Birtalan is, amikor katonák behívót kap. Mezeit is behívják katonának, hogy mint veszélyes elemet eltávolítsák a faluból, s ő meghagyja Birtalannak, hogy bújjék el, ő pedig elmegy, hogy bomlasszon a hadseregben. A felszabadulás után is szinte rá vár az egész falu, semmi nem történik, amíg ő haza nem érkezik. Ezután mégis szinte érthetetlenül félreláll, ő a parasztpárthoz csatlakozik, a vezetést pedig átengedi a kommunista Birtalannak. Nem tudni persze, hogy maga az élet mennyi ilyen furcsa helyzetet teremtett a felszabadulás utáni Magyarországon, de ez a regényben nem eléggé érthető, s hazai kritikuskai közül is felröptak egyesek az írónak.

Szabó Pál optimista író, állapítja meg Pándi Pál, az volt régi (háborúelőtti)

ínásában és. Le kell ezt szögezni már itt, s nemcsak azért, mert az Isten máshol is számos példa bizonyítja ezt, hanem még inkább azért, mert nyilván éppen ebben az optimizmusban lelhető magyarázata a felszabadulás utáni kisebb regényeiben megnyilvánuló könnyű majdnem zökkenőmentes megoldásoknak, problémamentességnek stb. Már itt megfigyelhetjük, hogy a tragikus helyzeteket egyszerűen megkerüli, vagy elejti a történet ilyen fonalait, de szinte sohasem vezet ki következetesen végig. Érdekes ebből a szempontból megfigyelni az említett regényben Vékony Rózsi és Szerb Zsuzsika sorsát. Mindketten a kastélyban dolgoznak a háború vége felé. Szép lányok, és az a sors vár rájuk, ami minden szép lányra a kastélyokban. Szemet vet rájuk az intéző, de az úri vendégeknek is odavetik őket szabad prédára. A lányok jól tudják, hogy csak úgy maradhatnak szolgálatban, sőt apjuk és családtagjaik is, ha odaadják magukat az uraknak. Egyikük sorsa sem lesz azonban tragikus: Zsuzsika férjhez megy, Rózsi előbb német, aztán orosz katonának kedvese, s végül egy orosz katonai felesége és tolmács lesz az orosz katonai parancsnokságon. Vagy nézzük meg Birtalan sorsát. Az intéző meglátja benne a rendszer ellenségét, és elbocsátja a munkából. Az író elmondja, hogy nagy családja és beteg felesége van, de hogy mi lesz velük, hogy élnek ezután, erről egy szó sem esik többé.

Mindezekről a fogyatékoságoiktól eltekintve, sőt részben a fogyatékoságoiktól fogva, az Isten malaja Szabó Pál korábbi munkásságának logikus folytatását jelenti. A Tavasz szélről és a Hajdú Klániról már aligha lehet ezt elmondani. Ezekben, a regényekben már nagyon megbosszúlja magát az említett optimizmus, a súlyos problémák, tragikus sorsok elkerülése és az elűklés fölöttük.

A Tavasz szélben ugyan még mindig találunk nagyszerű epizódikus rajzokat a faluról, remek figurákat, amelyekben teljes egészében kibontakozik a kisparaszti mentalitás, de éppen ezen a téren találunk benne számtalan ellentmondást is. A legérdekesebb paraszti figura Forrás István, aki éppen úgy mint a többi kisparaszt, régi gazdálkodóinak valóravátlását reméli a felszabadulástól, a földosztástól. A földhöz először is lovat kell szerezni, mert a nélkül nem ér semmit. Csakhamar kiderül azonban, hogy egy ló még nem ló. Ha összefog valakivel, mindig baj van, mert a másíknak is épp akkor kell

a fogat, amikor neki. Mire aztán emberfeletti erőfeszítések, egyetlen nélkülözések árán a második lovat is megszerzi, már fel is támad benne a gazdagodás vágya, sőt a gazdavírus is. Nagyszerű jelenetben mutatja meg az író, hogyan erőszakolja át a lovat egy feneketlen sáros utcán pusztá gazdavírusból, ahogyan ezt a nagythangú mokány gazdák szokták csinálni. A szépen fejlődő gazdaság azonban egyszer csak megindul a pusztulás útján, s ezt többé nem lehet feltartóztatni. Forrás István egyik lova megdöglik, a sok aprójszágba beleit a vész, s naponta hordják őket kifelé zsákszámbra a hártárra, hogy ott eldobálják. Nagyon világos, hogy Szabó Pál a kisparaszt gyengeségére akar rámutatni, az ilyen egyéni erőfeszítés hiábavallóságára, végső fokon az egyéni gazdálkodás csődjére, s az ebből kivezető egyetlen útra: a szövetkezésre, de noha ez az egész rajz rendkívül reális, s a gazdasági indokolás meg is állja a helyét, Forrás István elhatározása mégis szinte az égből pottyan. A külső körülmények mellett Szabó Pál nem tudta az emberekben belüli lejátszódó harcot hitetlen és hihetően ábrázolni. Közismert dolog, hogy a magyar parasztban milyen mélyen él a földéhség, milyen szívósan tartja magát benne az egyéni gazdálkodás vágya, éppen Szabó Pál ne tudná ezt? Nagyon is jól tudja, de hogy minden jóra forduljon a regény végén, egyszerre elfeledkezik erről, s egy lélektanilag egyáltalán nem indokolt jelenetben teljesen megfordítja Forrás István gondolkodását.

A fordulót azzal kezdődik, hogy a lánya, Forrás Éva, aki a tavaszon még azt mondta Katona Sándornak, hogy „a kommunisták azok rossz emberek“ egy reggel, amint felébred, Katona Sándorra gondol. „Ujjongani szeretne s felül. Hiszen ő már ki tudja mondani ezt a szót, hogy kommunista, anélkül, hogy valamiféle borzongást érezne.“ Aztán kimegy kapálni, majd elmegy Sándorhoz és kijelenti, hogy ő pedig a felesége akar lenni, de mindjárt. Később mégis bemennek Forrásékhoz, hogy a szülőknek is bejelentésük elhatározásukat. Forrás előbb a kinti munka állásáról kérdi a lányát, mire Sándor bejelenti, hogy majd ő felszántja a földet traktorral. Ekkor Forrás István, aki már módos gazdának képzelte magát, egyszerre így szól: „Hát akkor... csakugyan elcserelegn az (Almát a megmaradt lovat) egy tejbőtehénnel! — mondja csaknem rikkantva.“ Nyilvánvaló, hogy az író ezt a

változást a Katona Sándor és Éva között fonódó szerellemmel ügykezett megindokolni, de ennek a szerelmenek az ábrázolása valahogy nem tud a regény középpontjába kerülni, a kisparaszti küszködés rajza tölti ki a regényt, s ez a szerelem valahogyan csak az események peremén bontakozik anélkül, hogy a fő cselekményt mozgatóná. Ha pedig az író erőszakkal összekapcsolja vele, mint a regény végén, akkor ez mestertéltnek tűnik, mint ahogyan a szerelem egész leírásában van valami természetellenes. A fiatalok ugyanis sokkal többet elmélkednek közgazdasági és politikai kérdésekről, mint a szerelmeiről, szerelműikről. Különben is Katona Sándor alakja a szó legteljesebb értelmében sematikus, az író politikai nézeteinek szócsöve, s elevevességben messze elmarad a regény összes paraszti figurái mögött.

A Hajdú Klári című regény főleg abban különbözik a Tavaszai szél-től, hogy ebben még az eredeti talajtól, a falutól is elszakad némileg az író. A cselekmény egy gépállomáson játszódik, itt még a falu realitása sem kötötte az írókat. Talán ennek következménye, hogy a regény szinte utópia, a társadalmon kívül, valahol egy eszményi szigeten játszódik. Tárnya tulajdonképpen az, hogyan teremt rendet egy gépállomáson két lány, akiket ebből a célból a DISZ központja küld ki.

A gépállomáson sok a baj. A terv teljesítésében lemaradtak, a munkafegyelem meglazult, az üzemanyagot pocskolják, a munka minősége nem kielégítő, a társadalmi szervezetek gyöngék stb. Már az igazgatót, Szegedi Sándorné született Fábrián Zsuzsát is azért rendelték ide, hogy rendbehozza a gépállomás szénáját, de egyedül képtelen erre. A gépállomás politikai helyettese is tehetetlen, egyszóval valami csodára várnak, amely fölülről meg kell, hogy oldja a problémát. S néhány napig szinte mindenki a beígért lányokat várja a gépállomáson, majdnem, hogy ölbetett kézzel. Ez a két lány Hajdú Klári és Szörnyű Rózi. S ha a Tavaszai szélben csak elvétve akadtnak papírmásé-figurákra a jól megrajzolt paraszti jellemek mellett, itt éppen ezek a sematikus figurák vannak a középpontban, itt szinte minden jellem sematikus. Hajdú Klári és Szörnyű Rózi minden emberi böltségtől, gyengeségtől mentes, eszményi fiatal lányok. Megérkezésük pillanatától forradalmat csinálnak és szinte a kezükbe veszik az irányítást. Megszer-

vezik a DISZ-t, de a gépállomás egyéb gondjait is magukra veszik. Az igazgató és mindenki más eltörpül mellettük. Természetes, hogy — fiatalok lévén — a szerelem is belejárt a dolgokba. De arról szó sem lehet, hogy a szerelem megzavarja a lányokat teladatok teljesítésében. Náluk nem valami megaláztatásos ösztönös érzelm a szerelem, ennek is határt, irányt szabnak, és jóelőre felméri a vele elérhető eredményeket. A gépállomás egyetlen valamirevaló legénye Argyleán például szerelmes lesz Hajdú Kláriban. Klárinak is tetszik, de később kiderül, hogy csak azért csalogatta a legényt, hogy „jó útra” térítse. Ezzel a szilaj, akaratos legénnyel úgy labdázna a lányok, ahogy akarnak. Klári egyszerűen átjátssza Rózinak, mert Rózi szerelmes belé, s a legény ezt engedelmes birkaként tűri, pedig korábban a fél falu lánya sirt urána. Klári aztán szintén választ magának egy egészen jelentéktelen és félszeg fiút, — megint ő választja és még véletlenül sem a fiú őt —, csak azért, hogy a regény végén minden jóra forduljon. Talán nem lényeges, de mindenesetre érdekes jelenség, hogy az egész regényben egyetlen valamirevaló férfi nincs. A politikai helyettes nem találja helyét, érzi, hogy pozíciója a levegőben lóg, semmi szükség nincs rá a gépállomáson, nem illik bele annak szervezeti felépítésébe, s ezért félszeg; a fő agronómus legénykedő szoknyavadász, otthon pedig az asszony lába kapcája, gyáva, gyenge akaratú papucskirály stb. A férfiak esetleg jó szakmunkások lehetnek, de vezetésre egyik sem alkalmas.

E könyvből valóban alig lehet ráismenni Szabó Pálra. Itt már nem is csak arról van szó, hogy megkerüljük a tragikus helyzeteket, itt minden szinte recept szerjnt történik: az ellenséges elemek is pontosan azokat a hibákat, bűnöket követik el, amelyeknek leküzdésére kész utasítást hoznak magukkal a lányok. A pozitív és negatív figurák egyaránt sematikusak.

Már-már valóban azt hihetné az ember, hogy Szabó Pál alkai nemcsak a parasztság írója, hanem maga is igazvrig parasztember, elszakadt a parasztságtól és el is felejtette, hogy milyen. Önéletrajzi regényének eddig megjelen kötetei azonban az ellenkezőjéről győznek meg bennünket. Ezek-

ben a könyvekben ismét az a falu jelenik meg előttünk, amelyet a Talpalatnyi földből, az Isten malmaiból és régebbi műveiből ismertünk. Sőt — s ezt joggal vetik szemére hazai bírálói — a Nyugtalan életben, különösen a Nehéz idők-ben (III. köt.) a fiatal Szabó Pálnak, az első világháború káp-

lárjának szemléletmódja is szinte változatlan formában található meg. Eltekintve ettől, a Nyugtalan élet azt mutatja, hogy a Tavasz szél és Hajdú Klári csak átmeneti gyengeség, botlás Szabó Pál írói munkásságában, s úgy látjuk, megtalálta már az újabb nagy eredmények felé vezető utat.

Az önismeret könyve

Bori Imre

Sveta Lukić: Razlozi, Nolit könyvkiadó, Beograd. 1957

Különös műfajú könyvet kaptunk kézhez Sveta Lukić összegyűjtött írásaival. Igénye nagy, szándékában komoly feladat kivonalaai csillannak fel, témája a legaktuálisabb valami: egy fiatal ember intellektuális kalandjai a maga emlékezetében a múlt és a jelen találán. Mélybemerülés és vízszintes hullámzás. Mindez a tanulmány igényével készült a tanulmányírás nehéz okfejtése nélkül. Csevegés, ahogy Montaigne cseveg önmaga és kora jellegzetességeiről, izig-vérig modern megfigyelések, szellemi kalandok a legváltozatosabb témákra, amelyek valamennyien egy központ körül mozognak: egy mai értelmiségi ifjú lelki arcképét, belső élményeit tükrözik.

Arra vállalkozik Sveta Lukić, hogy felfedje, bizonyos rendszerrel kikütsassa tudatának meghatározottságát, vagyis azt, hogy mi az az örökség, amely meghatározta egyéniségét, szempontokat vet fel, amelyek segítségével tájékozódni lehet az emberi tudat rejtett utain. Sokszempontú és sokproblémájú könyv ez. Túlnőnek a könyvkinálhatóságon megoldáson. Nem is az a célja. Csak a keresés kalandja csábitja.

Mindenesetre különös vállalkozás ez egy fiatalembertől. Az irodalommal foglalkozók legnagyobb része versben vagy elbeszélésben, esetleg regényben közöl fiatalosága tájait felett. Lukić a

tanulmányíró elemző kedvével és egy modern lírikus asszociációs képességeivel dobja felszínre a múlt és jelen legváltozatosabb felrajzolt szellemi képét. Egyszerre halad mélységben és szélességben, csupán az arányok változnak.

Könyvének első részében a gyökerekkel foglalkozik. Kődök, villámok, szirtetek — mondja a cím. A feladat: egy egyén személyes leszámolása a múlttal, talán egy egész nemzedék leszámolása is. Az első pont, amely köré a gondolkodás építeni tud ebben a felfedező kalandban: a falu. Lukić le akar számolni a falu mitológiájával, a paraszt Szerbiával. Így ír: „I čini mi se da je mit o Srbiji još značajnije stvorena našem polasku pa nestizanju u vamaš, iz naše pomalo nostalgične siromašne fantazije...“ Ez a kiinduló pont, azután pedig az izgató kérdés: mit tudok róla?

Saját családjá történetében ássa fel azt a paraszt-Szerbiát, amely köré a múlt mítosz körített. Túlélt villágot talál ott, lezártat, ahová az apák szimbolikus nosztalgijája húzza vissza. Majd így fejezi be e gondolatsort: I sa manje-više simboličnim grobovima, moji očevi čini mi se da su prežurno oštevali svoje.“

A falu határvonal is: ma már életformában a múlt, Ezt a múltat szélesíti tovább elmékedéseivel a fiatal író.

Előbb maga és a múlt között húzza meg az elválasztó vonalat: Kod nas, specijalno, težište bi valjalo da padne na prelom između nas i naših očeva, radikalniji, vratolomno brzi nego njihovo otrzanje od svojih roditelja... És azt állapítja meg, hogy a múlt a legnagyobb akadály a „kultúra felsőbb emeletein való megtelepedés előtt.“ Külön hangsúlyozza, hogy a ma fiatal-sága rendkívüli történelmi pillanatban él, amikor „sečenje žive duboke prošlosti i šiljaka budućnosti pred našim očima, u krvavo materijalnoj tački sadašnjice.“

A falu problémaköre után a „vidék“ következik. Itt a változás kérdése érdekli. Mennyiben tud ez a világ együtt haladni a valóságos élettel. Ime egy megállapítása: Pnvincija potstrekava, ali pre svega na zadrživanju para, na mlacenje para i prazne slame,« ezen túl azonban pompás és biztos kézzel rajzolta meg a vidéki életérzés jellegzetességeit is.

Egy magasabb szintű körön jutunk a közelmúltba. Új szimbólumokat talál itt Lukić, akár költőinek is felfoghatjuk: a vízimalomét. Azét az ipart, amely már közelebb visz a városhoz, de még jellegzetesen falu.

Egy fiatalember életében ez még mind a múlt, nemcsak egyéni életnek múltja, hanem népének is. Évszázadokban kell gondolkodni.

A könyv harmadik nagy köre már közelebb visz bennünket az író egyéni

életéhez. A háború éveit rajzolja fel a maga egyéni módján. Hogyan emlékezik ő a háborúra, intím élmények tornyosulnak előbb a drámai forma, azután a lírai elmélkedés alatt. Ez az a közvetlen múlt, amelyből kinn az író és egész nemzedéke. A vetítés helye Belgrád.

Azután a horizontok, a mai horizon-tok tárnak fel a könyvben. A tudatról, a fiatalságról, a városi kávéházakról (egyik meglátása az írónak ez a fejezet és problémaköre), a szerelemről, a szabadságról, az értelmiségről, a városi életformáról és végül Lukić írói természetrajzának elemzése következik, mintegy betetőzősképp a könyvben foglaltaknak.

Akár hosszú tanulmányban elemezhetnénk mindazt, amit itt dióhéjban elmondtunk a könyv gazdag tartalmából. A gondolatok páratlanul gazdagon áramlanak, egy-egy kérdés egyszerre a legváltozatosabb megvilágításban jelenik meg az író sokszempontúságában.

Az önismeret könyve ez, páratlan a jugoszláv irodalomban mind szándékban, mind megvalósításban. Életünk új szempontjainak, új jellegzetességeinek gazdag katalozát kínálja Sveta Lukić. A fiatalságé ez a könyv, amely meg szeretné ismerni önmaga természetét és mindazoké, akiket érdekel hazánk mai, már alkotó fiatalságának érzésvilága egy merészen gondolkodó és pompásan ábrázoló író vetületében.

Csordultig tele csömörrel...

Burány Nándor

Heinrich Böll: *Ádám, hol voltál?*
Kossuth könyvkiadó, Budapest,
1957

A híd felrobbantása a legborzasztóbb, vagy a távozó katonák után bámoló, gyermeket váró korcsmároslány alakja? A saját háza küszöbén, a háború utolsó napjaiban eleső Feinhals tragédiáján vagy a gettós tanárnő, Karták Ilona szörnyű halálán rendülünk meg inkább?

Folytathatnánk a kérdéseket. Az egész könyv, — Ádám, hol voltál — egy nagy felelet. Heinrich Böllt, mint a többi, háború után jelentkező német író, és azok a kérdések faggatták leginkább, amelyek a háború, s ennek vesztes befejezése hozott magával. Nemcsak az íróknak, az egész nemzeteknek a kérdései ezek. Böll azonban egyszer sem hangoztatja ezt. Az általánosságoknak nyoma sincs, könyvében, nem pártok és korok elveinek kaptafájára szabja. Minden különösebb igény nélkül szól, az önvallomás halkságával peregek szavai. Éppen ez adja meg hitelét történetének.

Hetekig épül a felrobbantott híd a kis hegyi patakon. Mozgósítva a környék, dolgoznak a katonák, őrzik a vidéket, ügyelnek a veszélyre. Aztán elkészül, bizottság jön, hogy átvegye, aprólékosan megvizsgálják, megnéznék minden szöveget, hogy helyén van-e, nem hiányzik-e. Minden pontosan elkészült.

Mit várhatunk a tárgyilagos leírás után? Átadják a forgalomnak és kész.

Nem. Háború van. A bizottság átveszi a frissen elkészült hidat és kiadja a parancsot, hogy robbantsák föl.

Csak egy történet? Sokkal több ennél. Nincs egy általánosságra utaló szó sem, mégis minden magyarázat nélkül fűződik tovább bennünk a gondolat. Egy háborúba sodort nemzeték tragédiáját sejtjük a minden emberi értelmet megcsúfoló tett mögött.

Talán szemtanúja is volt az író Karták Ilona halálának. Talán évekig hordta magában az ördületbe kengető jelenetet. Böll túlerős ahhoz, hogy egyszerűen elítélje a gyilkosokat. Elmondja inkább, leírja a gyilkosságot. Ítéljen az olvasó. Ítéljen, hogy miért találkozott Feinhals Karták Ilonával, ennek élete utolsó napján, mér szerette meg egymást a szüdlány és a német katona! Miért érezte mindkettő kivert kutyanak magát, miért toloncolták be mindkettőt egy-egy nagy autóbuszba?

Mégis, vajon joga van az írónak arra, hogy az olvasóra hagyja az ítéletet? Vajon kielégítette Böll lelkiismeretét amikor megírta, hogy sok német katona nem akarta ezt a háborút? A könyv befejezése mintha felelni akarna erre. Elhisszük a német katonáról, hogy „ocsmányság — azt mondta a tekintete — ocsmányság az egész, de nem tehetünk ellene semmit.” Azt is elhisszük a német tisztől, hogy: „elégáns, de egyuttal hanyag járása is elárulta, hogy csordultig tele van csömörrel.”

Az a kérdés azonban, hogy mégis, hát miért mentek akkor, miért gyilkol-

tak, bombáztak, csak tovább kínoz. Böll is érezte.

A könyv végén Feinhals, az embertelenségben is mindig ember maradó katonára, ottthona küszöbén esik el. Nem úszhatta meg a háborút. Akárhogy utálta az egészet, cinkos volt, mert nem lázadt ellene...

Ez az író felelete. S még talán az is hozzátartozik, hogy a ház omló homlokzatáról, miközben a piteből anyja kiáltozása hangzik, fehér zászló hullik le és takarja be a katonát holttestét.

Feinhals tragédiájának szimbolikus az ereje. Nemcsak róla mondhatjuk: „csak nyugalmat kívánt: az ottthoni ágyban fektüdni, tudni, hogy senki sem háborgathatja, Ilonára gondolni, talán álmodni is róla...”

A szavaknak, s a belőlük levont következtetésnek itt megint általános emberi vonatkozását az értéke. Minden időkre és minden alkalomra lesűrhető a tétel igazsága: nem lehet élvezni csak a nyugalmat, a békét, meg kell védeni, meg kell harcolni érte. Ebben a könyvben nincsenek harcok. Akik ölnék, azok is parancsot teljesítenek. Lelkiismeretük szavával ellenkező parancsot. Ezt nem lehet sokáig büntetlenül.

Halk ez a lázadás, az írónak a hábo-

rú borzalmai ellen való lázadása, de éppen ez a belső vallomásszerű meghittsége adja meg Böll elbeszélő művészetének erejét. A könyv szerkezeti fölépítésében sem ragaszkodik semmilyen hagyományhoz. Maga a könyv anyaga, a tartalom, a mondandóval s a sorok között meghúzódó, de előre sosem tola-kodó írói álláspont nem szorul támasztékra, megáll önmagában.

A háborúról ír és az emberekről szól. Talán ez ad neki sajátos helyet a háborús tárgyú könyvek sokaságában. A frissen elkészült híd felrobbantásának, a fehér zászlóval letakart holttestnek vagy Karták Ilona borzalmas halálának ugyanaz az általános emberi érvényű jelentése van. Az előbbi kérdés-re, hogy hiba-e, ha az író nem ítél, hanem az olvasóra bizza ítéletét, talán itt találjuk meg a feleletet, ami egyben, a könyv szerkezeti fölépítésével is szoros kapcsolatban van.

Bár nincs valami gondosan beosztott és kidolgozott szerkezeti egységekre osztva, alapgondolata, a problémákat egyetlen emberi jelentőségüktől megközeleítő szempontja szilárd, szerves egységbe fogja a könyvet. Itt nem lehet eltévedni. Ha hangos ítélet nincs is, az olvasó részéről ez csak egy lehet.

Franciák Ivo Andrićról és Krležáról

Mindig érdekes és tanulságos számunkra, miképp látnak bennünket mások, de különösen mostan, amikor két, Nobel-díjra jelölt jugoszláv író került az érdeklődés középpontjába.

A Nouvelles Littéraires márc. 13-i számában Marcel Schneider tollából jugoszláv irodalmi vonatkozású cikk jelent meg Jugoszlávia igazi arcát címmel. A cím túlságosan sokat ígér ahhoz, hogy tartalma megfelelhessen neki. A cikkíró előre bocsátja, hogy a jugoszláv irodalom 1948 után felszabadult a zsdanovizmus igájai alól és saját délszláv-hagyományain éledt újjá Davičó prózájában és Vasko Popa költészeté-

ben. Amde az írók hírnevének terjedési ideje csak csillagászati években mérhető, s éppen van az, hogy a francia olvasó 1957-ben még csak a hatvanas éveikben járó Andrić és Krleža műveinek egy részét ismerhette meg fordításban. Ezek a művek pedig nem a mai Jugoszlávia arcát tükrözik, hanem az évtizedekkel, sőt évszázadokkal ezelőtűt. Természetes, hogy ezek a művek a rajtuk kívül állóknak mást jelentenek, mint nekünk, és más visszhangot keltenek mint a hazai földön, hol a nemrég múltból még élő emlékeink vannak. Számukra egy kevésbé ismert ország s egy még kevésbé is-

mert irodalom hírmondói, de akikben ők is felismerik és elismerik az európai műveltség két nagy képviselőjét.

Kettejük közül Ivo Andrić írásművésze áll közelebb hozzájuk. Az ő formái és kifejezésbeli klasszicizmusát, mértéktartó nyelvezetét, hidegvérrel elemző szemléletét, mely sohasem adja át magát az emóciónak, különösen értékeli a francia kritika.

„Ivo Andrić csodálatra méltó mesterségbeli jártasságot mutat, ahogyan a fényeket és árnyakat elrendezi, ahogyan a kegyetlenséget humorral keveri, ahogyan a moralista éleslátását összehangolja a poézis kellemével. Szülőföldje eredeti arcát olyan formában fedte fel, amelyben egyidőben benne van történelem, eposz, mese és legenda, s amelyet ő szerényen krónikának nevez. Különösen foglalkoztatja az ember bukásának problémája, anélkül azonban, hogy annak metafizikai vagy vallási hátterébe bellemélyedne, bár egyébként analízáló természet. Hideg passzióval keresi azt a pillanatot, amikor az ember elbukik — és nála mindenki más és más okból bukik el. Andrić átható pontosan célzó és kissé elborult tekintettel fogja át azt az űrt, amely fennáll aközött, amik lehetnének és amik valójában vagyunk. Pillantásában éles megfigyelőképesség kivételes művészi meglátás és írói mérséklet van, s ez műveinek különös emelkedettséget, választékoságot és tisztaságot kölcsönöz. Ez a nagy írók értéke!”

Krležát a cikkíró egy mondatában így mutatja be: „Reneszánsz ember, aki barokkos művészi eszközökkel vetette bele magát kora irodalmába.” Hódoló elismeréssel adózik Mitroszláv Krleža enciklopédikus tudásának, mely a tudománynak és a művészetnek úgyszólván minden ágára kiterjed. Különösen kiemeli Proustról szóló 1920-ban megjelent eszméjének profétai meglátásait. Regényeivel és színpadi műveivel kapcsolatban rámutat Andrićsal ellentétes írói egyéniségére. Jellemzésre kiemeli szenvedélyességét, lobbanékonyágát és mindenekelőtt romboló szellemét. Mit értenek a franciák romboló szellemén (Desprit destructeur)? Azt az ádáz dühöt, amellyel a monarchia társadalmát mardossa. A monarchiát, amely márlevolt ugyan győzve, de hatalma a telkekben nem szűnt meg. A Glombay trilógiáról így ír: „Krleža valóságos tömeg-mészárlást

végez: csapását alatt sorra hullanak az osztrák bárók, horvát nagypolgárok, korlátozott parasztek, bekötött szemű munkások, plébánosok és apácák. Azóta azonban ezek a megboldogult ferencjózsefi császárságból származott uralmak is megdőlték már, emlékek csupán, s Krleža dűhe és kegyetlensége ma már tárgyatlannak tűnik. Ez az agonizáló társadalom, hanyatlásában ártalmatlannak, festőinek és mulatságosnak látszik, szinte kísértést érzünk, hogy megenyhüljünk iránta. Amivel Krleža hadakozik, az nincs többé. A mi számunkra írói művének érdekessége nem forradalmi heve, hanem barokkos látóképi művésze, és költői világa. Krleža tragikus és egyuttal burleszk víziót nyújt arról a világról. Színpadi és regényalakjai inkább karikatúrák, mintsem életes portrék, inkább bábok, mintsem emberek. Ő megveti azokat a társadalmakat, melyekben az emberek egymást ölik, többnyire neveléses és szánalmas okokból, sokszor semmiért (Latinovics Fülöp visszatérése). Pacifizmusa kétségteletlenül Lenin „defetizmusán” alapul. De tévedés volna azt hinni, hogy Krleža jobban bízik az ideológiákban, mint magukban az emberekben. Az ő tagadó szelleme mindent rombol, bomlaszt — Könyveiben minden összedől, még maguk a romok is. Az ő számára ennek a világnak a komédiája nemcsak szomorú, hanem neveléses is (pl. legfrappansabb novellájában az In extremis-ben).

Mi lesz a forradalmárból, ha megcsinálta a maga forradalmát, ha már nincs mit rombolnia. Akkor hallgat. Krleža keserű, gőgös pesszimizmusa saját lényéből táplálkozik, s ez ítéli őt halálra. Ma a zágreb Lexikonszerkesztő Intézet igazgatója és a most készülő nagy juhoszláv enciklopédia főszerkesztője. A múlt felé fordul, tudományos és történelmi emlékek konzerválása felé. Ha van morálja, az a kockázat, a bukás, a megvetés és a magány morálja. Úgy látszik, hogy a világitótornyok, a varázslók, a népvészerek, a Lamartine-ok és Hugo-k korszaka lejárt. Ma még nem érkezünk el odáig, hogy meg tudjunk fedezkedni arról az aránytalanságról, amely a valóság és a nyomorult ember közt van, aki a pusztába kiált és megszakad az ordításban. Krleža zseniálisan ordított. Most hallgat.“

Társadalomrajz, vagy erotika?

Gellér Tibor

Erskine Caldwell: Isten földcskéje, Európa könyvkiadó, Budapest, 1957

Bizonyosan mindenki örül, hogy újabb Caldwell-könyvet vehet a kezébe. A „Júliusi forró napok” Caldwelljét siettünk üdvözölni ebben a regényben is, mert azzal olyan légkört varázsolt körénk, hogy mi is önkéntelenül megtörölgettük homlokunkat, s kigomboltuk ingünk nyakát. Ezt, igen, ezt megkaptuk az „Isten földcskéjében” is. A jellemző caldwelli levegő, a fülledtség, unottság, a perzselő nap betölti szobánkat ennek olvasása közben is, de...

Társadalomrajz vagy erotika? Ez a kérdés merül az olvasó elé a könyv elolvasása után. Mert e két elem egyformán uralkodik benne, s az átlagolvasót inkább az elemi, vad ösztönöktől fűtött zabolátlan szerelmi jelenetek ragadják meg, feledtetve vele a töredékes, kapkodó elsődleges mondanivalót. Olyan „mindenből egy kicsit” regény ez, talán ezért idegen számunkra. Hogy az amerikai olvasót kielégítheti, abban nem kételkedem. Az „Isten földcskéje” nagyon közel áll az irodalmi ponyvához; nem is lép fel nagyobb igénnyel.

1935-ben jelent meg, s azóta több kiadást ért meg, bizonyítva, hogy megfelel az amerikai közizlésnek. Az erotika, a féktelen szerelmi játékok leírása felcsigázza a képzeletet, s a hétköznapi túlelélés, rohanás után bizonyos kielégülést nyújthat az amerikai embernek. Hiszem, hogy ez biztosította közönségsikerét, nem pedig a jellemrajzok, az írói elmélyülés, a tárgy alapos, logikus kidolgozása.

Farmerek és kisvárosi ipari munkások párhuzamos ábrázolásával kísérletezik az író. A cselekményt is két síkon vezeti, de anélkül, hogy összekapcsolná a kettőt. Az író a közizlést igyekszik kielégíteni; az erotika feloldja, sőt elnyeli a társadalomrajzot, s a regényben elvész a mondanivaló. Semmi sincs a regényben megokolva, a jellemeket „készén” kapjuk. Torz fényképfelvétel, sok homályos, iketes(értékű) részlettel. A szövegmunkások harca is fende, romantikus színezetet kap a regényben; nem is hat meggyőző erővel. Sikeresültebb a farmerek életének rajza, a kimerítő fizikai munka ábrázolása, a lelki nyomorúság, a babonáság; az „aranyláztól” megkótyagosodott ember lelkületének festése. Ebben a legerősebb a regény, ez az, ami nyomot hagy az olvasóban.

KRÓNIKA

RIKO DEBENJÁK KIÁLLÍTÁSA

Petrik Pál 12 olajképét állította ki a zombori színház csarnokában. Petrik sokat változott az utóbbi pár év alatt, de megőrizte lényének alaptulajdonságait, sőt, mondhatnánk, hogy leegyszerűsített lány, fátyolos, ködös síkszerkezetével fokozta magatartásának az erejét, úgyhogy egészen tisztán áll előttünk különleges egyénisége. Képeiben a részvét és alázat érzése föloldja az akarat elhatároló erejét és átengedi magát a mindenségnek. Petrik a levegő ködsíkokat szellemes és ötletes rajzzal, vagy képszerkezettel tartja egyensúlyban, mint a japán vagy kínai tájképfestészet.

Jellemző képeire a lány alaphangulat mellett még az ügyesség is, ami fordulatos találmányokban, az élményhez könnyen idomuló rajzban mutatkozik és ami a legérdekesebb: amennyire érzéseiben elnyújtott és belevész a végtelen nosztalgiába, ugyanolyan könnyed, rövid és gyors a realizálásban, az élmény megfestésében.

Petrik maga mögött hagyta anekdotázó, leíró elavult festészeti fölfogását, és egészen korszerű eszközökkel sajátos festészetet művel. Ha körülményei megengedik, hogy fessen, akkor a közeljövőben sokat várhatunk tőle.

RIKO DEBENYÁK KIÁLLÍTÁSA

Riko Debenják kiállította litográfiáit az Ifjusági Tribün kiállítási helyiségében. Ez az ismert szlovén grafikus a közép generációhoz tartozik, még a háború előtt jelentkezett grafikáival a kiállításokon. Művei már kezdő fokon fejlett technikai érzékről tanúskodtak. A finom érzéssel kezelt részletek az élménynek inkább lírai hangjaként hatottak. Debenják érdeklődését először a szlovén tenger mellék népviseleti motívumai, tengerparti tájak, csónakok foglalták le. Ebben az időszakban készült litográfiáiban

a gótikus áhitat és a norvég tengerparti halászélet hangulata ve-
gyül össze, és bizonyos expresszionista hangulatú hatást vált ki.
Ezt az időszakot két-három lapja képviseli ezen a kiállításon.

Debenjákat vonzotta a jelenkori európai grafika technikai
irányú fejlődése, mely a kifejezés új eszközei után kutatva in-
kább laboratóriumi kísérletezésekben és mesterségbeli fogások
földerítésében leli örömét, mint alapvető emberi érzések sűríté-
sében. Később kikerült Párizsba, és pár hónapot egy jeles gra-
fikusnál töltött. Azóta készült litográfiai átszellemült finomságról
és a parányok iránti szeretetről tanúskodnak.

A tengerfenék moszatjai, ázalékállatai és véglényei, a mo-
szatok és zuzmók pamatjai, parányi növények zizegő ritmusa azt
a világot sejteti, amely kicsiny és igénytelen életével nem áll ut-
jában a világban uralkodó nagyméretű dolgoknak és így van re-
ménye, hogy túléli azoknak pusztító harcát.

Legszébb lapjai ennek a kiállításnak Nocturno I. és II. az
egyik szűrágta foszladozó fa struktúráját idézi fel, a másikon va-
lami életet jelképező madárféle lény a holdfényes éj végtelen-
jébe réved.

AUSZTRIA DODERERT JELŐLTE

Ausztria már néhányszor pályázott az irodalmi Nobel-díjra, de
sikertelenül. Peter Rosegger stájer realista író volt az első jelölt-
je, majd Karl Krauss kiváló író, Robert Mussilt, Stefan Zweiget
és másokat terjesztett elő erre a nagy elismerésre.

Az osztrákoknak az idén több az esélyük, mint eddig bármi-
kor. A bécsi Pen-klub ezúttal a Nyugaton közismert Heimith Do-
derert jelölte.

Doderer most hatvankét esztendő. Eddig három nagy regényt
írt: „Der Mord, den jeder begeht”, „Die Strudelhofsteige”, „Dämo-
nen”. Regényeiben az osztrák értelmiségiek első világháború után
fölmerült kérdéseit, a monarchia összeomlását, valamint az össze-
zsugorodott Ausztria gazdasági és politikai válságait ábrázolja ma-
gávalragadó erővel. Utja valahol Proust és Joyce között halad.
Terjedelmes szövegeiben hőseinek cselekedeteit és törekvéseit ap-
prólékos lélektani magyarázatokkal szemlélteti és gyakran bocsá-
kozik esszészerű elemzésekbe.

Heimith Doderer ma központi alakja az osztrák irodalmi élet-
nek. Az idén nemzeti irodalmi díjjal tüntették ki. Honfitársai re-
méli, hogy az irodalmi Nobel-díjat is megkapja, jóllehet erre a
legnagyobb elismerésre az idén is jelesebbnél-jelesebb írők pá-
lyáznak.

WALT DISNEY LEGUJABB TERMÉSZETI FILMJE

A Hódok völgye után Walt Disney most a mókusok életéről készített színes filmet az amerikai őserdőben. Szövegkönyve valószínűleg regény. Hőse Perri, a barna mókus; mindennapi életének problémái, idilljei, kalandjai, találkozásai barátokkal és ellenséggel. Rajta kívül egy másik mókus, Porro, ezenkívül a menyét, nyest, repülő mókus, bagoly, sas, szarvasűző és a hiúz életéből leste el izgalmas epizódokat. Walt Disney ezúttal a vadon életének nemcsak idillikus jeleneteit és a természet poézisét felvételte a maga optimista szemléletével, hanem apró és nagy drámáit is, de mérsékeltebben, mint a hasonló tárgyú orosz dokumentáris filmek. Az „ártatlan” és a „gonosz” állatok harca szinte detektívregényszerűen elevenedik meg a filmen. Ámde a vadonban nincs „erkölcsi igazságszolgáltatás”, a „gonosz támadók” nem nyerik el büntetésüket, hiszen nem is gonoszok, csupán a természeti törvényeket követik. Az ember természetesen örül, amikor a szarvast megmenekülni látja a hiúztól, és összeszorul a szíve, — még Perrié is, — amikor a menyétet szemeláttára ragadta el a sas. A filmben a Sisyphos mitosz motivuma is szerepel. Porro szívós harcot folytat fészkéért, ellenségei minduntalan szétdőlnek, s ő újra és újra építi. Ilyen emberi vonatkozásai miatt különösen megragadó élménynek ígérkezik, ha valaha eljut hozzánk ez a film.

A szövegkönyv nyomtatásban is megjelent.

JEGYZETEK

SINKÓ ERVIN e számunkban közölt írása most készülő könyvének, a Sorsdöntő leveleknek a bevezető tanulmánya. A könyv Sudbonosna pisma címen kerül kiadásra Zágrebben még az év folyamán.

SVETA LUKIĆ a fiatal szerb író-nemzedékhez tartozik, a legtehetségebbek között emlegetik. Írását, mely És lőn: melankólia címet viseli, nemrég

megjelent s nagy visszhangot keltett könyvéből, a Razlozi-ból vettük. E könyvet Bori Imre ismerteti mai számunkban.

SLAWOMIR MROŻEK-et bátorhangú, frappáns kis szatírái tették népszerűvé hazájában, Lengyelországban. Az e számunkban közöltek az 1957-ben megjelent, szatírákat tartalmazó könyvéből vettük.

HELYREIGAZÍTÁS

Múlt havi számunkba sajnálatos, súlyos hiba csúszott. A 350. oldalon, az Egy csendes és egy zajos párizsi tárlat című írás írójaként Steinitz Tibor szerepel. A cikk nem Steinitz Tibor tollából ered. Helyesen, az író

neve helyett, *** (három csillag) jelzésnek kellene lennie. Kérjük olvasóinkat, ezt vegyék figyelembe, s egyben szíves elnézésüket is kérjük.

TARTALOMMUTATÓ

Sinkó Ervin / Az emberinek a dokumentumai	359
Gulyás József / Melletted halkan pereg a falról a régi mész	370
Majtényi Mihály / Áruház	376
Sveta Lukié / És lón: melankólia	382
Fehér Ferenc versei	388
Urbán János / Két part között	391
Bányai János / Kék vadgalamb	394
Zákány Antal versei	398
Sáfrány Imre / Kettőn áll a vásár	401
Slawomir Mrozek szatírái	404
Vébel Lajos / Újságírók a kongresszuson	411
Gellér Tibor / Gondolatok a vajdasági versmondásról	415
Bori Imre / Az erdő regénye	418
Juhász Géza / Olvasás közben	420
Bori Imre / Az önismeret könyve	424
Burány Nándor / Csordultig tele csömörrel	426
* * * / Franciák Ivo Andrićról és Krležáról	427
Gellér Tibor / Társadalomrajz vagy erotika?	429
KRÓNIKA	430

Sáfrány Imre rajzait a 369, 371, 373, 375, 381, 387, 389, 390, 393,
397, 400, 401, 405, 410, 417, 425 oldalon közöljük,
Ács József rajzait pedig a 376, 377, 378, 379, 381 oldalon.

IRODALMI, MŰVESZETI, TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT, 1958. MÁJUS KIADJA A FORUM LAPKÉPZŐ VÁLLALAT. — SZERKESZTŐSEG ÉS KIADÓHIVATAL: NOVI SAD, VOJVODE MISICA 1. — SZERKESZTŐSEGI FOGADÓÓRAK: MINDEN NAP 10—12-IG. — KEZIRATOKAT NEM ŐRZÜNK MEG ÉS NEM ADUNK VISSZA. — ELŐFIZETÉSI DÍJ: EGY ÉVRE 500, FELELVRE 260, EGYES SZÁM ÁRA 50 DINÁR. — KÉSZÜLT A FORUM NYOMDAJÁBAN NOVISZADON

tudomány irodalom művészet társadalomtudomány irodalom művészet társadalomtudomány irodalom művészet